CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

सुबोध-संस्कृतम्

Subodha-Saṁskṛtam

(Easy Way to Sanskrit)

Dr. P. S. Roodurmun

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Subodha-Saṁskṛtam

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

THE
CHAUKHAMBA INDOLOGICAL STUDIES
10

सुबोध-संस्कृतम्

Subodha-Saṁskṛtam

(Easy Way to Sanskrit)

PART - III

Author
Dr. P. S. Roodurmun

CHAUKHAMBA SANSKRIT PRATISHTHAN
DELHI

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Subodha-Saṁskṛtam-III

Publisher :
CHAUKHAMBA SANSKRIT PRATISHTHAN
38 U.A., Bungalow Road, Jawahar Nagar
Post Box No. 2113, Delhi 110007
Phone : (011) 23856391, 41530902
E-mail : cspdel.sales@gmail.com

© Dr. P. S. Roodurmun
First Edition : 2013
Pages : xxviii+228 (IIIrd Vol.)
Price : Rs. 1000.00 (1-3 Vols.)

Also can be had from :
CHOWKHAMBA VIDYABHAWAN
Chowk (Behind The Bank of Baroda Building)
Post Box No. 1069
Varanasi 221001

CHAUKHAMBA SURBHARATI PRAKASHAN
K. 37/117, Gopal Mandir Lane
Post Box No. 1129
Varanasi 221001

CHAUKHAMBA PUBLISHING HOUSE
4697/2, Ground Floor, Street No. 21-A
Ansari Road, Darya Ganj
New Delhi 110002

ISBN : 978-81-7084-437-2 (Set)

Printed by :
A.K. LIthographers, Delhi

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Dedicated

to

My Parents, Teachers and Students

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Foreword

I have immense pleasure in writing this Foreword to the book *Subōdha Saṁkṛitam* (Sanskrit Made Easy) prepared by Dr. P.S. Roodurmun, Head, School of Indological Studies, Mahatma Gandhi Institute, Mauritius. This is a Sanskrit Reader containing twenty-five lessons which will be of great help to beginners. There are innumerable Readers for beginners published over the years in different parts of the world by eminent scholars. They are mostly composed in English-Sanskrit and many more books are prepared in India in local vernaculars like Hindi, Telugu, Kannada, Malayalam, Bengali, Marathi and so on. There is no end to this kind of exercise since scholars are trying their best to meet the requirements of specific groups of students. But this Reader stands apart because of the transliteration and translations given alongside the main texts.

Some are of the view that Sanskrit was not spoken tongue and that it is derived from *Prākṛtas.* This is an erroneous view. Sanskrit, as stated in the *Aṣṭādhyāyī* of Panini was a spoken vernacular at that time when the great Grammarian flourished. Sanskrit was the source of the *Prākṛtas.* Vararuchi in his *Prākṛtas Prakāśa*—XII.2 declares, *Prakṛtiḥ Sasṃkṛtam* (Sanskrit is the *Prākṛti* (source) for all the *Prākṛtas).*

As for the richness of Sanskrit, it has ten *Lakāras* Including one Present Tense, two Future Tenses, three Past Tenses and four Moods. It has about 2490 verbal roots, each of which ramifies into scores of derivatives. It has two sets of personal terminations called the *Parasmaipala* and *Ātmanēpada.* Transitive verbs are conjugated in the Active and passive Voices and Intransitive Verbs are conjugated in the Active and Impersonal forms. Among the verbs there are ten Conjugations such as *Bhvādi* and *Adādi.* Classical Sanskrit is different from Vedic Sanskrit which has its own grammar dominated by *Svara Prakriyā* (Accent). Sir William Jones rightly said that Sanskrit is more ancient than Greek, more copious than Latin and more exquisitely refined than either.

For quite some time, scholars have been experimenting and trying to evolve and easy way of teaching Sanskrit to our boys and girls in schools and collages. Still, no single method has been found satisfactory, since that is the range of the vocabulary, in-built richness, structural perfection and enormous scope for coining new expressions. One peculiarity with Sanskrit language is that it has three Numbers (Singular, Dual and Pural) and no other language has this feature. Some scholars suggested the abolition of the Dual Number (*dvivacanan*) and some wanted to reduce the number of Future Tenses from two to one, by abolishing the First Future. Some thought that three Past Tenses are cumbersome and that we can drop the Aorist with its five varieties. Some wanted to dismiss the *Ātmanēpada.* These views are aimed at making Sanskrit simple and less frightening to the

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

beginners. But all these steps would be retrograde since with such a truncated grammar we will be unable to read and understand the earlier literature. We have to train our youngsters slowly to understand these intricacies, without sacrificing the original richness of the language.

Now-a-days *Sanskrit Śiviras* are taking up the task of teaching Spoken Sanskrit to students all over the country (free of cost) and they are doing a good job. The Bharatiya Vidya Bhavan, through it branches of countries like the UK is also offering to teach Sanskrit to students of all age groups. But strictly speaking, they cannot take the student beyond a given level. The enormity of the literature and the styles of earlier writers have to be understood by the students by self effort only. But of course, it has to be admitted that Spoken Sanskrit classes have created awareness all over the world that Sanskrit can also be spoken and understood, of course in a limited framework.

I am all admiration for Dr. Roodurmun who is doing a commendable job in making Sanskrit Studies rewarding and interesting in the Mahatma Gandhi Institute in Mauritius. I am deeply impressed by his interest and singular commitment. He first prepared Sanskrit Readers for beginners at different levels and has been teaching them as part of the curriculum. These Readers are simple and easy to follow, creating a lively interest in the students. Many people are being benefited by these Readers.

Teaching this ancient tongue to beginners with no traditional background is an uphill task. *Śrīharsha* (11th century) in his *Naishadhīya Carita* says that a good teacher should have four important traits — *adhīti* (deep study), *bōdha* (correct understanding), *ācaraṇa* (practice) and *pracāraṇa* (propagation). I have found that Dr. Roodurmun has a happy blend of these four characteristics in himself and is pre-eminently qualified to teach this language to all those who are interested in it, without any reservation.

The present collection of lessons which are twenty-five in number is a rare feast for beginners. They are given in four formats — Sanskrit lesson Dēvanāgarī script, Roman transliteration of it, followed by translation in Hindi and English. This is a boon to those who know Hindi and English. Many foreign scholars (I mean those who live in countries like England and USA) learn Sanskrit through the Roman characters. Many do not know the Dēvanāgarī script. That is the situation obtaining even in India. Many native scholars cannot read Sanskrit in the Dēvanāgarī script. They are familiar with scripts like Telugu, Kannada and Malayalam, and the Grantha (newly devised to represent the Sanskrit letters and their combinations, for the benefit of those who are familiar with Tamil).

One remarkable feature of the present book *Subōdha Saṁskṛitam* is that the verbs of different conjugations and tenses like the present and future tenses are introduced slowly and effortlessly without baffling the students. The Dual number and nouns with different endings belonging to the three genders are also introduced with perfect ease and in a natural way, without leaving room for any confusion. The lessons are mostly in the form of dialogues between students so that they will have the satisfaction and feeling of participation. There are at the end of each lesson (or lecture), exercises and a glossary of words used in the lesson. As the lessons progress one comes across verses containing

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Subhāṣitas and small stories taken from books like the *Pañcatantra* and *Hitopadeśa.* This is an exemplary way of teaching Sanskrit to the beginners.

I am sure this book will be found extremely useful by students all over world and that Dr. Roodurmun's vibrant pen will bring out many more books of this kind so that his ambition of teaching Sanskrit in an easily comprehensible way to all those who are genuinely interested, will be fulfilled. I wish to congratulate him once again for his laudable effort, great vision and admirable love for Sanskrit language and literature.

Prof. M. Narasimhachary
Ex-Head, Department of Vaishnavism,
Madras Univesity and
President of India Awardee

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Message

University students of various disciplines such as Philosophy, Linguistics, Languages, Anthropology, Sociology, Law, Political Science, etc. very often find it a disadvantage and a serious handicap not to have a background knowledge of Sanskrit. To meet the needs of such students many Sanskrit Readers have been worked out by different scholars from time to time in different parts of the world. Among these the present one, *Subodha-Saṁskṛtam* is the latest addition.

This Reader has the double advantage of being bilingual and of being written in both Devanagari and Roman scripts alternately in dialogue style, making reading and understanding easy and interesting. This manual has been prepared by an expert in Pedagogy after a decade of trial, and contains 25 graded lessons divided into groups of five, making it most suitable for students studying in the Semester system. With carefully worked out exercises and dozens of tables, this Reader will prove to be student-friendly and teacher-friendly as well. I therefore have great pleasure in recommending it to all those who wish to have a working knowledge of Sanskrit.

Prof. H.S. Prasad
Head, Department of Philosophy
Dean, Faculty of Arts
University of Delhi

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Acknowledgments

Subodha Saṁskṛtam is the result of two decades of efforts. During this period many teachers, students and well-wishers had come up with valuable suggestions for improvement. To all of them I wish to put on record my gratitude.

I am specially grateful to Prof. M. Narasimhachary, Ex. Head, Dept. of Vaishnavism, Madras University and President Awardee, for carefully going through the draft and for the constructive advice given by him.

Dr. S.M. Mishra, Reader, School of Indology, Kurukshetra University gladly accepted to go through the final proof of the book for which I am particularly indebted to him.

My thanks also go to all those scholars who have directly or indirectly contributed to the publication of this book : in particular Prof. H. S. Prasad, Dean, Faculty of Arts and Head, Dept. of Philosophy, Delhi University; Prof. M.M. Agrawal, Ex. Head, Dept. of Sanskrit, Delhi University; Dr. Ramashraya Sharma, my M.Phil guide; Dr. Kanshi Ram, my Ph.D. guide; Dr. Satya Pal Singh, my friend and Reader in Sanskrit at Zakir Hussain College, Delhi University. And lastly, Chaukhamba Sanskrit Pratishthan for gladly undertaking to publish this book expeditiously.

Though all efforts have been made to correct all mistakes, still because it is 'human to err', I would be grateful to cautious readers to bring to my notice any mistake that may have been left out.

Dr. P.S. Roodurmum
rudramanips@yahoo.co.in

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Preface

Subodha Saṁskṛtam has been designed to meet the needs of university students wishing to have an introductory knowledge of Sanskrit Language, without having to go through the traditional method of memorization of declensions and conjugation considered till date as *sine qua non* for the study of Sanskrit. Instead, the direct method has been utilized, so that on the very first exposure to the language, the learner is able to know the structure of a complete sentence in Sanskrit, with a gradual introduction to the subject-object-verb syntax, the role of suffixes in giving meaning to nominal stems and verbal roots, and the role of prefixes in assigning new meanings to verbal roots. The conversation-based lessons make reading interesting and assimilation of meaning easy and smooth. The availability of the text in both Dēva Nāgarī and Roman scripts alternately will help the learner get acquainted with the Dēva Nāgarī script without much effort. Optionally, even without a knowledge of Nāgarī script, one may learn the language with a fair knowledge of grammar backed by ample vocabulary in a short span of time. With the translation made available in English and Hindi along with the main text, this handbook assumes the unique feature of a bilingual-self-taught reader with a detailed glossary at the end of each lesson to assist the self-learner.

The exercises and tables given in each lesson will ensure command over the grammatical features introduced in each lesson and need to be worked out carefully without skipping any one of them. The tables that have been introduced selectively need to be memorized as and when they occur in order to ensure better results and to keep pace with the increase in the degree of difficulty of each successive lesson.

It is expected that with this series of 25 lessons, the learner will be able to understand the usage of all the 8 cases in Sanskrit Language in all the three Numbers and Genders while getting acquainted at the same time with the application of three main Tenses and two Moods of Sanskrit Grammar, viz Present Tense, Past Tense, Future Tense, Imperative Mood and Injunctive Mood, with a casual introduction to the Reduplicated Aorist (Liṭ Lakāra), Passive Voice, etc. By the time the learner reaches the end of the reader, she/he would have been introduced to the main Primary and Secondary suffixes, the Gerunds and the Numerals. The last section of the reader introduces the learner to basic texts of Sanskrit literature, ensuring a smooth transition from informal Sanskrit to formal literary Sanskrit.

This reader is the result of continuous trials over a period of 20 years with students of different age-groups, and all efforts have been made to mitigate difficulties faced by

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

debutants on the basis of feedbacks and class-experiences. While this reader has the characteristics of a self-taught handbook, it is advised that the help of a teacher be sought for quicker and better results, especially with regard to pronunciation and intonation.

Note to the Teacher

With a view to ensuring quality in teaching and learning, the teacher is advised to take the following into consideration while making the lesson-plans:

1. This reader constitutes of graded lessons carefully worked out so as to make understanding of the notion of inflection easy and simple, starting with Nominative Masculine singular, dual and plural, Accusative Masculine and Neuter singular, Accusative Feminine singular, Instrumental Masculine and Neuter singular, Instrumental Feminine singular, so on and so forth. The plural forms of the Accusative case and the rest of the cases have been introduced at a later stage. The same methodology has been adopted with regard to conjugation in both *Parasmaipada* and *Ātmanepada*. The Passive Voice, with the use of the Past-Participle has been introduced at an advanced stage in order not to confuse the learner.

2. Though the lessons may be taught as per requirement and convenience, yet it is advisable to follow the guidelines given below:

Lessons	**Duration**
I-V	Level I
VI-X	Level II
XI-XV	Level III
XVI-XX	Level IV
XXI-XXV	Level V

3. While teaching *Sandhi* the basic *Sūtras* of Paninian Grammar would need to be explained after introducing the *Māhēshvara-Sūtras* and their functions.

4. Much repetition and drill is required to ensure assimilation of every new aspect of grammar and of new words and expressions. Since the exercises given at the end of every lesson are aimed at strengthening all points taught earlier as well, they need to be thoroughly worked out, and the meaning of each sentence properly explained and translated.

5. The verses occurring in the lessons are meant for demonstrating a specific aspect of Grammar apart from introducing the learner to the richness and beauty of Sanskrit poetry. Many more need to be introduced to enliven class teaching.

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

6. It is advisable to conduct Continuous Assessment after every two lessons taught, with emphasis on pronunciation, intonation, pace and comprehension.
7. Every word-formation utilized in the reader right from the first lesson need to be analyzed in details with a view to making clear the methodology of declension and conjugation as well as the special rules regarding *Kārakas*.

New Features

With a view to enhancing the utility of this reader a series of CDs is being planned, along with translation in other languages. Suggestions from learners and teachers in this respect are most welcome.

The Author

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

KEY TO TRANSLITERATION

स्वर (Svara) (Vowels)

a अ	ā आ	i इ	ī ई	u उ	ū ऊ	ṛ ऋ	ṝ ॠ
	ē ए	ai ऐ	o ओ	au औ	ṁ अं	ḥ अः	

व्यञ्जन (Vyañjana) (Consonants)

k क्	ka क	kh ख्	kha ख	g ग्	ga ग	gh घ्	gha घ	ṅ ङ्	ṅa ङ
c च्	ca च	ch छ्	cha छ	j ज्	ja ज	jh झ्	jha झ	ñ ञ्	ña ञ
ṭ ट्	ṭa ट	ṭh ठ्	ṭha ठ	ḍ ड्	ḍa ड	ḍh ढ्	ḍha ढ	ṇ ण्	ṇa ण
t त्	ta त	th थ्	tha थ	d द्	da द	dh ध्	dha ध	n न्	na न
p प्	pa प	ph फ्	pha फ	b ब्	ba ब	bh भ्	bha भ	m म्	ma म
y य्	ya य	r र्	ra र	l ल्	la ल	v व्	va व	ś श्	śa श
		ṣ ष्	ṣa ष	s स्	sa स	h ह्	ha ह		
		kṣ क्ष्	kṣa क्ष	tr त्र्	tra त्र	jñ ज्ञ्	jña ज्ञ		

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विषय-सूची
(Table of Contents)

भाग 3 – खण्ड 1
Part 3 — Section 1

Foreword (v)
Message (ix)
Acknowledgement (xi)
Preface (xiii)
Key to Transliteration (xvi)

एकविंशः पाठः (Ēkaviṃśaḥ Pāṭhaḥ) 1–14

लङ् लकारः (Laṅ Lakāraḥ)
लुङ् लकारः (Luṅ Lakāraḥ)
लोट् लकारः (Lōṭ Lakāraḥ)
तकारान्त/नकारान्त पुंलिंगम् (Takārānta/Nakārānta Puṃliṅgam)
आकारान्त स्त्रीलिंगम् – सप्तमी बहुवचनम्
(Ākārānta Strīliṅgam-Saptamī Bahuvacanam)
शतृ/क्त/क्तवतु/तव्य/क्त्वा/ल्यप्
(Śatṛ/Kta/Ktavatu/Tavya/Ktvā/Lyap)
पूर्वरूप/विसर्ग/यण्/झल् सन्धिः
(Pūrvarūpa/Visarga/Yaṇ/Jhal Sandhiḥ)
कृते/मा/प्रभृति (Kṛtē/Mā/Prabhṛti)
द्वन्द्व समासः (Dvandva Samāsaḥ)
तत्पुरुषः समासः (Tatpuruṣaḥ Samāsaḥ)
अभ्यास कार्याणि (Abhyāsa kāryāṇi)
शब्द–कोशः (Śabda-Kōśaḥ)

द्वाविंशः पाठः (Dvāviṃśaḥ Pāṭhaḥ) 15–32

लङ् लकारः (Laṅ Lakāraḥ)
लिट् लकारः (Liṭ Lakāraḥ)

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लुङ् लकारः (Luṅ Lakāraḥ)
लोट् लकारः (Lōṭ Lakāraḥ)
उकारान्त पुंलिंगम् (Ukārānta Puṃliṅgam)
आकारान्त स्त्रीलिंगम् (Ākārānta Strīliṅgam)
इकारान्त स्त्रीलिंगम् (Ikārānta Strīliṅgam)
भाववाच्यः/आत्मनेपदम् (Bhāvavācyaḥ/Ātmanēpadam)
बहुब्रीहि समासः (Bahubrīhi Samāsaḥ)
द्वन्द्व समासः (Dvandva Samāsaḥ)
वृद्धि/विसर्ग सन्धिः (Vṛddhi/Visarga Sandhiḥ)

त्रयोविंश पाठः (Trayōviṃśaḥ Pāṭhaḥ) 33-51

लङ् लकारः (Laṅ Lakāraḥ)
लुङ् लकारः (Luṅ Lakāraḥ)
भावाच्यः/नामधातु (Bhāvavācyaḥ/Nāmadhātu)
इकारान्त स्त्रीलिंगम् (Ikārānta Strīliṅgam)
शतृ/णिच्/शानच्/तव्य (Śatṛ/Ṇic/Śānac/Tavya)
तृतीया तत्पुरुषः (Tṛtīyā Tatpuruṣaḥ)
विषय सप्तमी (Viṣaya Saptamī)
यण्/विसर्ग/वृद्धि/श्चुत्व/झल्/अनुनासिक/अयादि/हल् सन्धिः
(Yaṇ/Visarga/Vṛddhi/Ścutva/Jhal/Anunāsika/
Ayādi/Hal Sandhiḥ)
तसिल् (Tasil)
अभ्यास-कार्याणि (Abhyāsa-Kāryāṇi)
शब्द-कोशः (Śabda-Kōśaḥ)

चतुर्विंशः पाठः (Caturviṃśaḥ Pāṭhaḥ) 52-63

लङ् लकारः (Laṅ Lakāraḥ)
लुङ् लकारः (Luṅ Lakāraḥ)
लिट् लकारः (Liṭ Lakāraḥ)
नकारान्त पुंलिंगम् (Nakāranta Puṃliṅgam)
ऋकारान्त पुंलिंगम्/स्त्रीलिंगम् (Ṛkārānta Puṃliṅgam/Strīliṅgam)
इकारान्त/ईकारान्त स्त्रीलिंगम् (Ikārānta/Īkārānta Strīliṅgam)
अन्य/भवत्/तादृक् (Anya/Bhavat/Tādṛk)
तत्पुरुषः/द्वन्द्व समासः (Tatpurūṣaḥ/Dvandva Samāsaḥ)
शतृ/क्त्वा/ल्यप् (Śatṛ/Ktvā/Lyap)

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

यावत्/तावत्/क्त्वा (Yāvat/Tāvat/Ktvā)
अयादि/पूर्वरूप/विसर्ग/यण् सन्धिः
(Ayādi/Pūrvarūpa/Visarga/Yaṇ Sandhiḥ)
पञ्चविंशः पाठः (Pañcaviṃśaḥ Pāṭhaḥ) 64-80
लङ् लकारः (Laṅ Lakāraḥ)
लुङ् लकारः (Luṅ Lakāraḥ)
लिट् लकारः (Liṭ Lakāraḥ)
विधि लिङ् (Vidhi Liṅ)
ऋकारान्त/नकारान्त/सकारान्त पुंलिंगम्
(Ṛkārānta/Nakārānta/Sakārānta Puṃliṅgam)
सकारान्त नपुंसकलिंगम् (Sakārānta Napuṃsakaliṅgam)
अस्मद्/युष्मद्/महत् (Asmad/Yuṣmad/Mahat)
वत्/क्व/चित् (Vat/Kva/Cit)
क्त/क्त्वा/ल्यप्/तव्य/शानच् (Kta/Ktvā/Lyap/Tavya/Śānac)
द्वन्द्व/तत्पुरुषः समासः (Dvandva/Tatpuruṣaḥ Samāsaḥ)
अयादि/पूर्वरूप/विसर्ग/यण् सन्धिः
(Ayādi/Pūrvarūpa/Visarga/Yaṇ Sandhiḥ)
विषय सप्तमी (Viṣaya Saptamī)
अभ्यास कार्याणि (Abhyāsa Kāryāṇi)
शब्द-कोशः (Śabda-Kōśaḥ)

भाग 3 — खण्ड 2

Part 3 — Section 2

शब्द तथा धातु-रूपावलिः

(Tables of Declension and Conjugation)

1. गच्छत् (Gacchat) – पुंलिंगम् (Puṃliṅgam) 10
2. गत (Gata) – पुंलिंगम् (Puṃliṅgam) 11
3. √भू (Bhū) – लुङ् लकारः (Luṅ Lakāraḥ) 12
4. वन्दमान (Vandamāna) – पुंलिंगम् (Puṃliṅgam) 27
5. √वन्द् (Vand) – लट् लकारः (Laṭ Lakāraḥ) 28
6. √गम् (Gam) – (भाववाच्यः लट् लकारः)(Bhāvavācyaḥ - 28

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Laṭ Lakāraḥ)

7. √प्राप् + णिच् (Prāp + Ṇic) – लट् लकारः (Laṭ Lakāraḥ) 46
8. आनी + तव्यत् (Ānī + Tavyat) – पुंलिंगम् (Puṃliṅgam) 47
9. तव्यत् – (Tavyat) – प्रत्यय (Suffix) 47
10. कृत (Kṛta) – नपुंसकलिंगम् (Napuṁsakaliṅgam) 48
11. स्वसृ (Svasṛ) – ऋकारान्त स्त्रीलिंगम् (Ṛkārānta Strīliṅgam) 60
12. √याच् (Yāc) – लट्लकारः (Laṭ Lakāraḥ) 60
13. युवन् (Yuvan) – नकारान्त पुंलिंगम् (Nakārānta Puṃliṅgam) 61
14. √कृ–विधि लिङ् (Kṛ - Vidhi Liṅ) – परस्मैपद (Praśamaipada) 74
15. √कृ–विधि लिङ् (Kṛ - Vidhi Liṅ) – आत्मनेपद (Ātmanēpada) 74
16. √ज्ञा – (Jñā) – विधि लिङ् (Vidhi Liṅ) 74
17. √याच्– (Yāc) – विधि लिङ् Vidhi Liṅ) 75
18. √ब्रू – (Brū) – विधि लिङ् (Vidhi Liṅ) 75
19. लिट् लकारः – (Liṭ Lakāraḥ) 75
20. सखिन् (Sakhin) – नकारान्त पुंलिंगम् (Nakārānta Puṃliṅgam) 77

भाग 3 – खण्ड 3

Part 3 — Section 3

सूत्र, शब्द रूप तथा धातु रूप

(Sūtras, Declensions and Conjugations)

81

1. माहेश्वर सूत्र (Māhēśvara Sūtras) 82
2. सन्धि सूत्र (Sandhi Sūtras) 83
3. समास-नामानि (Samāsa-nāmāni) 84–112
4. शब्द रूप (Śabda Rūpa) (Declensions)
सखि (Sakhi), पति (Pati), नदी (Nadī)
वधू (Vadhū), स्वसृ (Svasṛ), धी (Dhī)
धातृ (Dhātṛ), गो (Go), वाच् (Vāc)
चन्द्रमस् (Candramas), पुम्स् (Pums)
धीमत् (Dhīmat), राजन् (Rājan), युवन् (Yuvan),
करिन् (Karin), पथिन् (Pathin), विद्वस् (Vidvas),

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

अदस् (Adas), गच्छत् (Gacchat), आत्मन् (Ātman),
ईदृश् (Īdṛś), वणिज् (Vaṇij), मनस् (Manas),
एक (Ēka), द्वि (Dvi), त्रि (Tri), चतुर् (Catur),
पञ्चन् (Pañcan), षट् (Ṣaṭ), सप्तन् (Saptan),
अष्टन् (Aṣṭan), नवन् (Navan), दशन् (Daśan)

5. धातु रूप *(Dhātu Rūpa) (Conjugations)* 113–206

सह् (Sah), बुध् (Budh), भज् (Bhaj), वस् (Vas),
ध्यै (Dhyai) रुह् (Ruh), लभ् (Labh), रुद् (Rud),
स्वप् (Svap), जागृ (Jāgṛ), विद् (Vid), शास् (Śās),
ब्रू (Brū), स्ना (Snā), धा (Dhā), भी (Bhī), नश् (Naś),
जन् (Jan), विद् (Vid), युध् (Yudh), मन् (Man),
शक् (Śak), आप् (Āp), श्रु (Śru), इष् (Iṣ),
प्रच्छ (Praccha), स्पृश् (Spṛś), भुज् (Bhuj), क्री (Krī),
ज्ञा (Jñā), ग्रह (Graha), बन्ध् (Bandh), भक्ष (Bhakṣa),
चुर् (Cur)

कृदन्त-रूपाणि (Kṛdanta-Rūpāṇi)— प्रत्यया: (Suffixes) 206-209

संख्यावाचक शब्द (Numerals) 215-220

सुभाषितानि (सूक्तियाँ)— Subhāṣitāni (Wise Sayings) 221-227

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

सरस्वती साधयन्ती धियं नः।

Sarasvatī Sādhayantī Dhiyaṃ Nah.

सरस्वती देवी हमारी बुद्धि को पुष्ट करें!

May Goddess Saraswati strengthen our Intellect!

(Ṛg. II. 3.8)

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

एकविंशः पाठः
Ēkaviṁśaḥ Pāṭhaḥ

पाठ इक्कीस
Lesson-21

हस्तिशशकयोः कथा। *(Hastiśaśakayōḥ Kathā)*

हाथी और खरगोश की कहानी। (The Story of the Elephant and the Hare)

एकदा वर्षासु वृष्टेरभावात् तृषार्तो गजयूथो यूथपतिम् आह – 'नाथ! कोऽस्माकं जीवनाय सम्प्रत्युपायः? तोयाभावात् क्षुद्रजन्तूनामपि निमज्जनार्थं कोऽपि जलाशयः नास्ति। वयं च हस्तिनस्तु निमज्जनस्थानाभावात् मृतप्रायाः। तदुच्यताम् वयं किं कुर्मः कुत्र वा यामः' इति। स्वाश्रितानां वचः श्रुत्वा हस्तिराजो नातिदूरं गत्वा निर्मलं ह्रदं तान् सर्वान् दर्शितवान्। ततः प्रभृति गजयूथः तत्रागत्य आतृप्ति निमज्जयन् सुखमलभत। परन्तु तत्तीरावस्थितानां क्षुद्रशशकानां कृते महत्कष्टं समुपस्थितं यतो हि गजपादैः आहताः ते प्रत्यहं चूर्णिताः अभूवन्। अनन्तरं शिलीमुखो नाम शशकश्चिन्तयामास – 'यद्येवं नित्यमेव पिपासाकुलितेन गजयूथेन आगन्तव्यं तर्हि विनाशं गच्छेदस्मत्कुलम्' इति। तदाकर्ण्य विजयो नाम वृद्धशशकोऽवदत् – 'मा विषीदत! मयात्र प्रतीकारः कर्त्तव्यः' इति। ततोऽसौ प्रतिज्ञाय चलितः। गच्छता च तेनालोचितम् – 'कथमहं गजयूथं सम्बोधयिष्ये?' इति। यतो हि–

स्पृशन्नपि गजो हन्ति जिघ्रन्नपि भुजंगमः।
पालयन्नपि भूपालः प्रहसन्नपि दुर्जनः।।

अतोऽहं पर्वतशिखरम् आरुह्य यूथनाथं संवादयानि। तथाऽनुष्ठिते तेन सम्बोधिते सति यूथनाथ उवाच – "कस्त्वम्? कुतः समायातः?" इति। स ब्रूते – "शशकोऽहम्। भगवता चन्द्रेणाहं भवदन्तिकं प्रेषितः" इति। यूथपतिराह– 'किं कार्यं वर्तते? उच्यताम्।' इति। विजयो ब्रूते –

'उद्यतेष्वपि शस्त्रेषु दूतो वदति नान्यथा।
सदैव अवध्यभावेन यथार्थस्य हि वाचकः।।'

तदहं भगवदाज्ञया ब्रवीमि। श्रूयताम्, 'यदेते चन्द्रसरोरक्षकाः शशकास्त्वया निःसारिताः तदनुचितं

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

कृतम्। ते शशकाश्चिरम् अस्माकं रक्षिताः। अत एव मे शशाङ्क इति प्रसिद्धिः'। एवमुक्तवति दूते यूथपतिर्भयात् इदमाह-'क्षम्यताम्। इदमज्ञानतः कृतम्। पुनर्न कर्त्तव्यम्।' इति। दूत उवाच - 'यद्येवं तदत्र सरसि कोपात्कम्पमानं भगवन्तं शशाङ्कं प्रणम्य प्रसाद्य च गच्छ।' इति। ततो रात्रौ यूथपतिं नीत्वा शशकेन जले चञ्चलं चन्द्रबिम्बं दर्शयित्वा यूथपतिः प्रणामं कारितः। उक्तं च तेन, 'देव! अज्ञानात् अनेनापराधः कृतः, ततः क्षम्यताम् एषः। नैवं वारान्तरं विधास्यते इति प्रतिज्ञातमनेन', इत्युक्त्वा प्रस्थापितः। एवं प्रस्थिते गजयूथे सर्वे शशकाः यथापूर्वं तत्र सुखं स्थितवन्तः।

(हितोपदेशः - 111.4)

Hestiśaśakayoḥ Kathā

Ēkadā varṣāsu vṛṣṭērabhāvāt tṛṣārtō gajayūthō yūthapatim aha- 'Nātha! Kō'smākaṁ jīvanāya sampratyupāyaḥ? Tōyābhāvāt kṣudrajantūnāmapi nimajjanārthaṁ kō'pi jalāśayaḥ nāsti. Vayaṁ ca hastinastu nimajjanasthānābhāvāt mṛtaprāyāḥ. Taducyatām vayaṁ kiṁ kurmaḥ kutra vā yāmaḥ' iti. Svāśritānāṁ vacaḥ śrutvā hastirājō nātidūraṁ gatvā nirmalaṁ hradaṁ tān sarvān darśitavān. Tataḥ prabhṛti gajayūthaḥ tatrāgatya atṛpti nimajjayan sukhamalabhata. Parantu tattīrāvasthitānāṁ kṣudraśaśakānāṁ kṛtē mahatkaṣṭaṁ samupasthitaṁ yatō hi gajapādaiḥ āhatāḥ tē pratyahaṁ cūrṇitāḥ abhūvan. Anantaraṁ Śilīmukhō nāma śaśakaścintayāmāsa - 'Yadyēvaṁ nityamēva pipāsākulitēna gajayūthēna agantavyaṁ tarhi vināśaṁ gacchēdasmatkulam' iti. Tadākarṇya vijayō nāma vṛddhaśaśakō'vadat - 'Mā viṣīdata! Mayātra pratīkāraḥ karttavyaḥ' iti. Tatō'sau pratijñāya calitaḥ. Gacchatā ca tēnālōcitam - 'Kathamahaṁ gajayūthaṁ sambōdhayiṣyē?' iti. Yatō hi —

Spṛśannapi gajō hanti jighrannapi bhujaṁgamaḥ;
Pālayannapi bhūpālaḥ prahasannapi durjanaḥ.

Atō'haṁ parvataśikharam aruhya yūthanāthaṁ saṁvādayāni. Tathā'unṣṭhitē tēna sambōdhitē sati yūthanātha uvāca - "kastvam? kutaḥ samāyātaḥ?" iti. Sa brūtē - "Śaśakō'ham. Bhagavatā candrēṇāhaṁ bhavadantikaṁ prēṣitaḥ" iti. Yūthapatiraha— 'Kiṁ kāryaṁ vartatē? Ucyatām.' Vijayō brūtē —

'Udyatēṣvapi śastrēṣu dūtō vadati nānyathā;
Sadaiva avadhyabhāvēna yathārthasya hi vācakaḥ.'

Tadahaṁ bhagavadājñayā bravīmi. Śrūyatām— 'Yadētē candrasarōrakṣakāḥ śaśakāstvayā niḥsāritāḥ tadanucitaṁ kṛtam. Tē śaśakāściram asmākaṁ rakṣitāḥ. Ata ēva mē śaśāṅka iti prasiddhiḥ'. Ēvamuktavati dūtē yūthapatirbhayāt idamāha - 'Kṣamyatām. Idamajñānataḥ kṛtam. Punarna karttavyam" iti. 'Dūta uvāca - Yadyēvaṁ tadatra sarasi kōpātkampamānaṁ bhagavantaṁ śaśāṅkaṁ praṇamya

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

prasādya ca gaccha.' Iti. Tatō rātrau yūthapatiṁ nītvā śaśakēna jalē cañcalaṁ candrabimbaṁ darśayitvā yūthapatiḥ praṇāmamaṁ kāritaḥ. Uktaṁ ca tēna, 'Dēva! Ajñānāt anēnāparādhaḥ kṛtaḥ, tataḥ kṣamyatām ēṣaḥ. Naivaṁ vārāntaraṁ vidhāsyatē iti pratijñātamanēna'. Ityuktvā prasthāpitaḥ. Ēvaṁ prasthitē gajayūthē sarvē śaśakāḥ yathāpūrvaṁ tatra sukhaṁ sthitavantaḥ.

[Hitōpadēśaḥ – 111.4]

हाथी और खरगोश

एक बार वर्षा ऋतु में बारिश के न होने से प्यास से परेशान हाथियों के झुण्ड ने अपने नेता से कहा, 'स्वामी! इस समय हम लोगों के जीवित रहने का क्या उपाय है? पानी के बिना छोटे–छोटे जन्तुओं के स्नान के लिए भी कोई जलाशय नहीं है। और हम हाथियों के लिए तो स्नान के लिए कोई भी स्थान न होने से मृत्यु की जैसी स्थिति पैदा हो गई है। आप ही बताइये अब हम क्या करें और कहाँ जाएँ?' अपने आश्रितों की बात सुनकर हाथियों के राजा ने पास ही में स्थित एक स्वच्छ तालाब दिखाया। उस दिन से हाथियों का झुण्ड वहाँ जाजाकर जीभर कर स्नान करके मज़ा उठाने लगे। मगर वहाँ तट पर रहने वाले छोटे–छोटे खरगोशों के लिए तो आपत्काल उपस्थित हो गया था क्योंकि रोज़ इनमें से कइयों की मृत्यु हाथियों के पाँव तले कुचल जाने से हो रही थी। इसी के देखते शिलीमुख नाम के एक खरगोश ने सोचा कि, 'यदि ऐसे ही नित्य–प्रति प्यास से पीड़ित हाथियों का झुण्ड यहाँ आता रहे तो फिर हमारे कुल का नाश निश्चित है।' यह सुनकर विजय नाम के एक बूढ़े खरगोश ने कहा, 'चिन्ता मत करो! मैं इसका कोई उपाय खोज निकालूँगा'। ऐसी प्रतिज्ञा करके वह निकल पड़ा। रास्ते में जाते हुए वह सोचने लगा, 'मैं हाथियों के झुण्ड को कैसे सम्बोधित करूँ?' क्योंकि–

'छूने मात्र से हाथी मार डालता है;
सूँघने मात्र से साँप मार डालता है;
रक्षा करते हुए भी राजा मार डालता है;
हँसता हुआ भी दुष्ट व्यक्ति मार डालता है।'

इसलिए मुझे पर्वत की चोटी से हाथियों के राजा से बात करनी चाहिए।' ऐसा हो जाने पर उसके द्वारा कहे जाने पर झुण्ड के नेता ने कहा, 'कौन हो तुम? कहाँ से आये हो?' वह बोला, 'मैं खरगोश हूँ। चन्द्र भगवान् ने मुझे आपके पास भेजा है।' झुण्ड के नेता ने कहा, 'क्या काम है? बोलिए!' विजय ने कहा,

'हथियार से धमकाये जाने पर भी दूत कभी झूठ नहीं बोलता;
सदा सत्य बोलने वाला दूत कभी वध के योग्य नहीं होता।'

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

अतः मैं भगवान् के आदेश से यह कह रहा हूँ, सुनिए– "यह जो तुमने इस सरोवर के रक्षक इन खरगोशों को बाहर निकाल फेंका है, यह तुमने ठीक नहीं किया है। ये खरगोश चिरकाल से हमारे द्वारा संरक्षित हैं। इसलिए मैं शशाङ्क नाम से भी जाना जाता हूँ।" दूत के ऐसा कहने पर झुण्ड के नेता ने भयभीत होकर कहा, "क्षमा कीजिए। ऐसा अनजाने में किया है; दुबारा नहीं करूँगा।"

दूत ने कहा, 'यदि ऐसी बात है तो सरोवर में क्रोध से काँप रहे भगवान् शशांक को प्रणाम करके और प्रसन्न करके यहाँ से चले जाओ।' फिर रात को झुण्ड के नेता को लेकर खरगोश ने उसे पानी में चन्द्रमा के चञ्चल प्रतिबिम्ब दिखाकर उसे प्रणाम करवाया। फिर उसने कहा, 'हे नाथ! इसने अनजाने में यह अपराध किया है। इसलिए इसको क्षमा कर दीजिए। दुबारा ऐसा नहीं होगा, ऐसी इन्होंने प्रतिज्ञा कर रखी है। ऐसा कहकर उसे वहाँ से चले जाने को कहा। इस प्रकार हाथियों के झुण्ड के चले जाने पर सभी खरगोश पहले की तरह सुखपूर्वक रहने लगे।

The Elephant and the Hare

Once due to lack of rain during the rainy season a herd of elephants affected by thirst told the herd-leader; "Lord! What is the means at present for our survival? Due to lack of water even small creatures do not have a pool for taking a dip. As for us the elephants, we are on the verge of death due to the absence of a lake for immersion. Tell us then what should we do or where should we go?" Hearing this complaint of his dependants, the king of elephants took them all to a lake having clean water not very far away. From then on the herd of elephants started coming there regularly and took pleasure immersing in the lake. But for the little hares living on the shore of that lake it was calamitous, for being crushed under the feet of the elephants they found themselves in peril. Thereafter a hare by the name of Śilīmukha said, "Should the herd of elephants afflicted by thirst come here everyday thus, our entire family will be exterminated". Hearing this, an old hare by the name of Vijaya said, "Don't worry! I will find a solution." Having thus assured them he set off.

While going he thus reflected; "How am I to address the herd of elephants? Because,

The elephant kills by merely touching;
The snake by merely smelling;
The king while even governing;
The wicked while even smiling".

Let me then climb on the peak of a mountain and talk to the leader of the

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

herd." This being done, and on being addressed by him, the herd-leader said, "Who are you? From where have you come?" He said, "I am a hare. I have been delegated to you by Lord Moon." The herd-leader then said, "What is it to be done? Please tell." Vijaya said,

"Though threatened with weapons, the messenger does not speak otherwise;
(For) the one who speaks the truth is immune from any harm."

What I will say is as per the Master's order. Please listen, "That you have driven away the hares who were protectors of the Moon's Lake, this you have not done good. These hares are under my protection since long. This is why I am known as *Śaśāṅka* (*one having the hare as symbol*)". On the messenger's saying so, the herd-leader said fearfully, "Pardon me! This has been done out of ignorance. It will not be done again!" The messenger said, "If this is so, then you may leave after saluting Lord *Śaśāṅka* who stands trembling out of anger here in this lake." Thereafter, taking along the herd-leader at night, and after showing him the agitated reflection of the moon in water, he made him salute it. He then said, "Lord! He has committed this offence out of ignorance; may he be pardoned! He has promised not to do this again." Saying so he was sent away. On the herd of elephants having thus departed, all the hares started living happily there as before.

पदच्छेदः (Padcchedaḥ) – Disjunction of complex words

वृष्टेरभावात्	=	वृष्टेः अभावात्
Vṛṣṭērabhāvāt	=	Vṛṣṭēḥ Abhāvāt
तृषार्तः	=	तृषा+आर्तः
Tṛṣārtaḥ	=	Tṛṣā+Ārtaḥ
गजयूथः	=	गज + यूथः = गजानां यूथः
Gajayūthaḥ	=	Gaja + Yūthaḥ = Gajānāṁ yūthaḥ
यूथपतिम्	=	यूथ + पतिम् = यूथस्य पतिम्
Yūthapatim		Yūtha + Patim = Yūthasya patim
तोयाभावात्	=	तोय + अभावात् = तोयस्य अभावात्
Tōyābhāvāt	=	Tōya + Abhāvāt = Tōyasya abhāvāt
निमज्जनार्थम्	=	निमज्जन + अर्थम् = निमज्जनस्य अर्थम्
Nimjjanārtham	=	Nimajjana + Artham = Nimajjanasya artham
स्वाश्रितानाम्	=	स्व + आश्रितानाम् = स्वस्य आश्रितानाम्
Svāśritānām	=	Sva + Āśritānām = Svasya āśritānām
हस्तिराजः	=	हस्तिनाम् राजा

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Hastirājaḥ	=	Hastināṁ Rājā
तत्तीरावस्थितानाम्	=	तत् + तीर + अवस्थितानाम् = तस्य जलाशयस्य तीरे अवस्थितानाम्
Tattīrāvasthitānām	=	Tat + Tīra + Avasthitānām = Tasya jalāśayasya tīrē avasthitānām
गजपादैः	=	गजानां पादैः
Gajapādaiḥ	=	Gajānāṁ pādaiḥ
पिपासाकुलितेन	=	पिपासा + आकुलितेन = पिपासया आकुलितेन
Pipāsākulitēna	=	Pipāsā + Ākulitēna = Pipāsayā ākulitēna
पर्वतशिखरम्	=	पर्वत + शिखरम् = पर्वतस्य शिखरम्
Parvataśikharam	=	Parvata + Śikharam = Parvatasya śikharam
भवदन्तिकम्	=	भवत् + अन्तिकम् = भवतः अन्तिकम्
Bhavadantikam	=	Bhavat + Antikam = Bhavataḥ antikam
यूथपतिराह	=	यूथपतिर् + आह = यूथपतिः आह
Yūthapatirāha	=	Yūthapatir + Āha = Yūthapatiḥ āha
भगवदाज्ञया	=	भगवत् + आज्ञया = भगवतः आज्ञया
Bhagavadājñayā	=	Bhagavat + Ājñayā = Bhagavataḥ ājñayā
चन्द्रसरोरक्षकाः	=	चन्द्रसरः + रक्षकाः = चन्द्रसरस् + रक्षकाः = चन्द्रसरसः रक्षकाः
Candrasarōrakṣakāḥ	=	Candrasaraḥ + Rakṣakāḥ = Candrasaras + Rakṣakāḥ= Candrasarasaḥ rakṣakāḥ
यूथपतिर्भयात्	=	यूथपतिर् + भयात् = यूथपतिः भयात्
Yūthapatirbhayāt	=	Yūthapatir + Bhayāt = Yūthapatiḥ bhayāt
चन्द्रबिम्बम्	=	चन्द्र + बिम्बम् = चन्द्रस्य बिम्बम्
Candrabimbam	=	Candra + Bimbam = Candrasya bimbam
प्रतिज्ञातमनेन	=	प्रतिज्ञातम् अनेन
Pratijñātamanēna	=	Pratijñātam anēna

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

एकविंशः पाठः
Ēkaviṁśaḥ Pāṭhaḥ

पाठ इक्कीस
Lesson-21

अभ्यास-कार्याणि
(Abhyāsa-kāryāṇi)
अभ्यास-कार्य
(Exercises)

1. निम्नलिखित प्रश्नों का संस्कृत में उत्तर दीजिएः-
Answer the following questions in Sanskrit:-

(i) गजाः किमर्थं तृषार्ताः आसन्?
Gajāḥ kimarthaṁ tṛṣārtāḥ asan?

(ii) गजैः कदा शशकाः चूर्णिताः बभूवुः?
Gajaiḥ kadā śaśakāḥ cūrṇitāḥ babhūvuḥ?

(iii) शशकान् त्रस्तान् दृष्ट्वा वृद्धशशकेन किं चिन्तितम्?
Śaśakān trastān dṛṣṭvā vṛddhaśaśakēna kiṁ cintitam?

(iv) विजयो नाम शशकः कुतः हस्तियूथपतिं प्रबोधितवान्?
Vijayō nāma śaśakaḥ kutaḥ hastiyūthapatiṁ prabōdhitavān?

(v) शशकानां रक्षकः कः भवति? ते च शशकाः केन निःसारिताः?
Śaśakānāṁ rakṣakaḥ kaḥ bhavati? Tē ca śaśakāḥ kēna niḥsāritāḥ?

(vi) शशकस्य वचनं श्रुत्वा हस्तिपतिः किं कृतवान्?
Śaśakasya vacanaṁ śrutvā hastipatiḥ kiṁ kṛtavān?

(vii) शशकेन भयत्रस्तं यूथपतिं कि दर्शितम्?
Śaśakēna bhayatrastaṁ yūthapatiṁ ki darśitam?

(viii) चन्द्रबिम्बं दृष्ट्वा यूथपतिः किं कृतवान्?
Candrabimbaṁ dṛṣṭvā yūthapatiḥ kiṁ kṛtavān?

(ix) अज्ञानात् गजैः किं कृतम् आसीत्?
Ajñānāt gajaiḥ kiṁ kṛtam āsīt?

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(x) गजः, सर्पः, दुर्जनश्च कथं घ्नन्ति?
Gajaḥ, sarpaḥ, durjanaśca kathaṁ ghnanti?

2. निम्नलिखित पदों/ वाक्यांशों पर व्याकरण-सम्बन्धी टिप्पणी देते हुए उनका अर्थ स्पष्ट कीजिए:-
Explain fully the meaning of the following words/phrases giving grammatical notes :—

(a) तृषार्तः; गजयूथः; यूथपतिमाह; निमज्जनस्थानम्; निमज्जन-स्थानाभावात्; तत्तीरावस्थिताः; पिपासाकुलितेन; वृद्धशशकः; गजयूथसमीपे; पर्वतशिखरम्; भवदन्तिकम्; शशाङ्कः; चन्द्रबिम्बम्।
Tṛṣārtaḥ; Gajayūthaḥ; Yūthapatimāha; Nimajjanasthānam; Nimajjana-sthānābhāvāt; Tattīrāvasthitāḥ; Pipāsākulitēna; Vṛddhaśaśakaḥ; Gajayūthasamīpē; Parvataśikharam; Bhavadantikam; Śaśāṅkaḥ; Candrabimbam.

(b) दर्शितवान्; गच्छत्सु; मा विषीदत; प्रतिज्ञाय; गच्छता; तेनालोचितम्; स्पृशन्नपि; जिघ्रन्नपि; पालयन्नपि; प्रहसन्नपि; शिखरमारुह्य; समायातः; भगवता; प्रेषितः; कार्यमुच्यताम्; निःसारिताः; रक्षिताः; एवमुक्तवति; इदमज्ञानतः; भगवन्तम्; प्रणम्य; कम्पमानः; प्रसाद्य; दर्शयित्वा; कारितः, प्रस्थापितः।
Darśitavān; Gacchatsu; Mā Viṣīdata; Pratijñaya; Gacchatā; Tēnālōcitam; Spṛśannapi; Jighrannapi; Pālayannapi; Prahasannapi; Śikharamāruhya; Samāyātaḥ; Bhagavatā; Prēṣitaḥ; Kāryamucyatām; Niḥsāritāḥ; Rakṣitāḥ; Ēvamuktavati; Idamajñānataḥ; Bhagavantam; Praṇamya; Kampamānaḥ; Prasādya; Darśayitvā; Kāritaḥ; Prasthāpitaḥ.

(c) यामः; चिन्तयामास; हन्ति; क्षम्यताम्; विधास्यते।
Yāmaḥ; Cintayāmāsa; Hanti; Kṣamyatām; Vidhāsyatē.

3. उपरिलिखित 2. (a), (b), (c) में दिये गये शब्दों से दस वाक्य लिखिए।
Write ten sentences with words taken from 2 (a), (b), (c) above.

4. निम्नलिखित पदों का सूत्रोल्लेखपूर्वक सन्धिच्छेद कीजिए :-
Disjoin the following words mentioning the Sandhi-sūtras involved :—

कदाचिदपि; वृष्टेरभावात्; कोऽस्माकम्; शशकश्चिन्तयामास; विनश्यत्यस्मत्कुलम्; ततोऽसौ; स्पृशन्नपि; जिघ्रन्नपि; पालयन्नपि; प्रहसन्नपि; अतोऽहम्; कस्त्वम्; तदाज्ञया; यदेते; शशकास्त्वया; निस्सारितास्तदनुचितम्; भयादिदमाह; पुनर्न; यद्येवम्; तदत्र; अज्ञानादनेन; नैवम्; इत्युक्त्वा।
Kadācidapi; Vṛṣṭērabhāvāt; Kō'smākam; Śaśakaścintayāmāsa; Vinaśyatyasmatkulam; Tatō'sau; Spṛśannapi; Jighrannapi; Pālayannapi; Prahasannapi; Atō'ham; Kastvam; Tadājñayā; Yadētē; Śaśakāstvayā; Nissāritāstadanucitam;

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Bhayādidamāha; Punarna; Yadyēvam; Tadatra; Ajñānādanēna; Naivam; Ityuktvā.

5. **निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए:-**
Translate the following sentences into Sanskrit :-

(i) खरगोश ने कहा, "मुझे कोई उपाय सोचना पड़ेगा।"
The hare said, "I will have to think of a solution."

(ii) पानी के बिना सभी जन्तु प्यास से पीड़ित थे।
All the creatures were afflicted by thirst due to lack of water.

(iii) क्या यहाँ आस-पास कोई अन्य तालाब नहीं है जिसमें पर्याप्त पानी हो?
Is there no other lake nearby in which there is enough water?

(iv) "हमें पता लगाना पड़ेगा कि इन पशुओं को किसने मारा है", ऐसा कहकर वह आदमी चला गया।
"We'll have to find out who has killed these animals," saying so the man went away.

(v) "तुम कल क्यों नहीं आयी थी?" अध्यापक ने मेरे पास आते हुए पूछा।
"Why you did not come yesterday?", the teacher asked coming near me.

(vi) डर से काँपते हुए मैंने कहा, "क्षमा कीजिए; मैंने गृह-कार्य नहीं किया था"।
I said trembling with fear, "I am sorry; I did not do the home-work."

(vii) मेरा उत्तर सुनकर अध्यापक ने सभी की ओर देखते हुए कहा, "और कौन हैं जिन्होंने यह काम नहीं किया है?"
Hearing my answer the teacher looked towards everybody and said, "Who else have not done this work?"

(viii) यह सुनकर दीपक को छोड़कर बाकी सभी लोग चुपचाप नीचे देखते हुए बैठे रहे।
Hearing this everybody except Dīpaka kept sitting looking down silently.

(ix) "यदि ऐसी बात है तो तुम सब इसी समय यहीं बैठकर इस काम को पूरा करो, तब खाने के लिए जाओ", ऐसा कहकर अध्यापक कक्षा से बाहर चले गये।
"If this is the case, then you all sit here and complete this work now itself, then you may go for lunch;" having said so the teacher went out of the class.

(x) अध्यापक के चले जाने पर हम सबने जल्दी-जल्दी यह काम पूरा किया और खाना खाकर खेलने के लिए कुछ ही दूर पर एक मैदान में चले गए।
After the teacher had left we all completed the work quickly and after taking our lunch, we went out to play in a playground not far away.

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(xi) मैदान में खड़े मेरे मित्र ने आकाश की तरफ देखते हुए कहा, "जल्दी चलो! बारिश होने वाली है।"
Standing in the playground my friend said looking at the sky, "Let's go quickly; it's going to rain."

(xii) उसकी बात सुनते ही सभी ने ऊपर देखते हुए कहा, "सचमुच! आकाश बादलों से घिर गया है। हमें तुरन्त यहाँ से चले जाना चाहिए।" इतना कहते हुए हम सब तुरन्त वहाँ से दौड़ते हुए घर चले गए।
Hearing this everyone looked up and said, "True! Clouds have covered the sky. We have to go away from here immediately." Saying so we all went home running.

स्मरण कीजिए
Remember

(i) शतृ - गम् (पुंल्लिंगम्)
Śatṛ - Gam (Puṁlliṅgam) (Masculine)

विभक्ति Vibhakti	एकवचनम् Ēkavacanam	द्विवचनम् Dvivacanam	बहुवचनम् Bahuvacanam
प्रथमा Prathamā	गच्छन् Gacchan	गच्छन्तौ Gacchantau	गच्छन्तः Gacchantaḥ
द्वितीया Dvitīyā	गच्छन्तम् Gachantam	गच्छन्तौ Gacchantau	गच्छतः Gacchataḥ
तृतीया Tṛtīyā	गच्छता Gacchatā	गच्छद्भ्याम् Gacchadbhyām	गच्छद्भिः Gacchadbhiḥ
चतुर्थी Caturthī	गच्छते Gacchatē	गच्छद्भ्याम् Gacchadbhyām	गच्छद्भ्यः Gacchadbhyaḥ
पञ्चमी Pañcamī	गच्छतः Gacchataḥ	गच्छद्भ्याम् Gacchadbhyām	गच्छद्भ्यः Gacchadbhyaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

षष्ठी Ṣaṣṭhī	गच्छतः Gacchataḥ	गच्छतोः Gacchatōḥ	गच्छताम् Gacchatām
सप्तमी Saptamī	गच्छति Gacchati	गच्छतोः Gacchatōḥ	गच्छत्सु Gacchatsu
सम्बोधनम् Sambōdhanam	हे गच्छन्! Hē Gacchan!	हे गच्छन्तौ! Hē Gacchantau!	हे गच्छन्तः! Hē Gacchantaḥ!

(ii) क्तवतु - (गम्) (पुंल्लिंगम्)
Ktavatu - (Gam) (Puṁlliṅgam) (Masculine)

प्रथमा Prathamā	गतवान् Gatavān	गतवन्तौ Gatavantau	गतवन्तः Gatavantaḥ
द्वितीया Dvitīyā	गतवन्तम् Gatavantam	गतवन्तौ Gatavantau	गतवतः Gatavataḥ
तृतीया Tṛtīyā	गतवता Gatavatā	गतवद्भ्याम् Gatavadbhyām	गतवद्भिः Gatavadbhiḥ
चतुर्थी Caturthī	गतवते Gatavatē	गतवद्भ्याम् Gatavadbhyām	गतवद्भ्यः Gatavadbhyaḥ
पञ्चमी Pañcamī	गतवतः Gatavataḥ	गतवद्भ्याम् Gatavadbhyām	गतवद्भ्यः Gatavadbhyaḥ
षष्ठी Ṣaṣṭhī	गतवतः Gatavataḥ	गतवतोः Gatavatōḥ	गतवताम् Gatavatām
सप्तमी Saptamī	गतवति Gatavati	गतवतोः Gatavatōḥ	गतवत्सु Gatavatsu

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(iii) लुङ् लकारः (भू)
Luṅ Lakāraḥ (Bhū)

प्रथमः पुरुषः Prathamaḥ Puruṣaḥ	अभूत् Abhūt	अभूताम् Abhūtām	अभूवन् Abhūvan
मध्यमः पुरुषः Madhyamaḥ Puruṣaḥ	अभूः Abhūḥ	अभूतम् Abhūtam	अभूत Abhūta
उत्तमः पुरुषः Uttamaḥ Puruṣaḥ	अभूवम् Abhūvam	अभूव Abhūva	अभूम Abhūma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

एकविंशः पाठः
Ēkaviṁśaḥ Pāṭhaḥ

पाठ इक्कीस
Lesson-21

शब्दकोशः (*Śabda-kośaḥ* : Vocabulary)

अन्तिकम्	Antikam	पास	Near
अवध्य	Avadhya	न मारने योग्य	Not deserving to be killed
आहत	Āhata	दुःखी; नष्ट	Troubled; destroyed
कोप	Kōpa	क्रोध	Anger
उद्यत	Udyata	(हथियार से) धमकाये गये	Threatened
क्षुद्र	Kṣudra	छोय; साधारण	Small; little
चूर्णित	Cūrṇita	कुचले हुए	Crushed; stampeded
जिघ्रन् (घ्रा)	Jighran (Ghrā)	सूँघता हुआ	While smelling
तृषार्तः	Tṛṣārtaḥ	प्यासा; प्यास से परेशान	Thirsty; afflicted by thirst
तोयम्	Tōyam	पानी	Water
दूतः	Dūtaḥ	दूत	Messenger
निमज्जनार्थम्	Nimajjanārtham	स्नान के लिए	For taking a dip
निःसारित	Niḥsārita	बाहर किया गया	Forced out; expelled
प्रत्यहम्	Pratyaham	प्रतिदिन	Everyday

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

प्रसाद्य	Prasādya	प्रसन्न करके	After pleasing; after passifying
प्रहसन्	Prahasan	हँसता हुआ	While laughing
प्रभृति	Prabhṛti	इत्यादि	Etc.
पिपासा	Pipāsā	प्यास	Thirst
प्रस्थापित	Prasthāpita	बाहर किया हुआ	Displaced; sent out
प्रसिद्धिः	Prasiddhiḥ	सर्वविदित	Popularity
प्रेषित	Prēṣita	भेजा गया	Sent; delegated
बिम्बम्	Bimbam	प्रतिछाया; छाया	Appearance, shadow
मृतप्राय	Mṛtaprāya	मृत्यु के कगार पर	Facing death; facing decimation
यथार्थवाचक	Yathārthavācaka	असलीयत बोलने वाला	Plain-speaker; telling the truth
यामः (या)	Yāmaḥ (Yā)	(हम) जाएँ	Should we go
यूथः	Yūthaḥ	झुण्ड	Herd
वचः	Vacaḥ	बात	Words; speech
वारान्तरम्	Vārāntaram	दूसरी बार; फिर	Again, another time
विधास्यते	Vidhāsyatē	होगा	Will occur; will happen
सम्बोधयिष्ये	Sambōdhayiṣyē	बात करूँ	Will I address/Will I talk to
ह्रदः	Hradaḥ	झील; तालाब	Pond; lake

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

द्वाविंशः पाठः — पाठ बाईस

Dvāviṁśaḥ Pāṭhaḥ — Lesson-22

प्रत्युत्पन्नमतिः वानरः (प्रथमो भागः)

Pratyutpannamatiḥ Vānaraḥ (Prathamō Bhāgaḥ)

चतुर वानर (भाग 1)

The Quick-witted Monkey (Part I)

अस्ति कस्मिंश्चित् समुद्रोपकण्ठे महाञ्जम्बूपादपः सदाफलः। तत्र च रक्तमुखो नाम वानरः प्रतिवसति स्म। तस्य तरोरधः कदाचित् करालमुखो नाम मकरः समुद्रसलिलान्निष्क्रम्य तीरोपान्ते न्यविशत्। ततश्च रक्तमुखेन स प्रोक्तः – "भोः! भवान् समभ्यागतोऽतिथिः। तद् भक्षयतु मया दत्तान्यमृततुल्यानि जम्बूफलानि। उक्तं च–

प्रियो वा यदि वा द्वेष्यो मूर्खो वा यदि पण्डितः।
वैश्वदेवान्तम् आपन्नः सोऽतिथिः स्वर्गसङ्क्रमः।।

अन्यच्च –

दूरमार्गश्रमश्रान्तं वैश्वदेवान्तमागतम्।
अतिथिं पूजयेद्यस्तु स याति परमां गतिम्।।

एवमुक्त्वा तस्मै जम्बूफलानि ददौ। सोऽपि तानि भक्षयित्वा तेन सह चिरं गोष्ठीसुखम् अनुभूय भूयोऽपि स्वभवनमगात्। एवं नित्यमेव तौ वानरमकरौ जम्बूच्छायास्थितौ विविध–वार्ता–आलापैः कालं नयन्तौ सुखेन तिष्ठतः स्म। सोऽपि मकरो भक्षितशेषाणि जम्बूफलानि गृहं नीत्वा स्वपत्न्याः प्रयच्छति। अथान्यतमे दिवसे तया स पृष्टः – "नाथ! क्वैवंविधान्यमृतफलानि प्राप्नोषि"? स आह, "भद्रे! ममास्ति परमसुहृद् रक्तमुखो नाम वानरः। स प्रीतिपूर्वकम् इमानि मृष्टफलानि मह्यं प्रयच्छति।" अथ तयाऽभिहितम् – "यः सदैव अमृतप्रायाणि ईदृशानि फलानि भक्षयति, तस्य हृदयम् अप्यमृतमयं भविष्यति। तद्यदि भार्यया ते प्रयोजनम्, ततस्तस्य मर्कटस्य हृदयं मह्यमानीय प्रयच्छ, येन तद्भक्षयित्वाऽहं जरामरणरहिता भूत्वा त्वया सह चिरं भोगान् भुञ्जे।" स आह– "भद्रे! मा मैवं वद! यतः प्रतिपन्नोऽस्माकं भ्राता, अपरं च फलदाता। ततोऽस्माभिः व्यापादयितुं न कदाऽपि शक्यते। तत्त्यजैनं मिथ्याग्रहम्। उक्तं च–

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

एकं प्रसूयते माता द्वितीयं वाक्प्रसूयते।
वाग्जातमधिकं प्रोचुः सोदर्यादपि बन्धुवत्।।

अथ मकर्याह– "त्वया कदाचिदपि मम वचनं नान्यथा कृतम्। तन्नूनं सा वानरी भविष्यति, यतस्तस्या अनुरागतः सकलमपि दिनं तत्र गमयसि। ज्ञातं मया सत्यं सम्प्रति। यदि तस्य हृदयं न भक्षयामि तन्मया प्रायोपवेशनं कृतं विद्धि।"

"तत्किं करोमि। कथं स मे वध्यः स्यात्?" इति विचिन्त्य मकरः वानरपार्श्वम् अगात्। वानरोऽपि चिरादायान्तं तं सोद्वेगम् अवलोक्य प्रोवाच– "भो मित्र! किमद्य चिरवेलायां समागतोऽसि? कस्मात् खिन्न इव दृश्यसे?" सह आह – "मित्र! अहं तव भ्रातृजायया निष्ठुरैर्वाक्यैः भर्त्सितः – "भोः कृतघ्न! मा ते स्वमुखं दर्शय, यतस्त्वं प्रतिदिनं मित्रमुपजीवसि। न च तस्य पुनः प्रत्युपकारमपि करोषि। तेन हि अद्य तं मे देवरं नूनं गृहमानय येनाहं विशिष्टभोज्यालापैः तं प्रसादयामि" इति। तदहं तयैवं प्रोक्तस्तव सकाशमागतः। तदागच्छ मया सह। तव भ्रातृपत्नी त्वां द्रष्टुं सोत्सुकं मार्गमन्वेषयन्ती तिष्ठति।

[पंचतन्त्रम् – IV.1]

Pratyutpannamatiḥ Vānaraḥ (Prathamō Bhāgaḥ)

Asti kasmiṁścit samudrōpakaṇṭhē mahāñjambūpādapaḥ sadāphalaḥ. Tatra ca raktamukhō nāma vānaraḥ prativasati sma. Tasya tarōradhaḥ kadācit karālamukhō nāma makaraḥ samudrasalilānniṣkramya tīrōpāntē nyaviśat. Tataśca raktamukhēna sa prōktaḥ - "Bhōḥ! Bhavān samabhyāgatō"tithiḥ. Tadbhakṣayatu mayā dattānyamṛtatulyāni jambūphalāni. Uktaṁ ca-

Priyō vā yadi vā dvēṣyō mūrkhō vā yadi paṇḍitaḥ.
Vaiśvadēvāntam āpannaḥ sō'tithiḥ svargasaṅkramaḥ..

Anyacca-

Dūramārgaśramaśrāntaṁ vaiśvadēvāntamāgatam.
Atithiṁ pūjayēdyastu sa yāti paramāṁ gatim..

Ēvamuktvā tasmai jambūphalāni dadau. Sō'pi tāni bhakṣayitvā tēna saha ciraṁ gōṣṭhīsukham anubhūya bhūyō'pi svabhavanamagāt. Ēvaṁ nityamēva tau vānaramakarau jambūcchāyāsthitau vividha-vārtā-ālāpaiḥ kālaṁ nayantau sukhēna tiṣṭhataḥ sma. Sō'pi makarō bhakṣitaśēṣāṇi jambūphalāni gṛhaṁ nītvā svapatnyāḥ prayacchati. Athānyatamē divasē tayā sa pṛṣṭaḥ - "Nātha! kvaivaṁvidhān-yamṛtaphalāni prāpnōṣi?" Sa āha, "Bhadrē! Mamāsti paramasuhṛd Raktamukhō nāma vānaraḥ. Sa prītipūrvakam imāni mṛṣṭaphalāni mahyaṁ prayacchati." Atha tayā'bhihitam - "Yaḥ sadaiva amṛtaprāyāṇi īdṛśāni phalāni bhakṣayati, tasya

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

hṛdayam apyamṛtamayaṁ bhaviṣyati. Tadyadi bhāryayā tē prayōjanam, tatastasya markaṭasya hṛdayaṁ mahyamānīya prayaccha, yēna tadbhakṣayitvā'haṁ jarāmaraṇarahitā bhūtvā tvayā saha ciraṁ bhōgān bhuñjē." Sa āha - "Bhadrē! Mā maivaṁ vada! Pratipannō'smākaṁ bhrātā, aparaṁ ca phaladātā. Tatō'smābhiḥ vyāpādayituṁ na kadā'pi śakyatē. Tattyajainaṁ mithyāgrahaṇam. Uktaṁ ca-

Ēkaṁ prasūyatē mātā dvitīyaṁ vākprasūyatē;
Vāgjātamadhikaṁ prōcuḥ sōdaryādapi bandhuvat..

Atha makaryāha — "Tvayā kadācidapi mama vacanaṁ nānyathā kṛtam. Tannūnaṁ sā vānarī bhaviṣyati, yatastasyāḥ anurāgataḥ sakalamapi dinaṁ tatra gamayasi. Jñātaṁ mayā satyaṁ samprati. Yadi tasya hṛdayaṁ na bhakṣayāmi tanmayā prāyōpavēśanaṁ kṛtaṁ viddhi." "Tatkiṁ karōmi. Kathaṁ sa mē vadhyaḥ syāt?" Iti vicintya makaraḥ vānarapārśvam agāt. Vānarō'pi cirādāyāntaṁ taṁ sōdvēgam avalōkya prōvāca— "Bhō mitra! Kimadya ciravēlāyāṃ samāgatō'si? Kasmāt khinna iva dṛśyasē?" Sa āha - "Mitra! Ahaṁ tava bhrātṛjāyayā niṣṭhurairvākyaiḥ bhartsitaḥ - "Bhōḥ kṛtaghna! Mā tē svamukhaṁ darśaya, yatastvaṁ pratidinaṁ mitramupajīvasi. Na ca tasya punaḥ pratyupakāramapi karōṣi. Tēna hi adya taṁ mē dēvaraṁ nūnaṁ gṛhamānaya yēnāhaṁ viśiṣṭabhōjyālāpaiḥ taṁ prasādayāmī" iti. Tadahaṁ tayaivaṁ prōktastava sakāśamāgataḥ. Tadāgaccha mayā saha. Tava bhrātṛpatnī tvāṁ draṣṭuṁ sōtsukaṁ mārgamanvēṣayantī tiṣṭhati.

[Pañcatantram — IV.1]

चतुर वानर (भाग 1)

किसी समुद्र-तट पर हमेशा फलों से लदा रहने वाला जामुन का एक बड़ा पेड़ था। उस पर रक्तमुख नाम का बन्दर रहता था। उस पेड़ के नीचे एक दिन करालमुख नाम का मगरमच्छ समुद्र के पानी से निकलकर किनारे में आ गया। फिर रक्तमुख ने उससे कहा - "महोदय, आप अतिथि का स्वागत है। अतः मेरे द्वारा दिये जा रहे इन अमृतजैसे जामुनों का आस्वादन कीजिए। कहा भी गया है-

"चाहे वह हमारा प्रिय हो या शत्रु,
चाहे वह मूर्ख हो या विद्वान्,
वैश्वदेव-बलि की वेला में प्राप्त
अतिथि स्वर्ग की प्राप्ति कराता है।।"

और भी-

"दूर से थके-मांदे, पूजा की वेला में आए हुए

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

अतिथि का जो व्यक्ति सम्मान करता है,
वह परम गति को प्राप्त करता है।"

ऐसा कहकर उसने उसको जामुन खाने को दिये। उनको खाकर वह भी देर तक उससे सुखपूर्वक बातचीत करता रहा, फिर अपने घर वापस चला गया। इसी प्रकार प्रतिदिन वे दोनों बन्दर और मगरमच्छ जामुन के पेड़ की छाया में बैठ कर बहुत सारी बातें करते हुए सुखपूर्वक अपना समय बिताते थे। वह मगरमच्छ भी बचे हुए जामुनों को घर ले जाकर अपनी पत्नी को देता था। फिर किसी रोज़ इसने उससे पूछा – "ये अमृत जैसे फल तुम्हें कहाँ से मिलते हैं?"

उसने कहा – "प्रिये! रक्तमुख नाम का एक बन्दर मेरा बहुत अच्छा मित्र है। वह प्यार से मुझे ये मीठे-मीठे फल देता है।" तब इसने कहा–

"जो इन अमृत जैसे फलों को हमेशा खाता है उसका कलेजा भी अमृत-जैसा ही होगा। इसलिए यदि तुम मुझे चाहते हो तो इस बन्दर का कलेजा लाकर मुझे दे दो जिससे कि मैं उसे खाकर बुढ़ापे और बीमारी से मुक्त हो कर लम्बे समय तक तेरे साथ सुख भोग सकूँ।"

उसने कहा– "प्रिये! ऐसा मत बोलो! क्योंकि वह मेरा भाग्य से प्राप्त बड़ा भाई है और दूसरा, वह उत्तम फल देने वाला है। इसीलिए उसका हम किसी भी प्रकार से वध नहीं कर सकते। अतः तुम अपने झूठे हठ को छोड़ दो। कहा भी गया है,

"एक भाई को तो माता जन्म देती है,
दूसरा भाई मधुर-वाणी से प्राप्त होता है;
मधुर-वाणी से प्राप्त बन्धु तो सहोदर भाई से भी अधिक श्रेष्ठ होता है।"

उसके बाद मगरमच्छ की पत्नी ने कहा – "तुमने पहले कभी भी मेरी बात नहीं टाली थी। निश्चय ही वह कोई बन्दरी होगी जिसके साथ तुम प्रेम-पूर्वक सारा दिन बिताते हो। मुझे अब सच्चाई का पता चल गया। यदि मुझे उसका कलेजा खाने को नहीं मिलेगा तो यह जान लो कि मैं आमरण उपवास करूँगी।" "अब मैं क्या करूँ? उसे मैं कैसे मारूँ", ऐसा सोचता हुआ मगरमच्छ बन्दर के पास गया। बन्दर ने भी उसे विलम्ब से आया हुआ तथा खिन्न देखकर कहा, "कहो मित्र! आज तुम इतनी देर से क्यों आये हो! क्यों दुःखी नज़र आ रहे हो?" उसने कहा – "मित्र! तुम्हारी भाभी ने मुझे बड़ी निर्दयता से यह कहकर फटकारा है – 'अरे कृतघ्न! तुम दुबारा मुझे अपना चेहरा मत दिखाना, क्योंकि तुम रोज़ अपने मित्र के दिये हुए पर निर्भर करते हो। उसके इस उपकार के बदले में कुछ भी नहीं करते हो! इसलिए मेरे उस देवर को तुम निश्चय ही आज घर ले आओ जिससे कि मैं विशेष भोजन तथा वार्तालाप से उनको खुश कर सकूँ।' उसके द्वारा इस प्रकार उलाहना दिये जाने पर मैं तुम्हारे पास आया

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

हूँ। इसलिए अब तुम मेरे साथ चलो। तुम्हारी भाभी तुम्हारे दर्शन करने के लिए उत्सुक्ता के साथ तुम्हारी राह देख रही होगी।"

The Quick-witted Monkey (Part I)

There was once near the sea-shore a rose-apple tree always laden with fruits. On it lived a monkey by the name of Raktamukha. Once a crocodile named Karālamukha, coming out of the sea, lay down under that tree near the shore. He was then addressed thus by Raktamukha, "Oh Sir! You are most welcomed as a guest. Therefore kindly partake of these nectar-like rose-apples that are being offered by me. It is also said that,

"Dear or despised;
Fooslish or learned;
The guest who arrives
At the time of the Vaiśvadēva (ritual)
Opens for oneself the doors of heaven?

And also,

'One who at the time of the Vaiśvadēva (ritual)
Attends upon a guest coming from far, all-exhausted,
Attains salvation.'

Having said so, he offered him rose-apples. He too, having partaken of them chatted with him happily for a long time, and then went back to his place. In this manner, the duo monkey-crocodile, seated under the shadow of the rose-apple tree, used to pass their time joyfully everyday talking about various things.

The crocodile too, taking along with him the rose-apples remaining out of what were offered to him,, presented them to his wife. Thereafter, on a certain day, he was asked by her, "Lord! Wherefrom do you get these nectar-like fruits"? He said, "Dear! I have a very good friend, a monkey named Raktamukha. Everyday he offers to me these delicious fruits."

Thereafter he was thus requested by her,

"He who consumes nectar-like fruits of this kind everyday should be having a nectar-like heart also. Then, if you really care for your wife, then bring for me the heart of that monkey so that after consuming it I may become free from old-age and death and enjoy all types of pleasure with you for eternity."

He said —

"Dear! Don't talk like this! Because he is a new-found brother and also a

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

bestower of fruits for us. On no condition can he be killed by us. Therefore give up this evil demand. It has also been said that,

'One brother is born of the mother, one of kind words,
Of these two, the brother born of kind words is considered
More valuable than the brother born of the same mother"

Thereupon the female crocodile said:

"You had never before disregarded by wish. Surely she should be a female-monkey, for you are spending the whole day there out of love for her. If I don't get his heart for food, then be assured that I will fast till death."

"What should be done now? How is he to be killed by me?" So thinking the crocodile went to the monkey. The monkey too, seeing him coming late and all depressed, said:

"Oh friend, why are you so late today? Why do you look depressed like this?"

He said—

"Friend, I have been terribly rebuked by your sister-in-law thus, "Oh you ungrateful one! Do not show your face to me, for you are living everyday on the generosity of your friend. And you don't even do anything in return. Therefore today you have to bring home that brother-in-law of mine so that I may entertain him with special food and kind words." Being thus scolded by her I have come to you. Therefore come with me. Your sister-in-law is waiting anxiously to see you."

पदच्छेद: *(Padacchedaḥ)*-Disjunction of complex words

कस्मिंश्चित्	=	कस्मिन् + चित्
Kasmiṁścit	=	Kasmin + Cit
समुद्रोपकण्ठे	=	समुद्र + उप + कण्ठे = समुद्रस्य उपकण्ठे
Samudrōpakaṇṭhē	=	Samudra + Upa + Kaṇṭhē = Samudrasya upakaṇṭhē
महाञ्जम्बूपादपः	=	महान् + जम्बू + पादपः
Mahāñjambūpādapaḥ	=	Mahān + Jambū + Pādapaḥ
सदाफलः	=	सदा फलानि सन्ति यस्मिन् सः (पादपः) ।
Sadāphalaḥ	=	Sadā phalāni santi yasmin saḥ (pādapaḥ).
रक्तमुखः	=	रक्तं मुखं यस्य सः (वानरः)
Raktamukhaḥ	=	Raktaṁ mukhaṁ yasya saḥ (vānaraḥ)
तरोरधः	=	तरोः + अधः

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Tarōradhaḥ	= Tarōḥ + Adhaḥ
करालमुखः	= करालं मुखं यस्य सः (मकरः)
Karālamukhaḥ	= Karālaṁ mukhaṁ yasya saḥ (makaraḥ)
समुद्रसलिलान्निष्क्रम्य	= समुद्रसलिलात् निष्क्रम्य
Samudrasalilānniṣkramya	= Samudrasalilāt niṣkramya
समुद्रसलिलम्	= समुद्रस्य सलिलम्
Samudrasalilam	= Samudrasya Salilam
तीरोपान्ते	= तीर + उप + अन्ते = तीरस्य उपान्ते
Tīrōpāntē	= Tīra + Upa + Antē = Tīrasya upāntē
समभ्यागतोऽतिथिः	= सम् + अभि + आगतः + अतिथिः
Samabhyāgatō'tithiḥ	= Sam + Abhi + Āgataḥ + Atithiḥ
तद्भक्षयतु	= तत् + भक्षयतु = तेन/तस्मात् भक्षयतु
Tadbhakṣayatu	= Tat + Bhakṣayatu = Tēna / Tasmāt bhakṣayatu
दत्तान्यमृततुल्यानि	= दत्तानि + अमृत + तुल्यानि
Dattānyamṛtatulyāni	= Dattāni + Amṛta + Tulyāni
अमृततुल्यानि	= अमृतस्य तुल्यानि (जम्बूफलानि)
Amṛtatulyāni	= Amṛtasya tulyāni (jmbūphalāni)
गोष्ठीसुखम्	= गोष्ठ्याः सुखम्
Gōṣṭhīsukham	= Gōṣṭhyāḥ sukham
जम्बूच्छायास्थितौ	= जम्बू + छाया + स्थितौ = जम्बूपादपस्य छायायां स्थितौ
Jambūcchāyāsthitau	= Jambū + Chāyā + Sthitau = Jambūpādapasya chāyāyāṁ sthitau
भक्षितशेषाणि	= भक्षितेभ्यः फलेभ्यः शेषम् अवशिष्टम् (फलम्) = भक्षितशेषम् (जम्बूफलम्), तानि
Bhakṣitaśēṣāṇi	= Bhakṣitēbhyaḥ phalēbhyaḥ śēṣam avaśiṣṭam (Phalam) = Bhakṣitaśēṣam (jambūphalam), Tāni
क्वैवंविधान्यमृतफलानि	= क्व + एवं + विधानि + अमृतफलानि
Kvaivaṁvidhānyamṛtaphalāni	= Kva + Ēvaṁ + Vidhāni + Amṛtaphalāni
अमृतफलानि	= अमृत इव फलानि
Amṛtaphalāni	= Amṛta iva phalāni
जरामरणरहिता	= जरा + मरण + रहिता
Jarāmaraṇarahitā	= Jarā + Maraṇa + Rahitā

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

जरारहिता	=	जरया रहिता
Jarārahitā	=	Jarayā rahitā
मरणरहिता	=	मरणेन रहिता
Maraṇarahitā	=	Maraṇēna rahitā
तत्यजैनम्	=	तत् + त्यज + एनम् = तेन/तस्मात् त्यज एनम् (मिथ्या आग्रहणम्)
Tattyajainam	=	Tat + Tyaja + Ēnam = Tēna / tasmāt tyaja ēnam (mithyā āgrahaṇam)
मकर्याह	=	मकरी + आह
Makaryāha	=	Makarī + Āha
वानरपार्श्वम्	=	वानरस्य पार्श्वम्
Vānarapārśvam	=	Vānarasya pārśvam
चिरादायान्तम्	=	चिरात् + आयान्तम्
Cirādāyāntam	=	Cirāt + Āyāntam
सोद्वेगम्	=	स + उद्वेगम् = उद्वेगेन सहितम्
Sōdvēgam	=	Sa + Udvēgam = Udvēgēna sahitam
भ्रातृजायया	=	भ्रातृ + जायया = भ्रातुः जायया
Bhrātṛjāyayā	=	Bhrātṛ + Jāyayā = Bhrātuḥ jāyayā
विशिष्टभोज्यालापैः	=	विशिष्ट + भोज्य + आलापैः = विशिष्टैः भोज्यैः आलापैः च
Viśiṣṭabhōjyālāpaiḥ	=	Viśiṣṭa + Bhōjya + Ālāpaiḥ = Viśiṣṭaiḥ bhōjyaiḥ ālāpaiḥ Ca
भ्रातृपत्नी	=	भ्रातृ + पत्नी = भ्रातुः पत्नी
Bhrātṛpatnī	=	Bhrātṛ + Patnī = Bhrātuḥ patnī

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

द्वाविंशः पाठः | पाठ बाईस

Dvāviṁśaḥ Pāṭhaḥ | Lesson-22

अभ्यास-कार्याणि
(Abhyāsa-kāryāṇi)
अभ्यास-कार्य
(Exercises)

1. निम्नलिखित प्रश्नों का संस्कृत में उत्तर दीजिए:-
Answer the following questions in Sanskrit:-

(i) समुद्रतटे कः कीदृशश्च वृक्षः आसीत्?
Samudrataṭē kaḥ kīdṛśaśca vṛkṣaḥ āsīt?

(ii) रक्तमुखः कः आसीत् स च कुत्र वसति स्म?
Raktamukhaḥ kaḥ āsīt sa ca kutra vasati sma?

(iii) रक्तमुखः तरुतले कं दृष्टवान् तं च किम् उक्तवान्?
Raktamukhaḥ tarutalē kaṁ drṣṭavān taṁ ca kim uktavān?

(iv) सखीभूतवानरमकरौ किं कुर्वन्तौ कालं नयतः स्म?
Sakhībhūtavānaramakarau kiṁ kurvantau kālaṁ nayataḥ sma?

(v) मकरः गृहं गत्वा स्वभार्यां किं कुर्वन् प्रसादयति स्म?
Makaraḥ gṛhaṁ gatvā svabhāryāṁ kiṁ kurvan prasādayati sma?

(vi) भक्षितानि जम्बूफलानि कीदृशानि अनुभूयन्ते स्म?
Bhakṣitāni jambūphalāni kīdṛśāni anubhūyantē sma?

(vii) मकरी किं विचारयन्ती वानरस्य हृदयं भक्षयितुम् ऐच्छत्?
Makarī kiṁ vicārayantī vānarasya hṛdayaṁ bhakṣayitum aicchat?

(viii) मकरेण किं ब्रुवता भार्यायाः प्रार्थना न स्वीकृता?
Makarēṇa kiṁ bruvatā bhāryāyāḥ prārthanā na svīkṛtā?

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(ix) किं ब्रुवन्त्या भार्यया मकरः भर्त्सितः?
Kiṁ bruvantyā bhāryayā makaraḥ bhartsitaḥ?

(x) मकरः किं चिन्तयन् वानरम् उपागच्छत्?
Makaraḥ kiṁ cintayan vānaram upāgacchat?

(xi) तं चिरादायान्तं दृष्ट्वा वानरः तं किम् उक्तवान्?
Taṁ cirādāyāntaṁ dṛṣṭvā vānaraḥ taṁ kim uktavān?

(xii) कृतघ्नः कः भवति? मकरी स्वभर्तारं कृतघ्नं उक्तवतीति किं सत्यम्? कथम्?
Kṛtaghnaḥ kaḥ bhavati? Makarī svabhartāraṁ kṛtaghnaṁ uktavatīti kiṁ satyam? Katham?

2. निम्नलिखित पद्यों/ पद्यांशों पर व्याकरण-सम्बन्धी टिप्पणी देते हुए उनका अर्थ स्पष्ट कीजिए:-

Explain clearly the meaning of the following words/phrases giving grammatical notes:

(a) ददौ, भवनमगात्, तिष्ठतः, प्राप्नोषि, भुनज्मि, शक्यते, गमयसि, विद्धि, प्रोवाच, पार्श्वमगात्, दर्शय, प्रसादयामि, प्रसूयते, भुङ्क्ते, भोजयति, तदागच्छ।
Dadau, Bhavanamagāt, Tiṣṭhataḥ, Prāpnōṣi, Bhunajmi, Śakyatē, Gamayasi, Viddhi, Prōvāca, Pārśvamagāt, Darśaya, Prasādayāmi, Prasūyatē, Bhuṅktē, Bōjayati, Tadāgaccha.

(b) जलस्थ, निष्क्रम्य, प्रोक्तः, दत्तानि, आपन्नः, अनुभूय, नयन्तौ, पृष्टः, अभिहितम्, आयान्तम्, समायातोऽसि, भक्षयित्वा, विचिन्त्य, वध्यः, गृहीत्वा,
Jalastha, Niṣkramya, Prōktaḥ, Dattāni, Āpannaḥ, Anubhūya, Nayantau, Pṛṣṭaḥ, Abhihitam, Āyāntam, Samāyātō'si, Bhakṣayitvā, Vicintya, Vadhyaḥ, Gṛhītvā.

(c) जम्बूपादपः, अमृततुल्यानि, भक्षितशेषाणि जम्बूफलानि, सदाफलः, जरामरणरहिता, वानरमकरौ, जम्बूच्छायास्थितौ, वाग्जातमधिकम्, चिन्ताव्याकुलितहृदयः, भ्रातृजाया, तदहम्, तदद्य, त्वदर्थे, प्रीतिलक्षणम्।
Jambūpādapaḥ, Amṛtatulyāni, Bhakṣitaśēṣāṇi Jambūphalāni, Sadāphalaḥ, Jarāmaraṇarahitā, Vānaramakarau, Jambūcchāyāsthitau, Vāgjātamadhikam, Cintāvyākulitahṛdayaḥ, Bhrātṛjāyā, Tadaham, Tadadya, Tvadarthē, Prītilakṣaṇam.

3. उपरिलिखित 2. (a), (b), (c) में दिये गये शब्दों से संस्कृत में 10 वाक्य लिखिए।
Write 10 sentences in Sanskrit with words taken from 2. (a), (b), (c) above.

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

4. सूत्रोल्लेखपूर्वक सन्धिच्छेद कीजिए :-

Disjoin the following words mentioning the relevant Sandhi-sūtras :-

क्वैवंविधान्यमृतफलानि, सदैवामृतप्रायाणीदृशानि, तयैवम्, प्रीतिर्पूर्वकम्, ततस्तस्य, मैवं वद, तत्त्यजैनम्, बुद्धिर्यस्य, तरोरधः, सलिलान्निष्क्रम्य, तीरोपान्ते, ततश्च, तद्भक्षयतु, दत्तान्यमृततुल्यानि, सोऽतिथिः, वाग्जातम्, मकर्याह, तन्नूनम्, कदाचिदपि, तस्यास्तन्निश्चयं, वानरोऽपि, चिरादायान्तम्, प्रत्युपकारार्थम्, साध्विदम्, तदहम्, तदद्य, तदागच्छ, चैव।

Kvaivaṁvidhānyamṛtaphalāni, Sadaivāmṛtaprāyāṇīdṛśāni, Tayaivam, Prītirpūrvakam, Tatastasya, Maivaṁ Vada, Tattyajainam, Buddhiryasya, Tarōradhaḥ, Salilānniṣkramya, Tīrōpāntē, Tataśca, Tadbhakṣayatu, Dattānyamṛtatulyāni, Sō'tithiḥ, Vāgjātam, Makaryāha, Tannūnam, Kadācidapi, Tasyāstanniścayaṁ, Vānarō'pi, Cirādāyāntam, Pratyupakārārtham, Sādhvidam, Tadaham, Tadadya, Tadāgaccha, Caiva.

5. निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए :-

Translate the following sentences into Sanskrit :-

(i) हे प्रभु! क्या आप बता सकते हैं कि ईश्वर साकार है या निराकार?
Oh Lord! Can you say whether God has a form or is He formless?

(ii) इस बच्चे की माँ वहाँ जा रही है; उससे कहो कि वह आकर अपने बच्चे को तुरन्त ले जाए।
This child's mother is going there; tell her to come and take away her child immediately.

(iii) जिस पेड़ की डालियों पर बन्दर रहता था उसी पेड़ के नीचे मगरमच्छ भी रहता था।
A crocodile also was staying under the tree on the branches of which a monkey was staying.

(iv) क्या तुम्हारे गुरु के चले जाने पर तुम भी चले गए थे?
Did you too go away on the departure of your teacher?

(v) उन शुत्रओं को मारने में केवल श्री राम जैसे वीर पुरुष ही समर्थ थे।
Only brave people like Lord *Rāma* were capable of killing those enemies.

(vi) मगरमच्छ की पत्नी बन्दर का हृदय खाना चाहती थी, परन्तु मगरमच्छ इससे खुश नहीं था क्योंकि बन्दर से उसकी दोस्ती हो गई थी।
The crocodile's wife wanted to eat the monkey's heart, but the crocodile was not happy with this because he had developed friendship with the monkey.

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(vii) रात को हमारे मित्र के चले जाने पर हम भी काम रोककर अपने अपने घर चले गए।
On the departure of our friends at night we also stopped work and went home.

(viii) जिस पुस्तकालय में तुम बैठते हो क्या उसमें दूसरे लोग भी बैठ सकते हैं?
Can others also sit in the library where you sit?

(ix) यह काम इसी समय तुम लोगों को करना है; उसके बाद चाहो तो घर जा सकते हो या यहीं रहकर इन चित्रों को देख सकते हो।
You all have to do this work now itself; afterwards you may go home or stay here and look at these pictures.

(x) "किस तालाब में मगरमच्छ हैं?", उन लोगों ने डरते हुए हम लोगों से पूछा।
"In which lake are there corocodiles?," they asked us fearfully.

6. निम्नलिखित वाक्यों का हिन्दी में अनुवाद कीजिए :-
Translate the following sentences into English :-

(i) यदा मकरः नद्यां तरति स्म तदैव वानरः तस्मै मधुराणि जम्बूफलानि अयच्छत्।
Yadā makaraḥ nadyāṁ tarati sma tadaiva vānaraḥ tasmai madhurāṇi jambūphalāni ayacchat.

(ii) किम् अस्य तरोः अधस्तात् युष्माभिः किञ्चित् पतितं प्राप्तम् इति वृद्धजनेन वयं पृष्टाः।
Kim asya tarōḥ adhastāt yuṣmābhiḥ kiñcit patitaṁ prāptam iti vṛddhajanēna vayaṁ pṛṣṭāḥ.

(iii) अकस्मात् न किमपि कर्तव्यं वक्तव्यं वेति जनकेनोक्तम्।
Akasmāt na kimapi kartavyaṁ vaktavyaṁ vēti janakēnōktam.

(iv) साधोः पृष्ठतः तस्य शिष्योऽपि कानिचित् वस्तूनि नयन् गच्छति स्म।
Sādhōḥ pṛṣṭhataḥ tasya śiṣyō'pi kānicit vastūni nayan gacchati sma.

(v) न रात्रौ अधिकं जागरितव्यम् न च दिवसे शयितव्यम् इति मनुनोक्तम्।
Na rātrau adhikaṁ jāgaritavyam na ca divasē śayitavyam iti manunōktam.

(vi) न मे सम्प्रति विषयेऽस्मिन् काचित् विवक्षा वर्तते न चैवैतस्मिन् पुस्तके मे पिपठिषा वर्तते।
Na mē samprati viṣayē'smin kācit vivakṣā vartatē na caivaitasmin pustakē mē pipaṭhiṣā vartatē.

(vii) भक्ताः मन्दिरे देव्याः स्तुतिं कृत्वा तस्याः शास्त्र-रीत्या अर्चनां करिष्यन्तीति जननी उक्तवती।
Bhaktāḥ mandirē dēvyāḥ stutiṁ kṛtvā tasyāḥ śāstra-rītyā arcanāṁ kariṣyantīti jananī uktavatī.

(viii) वने जानक्याः अपहरणं कुर्वन्तं राक्षसं वीक्ष्य खगपतिः तं भृशम् अताडयत् अयुध्यत च।
Vanē Jānakyāḥ apaharaṇaṁ kurvantaṁ rākṣasaṁ vīkṣya Khagapatiḥ taṁ bhṛśam atāḍayat ayudhyata ca.

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(ix) सीतापतिना रामेण जानकीं रक्षसः उद्धर्तुं सलक्ष्मणवानरसेनां पुरस्कृत्य तमयुध्यत जघान च।
Sītāpatinā Rāmēṇa Jānakīṁ rakṣasaḥ uddhartuṁ sa-Lakṣmaṇavānarasēnāṁ puraskṛtya tamayudhayata jaghāna ca.

(x) श्रीरामेणादिष्टेन लक्ष्मणेनापि वानरसेनासाहाय्येन मेघनादसहितम् अनेके राक्षसाः हताः।
Śrīrāmēṇādiṣṭēna Lakṣmaṇēnāpi vānarasēnāsāhāyyēna Mēghanāda-sahitam anēkē rākṣasāḥ hatāḥ.

स्मरण कीजिए (Remember)

(I) शानच् - (वन्द्) - (पुंल्लिगम्)
Śānac - (Vand) - (Puṁlliṅgam)

प्रथमा Prathamā	वन्दमानः Vandamānaḥ	वन्दमानौ Vandamānau	वन्दमानाः Vandamānāḥ
द्वितीया Dvitīyā	वन्दमानम् Vandamānam	वन्दमानौ Vandamānau	वन्दमानान् Vandamānān
तृतीया Tṛtīya	वन्दमानेन Vandamānēna	वन्दमानाभ्याम् Vandamānābhyām	वन्दमानैः Vandamānaiḥ
चतुर्थी Caturthī	वन्दमानाय Vandamānāya	वन्दमानाभ्याम् Vandamānābhyām	वन्दमानेभ्यः Vandamānēbhyaḥ
पञ्चमी Pañcamī	वन्दमानात् Vandamānāt	वन्दमानाभ्याम् Vandamānābhyām	वन्दमानेभ्यः Vandamānēbhyaḥ
षष्ठी Ṣaṣṭhī	वन्दमानस्य Vandamānasya	वनदमानयोः Vandamānayōḥ	वन्दमानानाम् Vandamānānām
सप्तमी Saptamī	वन्दमाने Vandamānē	वनदमानयोः Vandamānayōḥ	वन्दमानेषु Vandamānēṣu
सम्बोधनम् Sambōdhanam	हे वन्दमान! Hē Vandamāna!	हे वन्दमानौ! Hē Vandamānau!	हे वन्दमानाः! Hē Vandamānāḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(II) वन्द् - (आत्मनेपद) - लट्लकारः
Vand– (Ātmanēpada) – Laṭlakāraḥ

प्रथमः पुरुषः Prathamaḥ Puruṣaḥ	वन्दते Vandatē	वन्देते Vandētē	वन्दन्ते Vandantē
मध्यमः पुरुषः Madhyamaḥ Puruṣaḥ	वन्दसे Vandasē	वन्देथे Vandēthē	वन्दध्वे Vandadhvē
उत्तमः पुरुषः Uttamaḥ Puruṣaḥ	वन्दे Vandē	वन्दावहे Vandāvahē	वन्दामहे Vandāmahē

(III) (गम् + यक्) (भाववाच्य :) - लट्लकारः
(Gam+Yak) (Bhāvavācyaḥ - Passive Voice) - Laṭlakāraḥ (Present Tense)

प्रथमः पुरुषः Prathamaḥ Puruṣaḥ	गम्यते Gamyatē	गम्येते Gamyētē	गम्यन्ते Gamyantē
मध्यमः पुरुषः Madhyamaḥ Puruṣaḥ	गम्यसे Gamyasē	गम्येथे Gamyēthē	गम्यध्वे Gamyadhvē
उत्तमः पुरुषः Uttamaḥ Puruṣaḥ	गम्ये Gamyē	गम्यावहे Gamyāvahē	गम्यामहे Gamyāmahē

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

द्वाविंशः पाठः — पाठ बाईस

Dvāviṁśaḥ Pāṭhaḥ — **Lesson-22**

अभ्यास-कार्याणि
(Abhyāsa-kāryāṇi)
अभ्यास-कार्य
(Exercises)

1. निम्नलिखित प्रश्नों का संस्कृत में उत्तर दीजिए:-
Answer the following questions in Sanskrit:-

(i) समुद्रतटे कः कीदृशश्च वृक्षः आसीत्?
Samudrataṭē kaḥ kīdṛśaśca vṛkṣaḥ āsīt?

(ii) रक्तमुखः कः आसीत् स च कुत्र वसति स्म?
Raktamukhaḥ kaḥ āsīt sa ca kutra vasati sma?

(iii) रक्तमुखः तरुतले कं दृष्टवान् तं च किम् उक्तवान्?
Raktamukhaḥ tarutalē kaṁ dṛṣṭavān taṁ ca kim uktavān?

(iv) सखीभूतवानरमकरौ किं कुर्वन्तौ कालं नयतः स्म?
Sakhībhūtavānaramakarau kiṁ kurvantau kālaṁ nayataḥ sma?

(v) मकरः गृहं गत्वा स्वभार्यां किं कुर्वन् प्रसादयति स्म?
Makaraḥ gṛhaṁ gatvā svabhāryāṁ kiṁ kurvan prasādayati sma?

(vi) भक्षितानि जम्बूफलानि कीदृशानि अनुभूयन्ते स्म?
Bhakṣitāni jambūphalāni kīdṛśāni anubhūyantē sma?

(vii) मकरी किं विचारयन्ती वानरस्य हृदयं भक्षयितुम् ऐच्छत्?
Makarī kiṁ vicārayantī vānarasya hṛdayaṁ bhakṣayitum aicchat?

(viii) मकरेण किं ब्रुवता भार्यायाः प्रार्थना न स्वीकृता?
Makarēṇa kiṁ bruvatā bhāryāyāḥ prārthanā na svīkṛtā?

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

क्व	Kva	कहाँ	Where
खिन्नः	Khinnaḥ	मायूस	Dejected; sad
गोष्ठीसुख	Gōṣṭhī-sukha	साथ होने का सुख	Pleasure of company
जरा	Jarā	बुढ़ापा	Old age
तीरोपान्त	Tīrōpānta	तट के पास	Near the bank (of the river/sea)
त्वद्	Tvad	तुम	You
त्वदर्थम्	Tvadartham	तेरे लिए	For you
देवरः	Dēvaraḥ	पति का भाई	Husband's brother; brother-in-law
द्वेष्यः	Dvēṣyaḥ	शत्रु	Enemy
निष्क्रम्	Niṣkram	बाहर निकलना	To get out; to come out
नूनम्	Nūnam	निश्चय ही	Surely
भर्त्स्	Bharts	घृणा करना	To despise; to hate
भार्या	Bhāryā	पत्नी	Wife
भुनज्मि (भुज्)	Bhunajmi (Bhuj)	खाऊँ	I may eat
भृशम्	Bhṛśam	अत्यधिक; बुरी तरह से	Excessively; badly
भोज्य	Bhōjya	खाने की चीज़/ खाना	Food; food stuff
भक्षितशेषः	Bhakṣitaśēṣaḥ	खाने के बाद बचा हुआ	Left over

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

भ्रातृजाया/भ्रातृभार्या /भ्रातृपत्नी	Bharātṛjāyā/ Bhrātṛbhāryā/ Bhrātṛpatnī	भाई की पत्नी, भाभी	Sister-in-law; brother's wife
प्रत्युत्पन्नमतिः	Pratyutpan-namatiḥ	तेज बुद्धि वाला; चतुर	intelligent; ready-witted; quick-witted
पादपः	Pādapaḥ	पेड़	Tree
पार्श्वम्	Pārśvam	पास	Near; onto
पिपासा	Pipāsā	पीने की इच्छा; प्यास	Desire to drink; thirst
पिपठिषा	Pipaṭhiṣā	पढ़ने की इच्छा	Desire to read
प्रतिपन्न	Pratipanna	प्राप्त किया हुआ	Acquired
प्रसूयते	Prasūyatē	जन्म देती है	Gives birth to
प्रायोपवेशः	Prāyōpavēśaḥ	आमरण उपवास	Fast unto death
प्रोक्तः	Prōktaḥ	कहा हुआ	Addressed
मकरः	Makaraḥ	मगरमच्छ	Crocodile
मर्कटः	Markaṭaḥ	बन्दर	Monkey
मरणम्	Maraṇam	मृत्यु	Death
मिथ्या	Mithyā	झूठ	False
मृष्टफल	Mṛṣṭaphala	स्वादिष्ट फल	Delicious fruit
वध्यः	Vadhyaḥ	मारने योग्य	Deserving to be killed
विद्धि (विद्)	Viddhi (Vid)	जानो	Know
विशिष्ट	Viśiṣṭa	खास	Special
वेला	Vēlā	समय	Time

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

व्यापादय्	Vyāpāday	मार डालना	To kill
श्रमः	Śramaḥ	परिश्रम; प्रयत्न	Hard work; effort
श्रान्तः	Śrāntaḥ	थका हुआ	Tired
शयितव्यम् (शी+तव्यत्)	Śayitavyam (Śī+Tavyat)	सोना चाहिए	Should sleep
सकाशम्	Sakāśam	पास	Near
सदाफलः	Sadāphalaḥ	हमेशा फल देने वाला	Ever fruit-yielding
सलिलम्	Salilam	पानी	Water
सोदर्यादपि	Sōdaryādapi	सगे भाई से भी (अधिक)	(More) than a brother

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

त्रयोविंशः पाठः — पाठ तेईस

Trayōviṁśaḥ Pāṭhaḥ — Lesson-23

प्रत्युत्पन्नमतिः वानरः (द्वितीयो भागः)

Pratyutpannamatiḥ Vānaraḥ (Dvitīyō Bhāgaḥ)

चतुर बन्दर (भाग 2)

The Quick-Witted Monkey (Part II)

मर्कट आह, "भोः मित्र! युक्तमभिहितं मद्भ्रातृपत्न्या।

उक्तं च–

ददाति प्रतिगृह्णाति गुह्यमाख्याति पृच्छति।
भुङ्क्ते भोजयते चैव षड्विधं प्रीतिलक्षणम्।।

परं वयं वानराः स्थले चरामः युष्मदीयं च जलान्तरे गृहम्। तत्कथं शक्यते तत्र गन्तुं मया। तस्मात् सा मे भ्रातृपत्नी अत्रैव आनेतव्या येन प्रणम्य तस्या आशीर्वादं गृह्णामि।" स आह, "भोः मित्र! अस्ति समुद्रान्तरे सुरम्ये पुलिनप्रदेशेऽस्मद्गृहम्। तन्मम पृष्ठमारुह्य सुखेनागच्छ त्वम्।" सोऽपि तच्छ्रुत्वा विश्वस्य च सानन्दमाह, "भद्र! यद्येवं तत्किं विलम्ब्यते। त्वर्यताम्। एषोऽहं तव पृष्ठमारूढः।" तथानुष्ठितेऽगाधे जलधौ शीघ्रेण गच्छन्तं मकरमालोक्य वानरः सभयमब्रवीत् – "भ्रातः! शनैः शनैर्गम्यताम्। जलकल्लोलैः प्लाव्यते मे शरीरम्।" तदाकर्ण्य मकरः अचिन्तयत् – 'असावगाधं जलं प्राप्तो मे वशं सञ्जातः। मत्पृष्ठगतस्सः तिलमात्रमपि चलितुं न शक्नोति। तस्मात् कथयाम्यहं निजाभिप्रायं येन स स्वाभीष्टदेवतां स्मरेत्।' आह च– "मित्र! त्वं मया वधाय समानीतो भार्यावचनेन विश्वास्य। तत्स्मर्यतामभीष्टदेवता।" तच्छ्रुत्वा वानरः सोद्वेगमाह– "भ्रातः! मया किं तव वा तस्याः वा अपकृतं येनाहं वधार्हः अभूवम्?" मकर आह – "भोः! अस्तीदं तव स्नेहफलम्। यतो हि त्वदर्पितानि स्वादुफलानि भक्षयित्वा तस्याः ते भ्रातृभार्यायाः तवैव मृष्टहृदयामृतम् आस्वादयितुम् इच्छा सञ्जाता। तेनैव मयेदमनुष्ठितम्।" तच्छ्रुत्वा किञ्चित् विचिन्त्य स

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

प्रत्युत्पन्नमतिर्मर्कटोऽब्रवीत् – "भद्र! यद्येवं तत्किं त्वया नाभिहितं पूर्वम्। अहं सदैव स्वहृदयं जम्बूकोटरे सुगुप्तं स्थापयामि। सम्प्रति शून्यहृदयोऽहं त्वयात्रानीतः। तर्हि परावर्त्य जम्बूपादपं पुनरपि मां नय येन स्वहृदयमानीय भ्रातृपत्न्या अर्पयामि।" तदाकर्ण्य मकरः सानन्दमाह– "भद्र! यद्येवं त्वामहं सम्प्रत्येव जम्बूपादपं प्रापयामि।" एवमुक्त्वा निवर्त्य स जम्बूतलमगात्। वानरोऽपि तीरमासाद्य झटिति जम्बूपादपमारुह्य चिन्तितवान् –

'अहो! दिष्ट्या पुनर्जीवामि साम्प्रतम्। अथवा साध्विदमुच्यते –

न विश्वसेदविश्वस्ते विश्वस्तेऽपि न विश्वसेत्।
विश्वासाद् भयमुत्पन्नं मूलान्यपि निकृन्तति।।

तन्ममैतदद्य पुनर्जन्मदिनमिव सञ्जातम्।' इत्येवं चिन्तयमानं तं मर्कटं दृष्ट्वा मकर आह – "भो मित्र! अर्पय तद्धृदयं यथा ते भ्रातृपत्नी तत् भक्षयित्वा सन्तुष्टा भवेत्।" अथ विहस्य तं भर्त्सयन् वानरस्तमाह– "धिग्धिङ्मूर्ख विश्वासघातक! किं कस्यचिद्धृदयद्वयं भवति? तदाशु गम्यतां न पुनरपि त्वयात्र आगन्तव्यम्। उक्तं च–

योऽमित्रं कुरुते मित्रं वीर्याभ्यधिकमात्मनः।
स करोति न सन्देहः स्वयं हि विषभक्षणम्।।"

[पंचतन्त्रम् – IV.1]

Pratyutpannamatiḥ Vānaraḥ (Dvitīyō Bhāgaḥ)

Markaṭa āha - "Bhōḥ mitra! yuktamabhihitaṁ madbhrātṛpatnyā. uktaṁ ca—
Dadāti pratigṛhṇāti guhyamākhyāti pṛcchati.
Bhuṅktē bhōjayatē caiva ṣaḍvidhaṁ prītilakṣaṇam.

Paraṁ vayaṁ vānarāḥ sthalē carāmaḥ yuṣmadīyaṁ ca jalāntarē gṛham. Tatkathaṁ śakyatē tatra gantuṁ mayā. Tasmāt sā mē bhrātṛpatnī atraiva ānētavyā yēna praṇamya tasyā āśīrvādaṁ gṛhṇāmi". Sa āha—"Bhōḥ mitra! Asti Samudrāntarē suramyē pulinapradēśē'smadgṛham. Tanmama pṛṣṭhamāruhya sukhēnāgaccha tvam". Sō'pi tacchrutvā viśvasya ca sānandamāha—"Bhadra! Yadyēvaṁ tatkiṁ vilambyatē. Tvaryatām. Ēṣō'haṁ tava pṛṣṭhamārūḍhaḥ." Tathānuṣṭhitē'gādhē jaladhau śīghrēṇa gacchantaṁ makaramālōkya vānaraḥ sabhayamabravīt—"Bhrātaḥ! Śanaiḥ śanairgamyatām. Jalakallōlaiḥ plāvyatē mē śarīram." Tadākarṇya makaraḥ acintayat — "Asāvagādhaṁ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

jalaṁ prāptō mē vaśaṁ sañjātaḥ. Matpṛṣṭhagatassaḥ tilamātramapi calituṁ na śaknōti. Tasmāt kathayāmyahaṁ nijābhiprāyaṁ yēna sa svābhīṣṭadēvatāṁ smarēt". Āha ca— "Mitra! Tvaṁ mayā vadhāya samānītō bhāryāvacanēna viśvāsya. Tatsmaryatāmabhīṣṭdēvatā." Tacchrutvā vānaraḥ sōdvēgamāha— "Bhrātaḥ! Mayā kiṁ tava vā tasyāḥ vā apakṛtaṁ yēnāhaṁ vadhārhaḥ abhūvam?" Makara āha— "Bhōḥ! Astīdaṁ tava snēha-phalam. Yatō hi tvadarpitāni svāduphalāni bhakṣayitvā tasyāḥ tē bhrātṛbhāryāyāḥ tavaiva mṛṣṭahṛdayāmṛtam āsvādayitum icchā sañjātā. Tēnaiva mayēdamanuṣṭhitam." Tacchrutvā kiñcit vicintya sa pratyupannamatirmarkaṭō'bravīt." Bhadra! Yadyēvaṁ tatkiṁ tvayā nābhihitaṁ pūrvam. Ahaṁ sadaiva svahṛdayaṁ jambūkōṭarē suguptaṁ sthāpayāmi. Samprati śūnyahṛdayō'haṁ tvayātrānītaḥ. Tarhi parāvartya jambūpādapaṁ punarapi māṁ naya yēna svahṛdayamānīya bhrātṛpatnyā arpayāmi." Tadākarṇya makaraḥ sānandamāha—"Bhadra! Yadyēvaṁ tvāmahaṁ sampratyēva jambūpādapaṁ prāpayāmi." Ēvamuktvā nivartya sa jambūtalamagāt. Vānarō'pi tīramāsādya jhaṭiti jambūpādapamāruhya cintitavān. "Ahō! Diṣṭyā punarjīvāmi sāmpratam. Athavā sādhvidamucyatē—

Na viśvasēdaviśvastē viśvastē'pi na viśvasēt.
Viśvāsād bhayamutpannaṁ mūlānyapi nikṛntati..

Tanmamaitadadya punarjanmadinamiva sañjātam." Ityēvaṁ cintayamānaṁ taṁ markaṭaṁ dṛṣṭvā makara āha—"Bhō mitra! Arpaya taddhṛdayaṁ yathā tē bhrātṛpatnī bhakṣayitvā santuṣṭā bhavēt." Atha vihasya taṁ bhartsayan vānarastamāha—"Dhigdhiṅmūrkha viśvāsaghātaka! Kiṁ kasyaciddhṛdaya-dvayaṁ bhavati? Tadāśu gamyatāṁ na punarapi tvayātra āgantavyam. Uktaṁ ca—

"Yō'mitraṁ kurutē mitraṁ vīryābhyadhikamātmanaḥ.
Sa karōti na sandēhaḥ svayaṁ hi viṣabhakṣaṇam.."

[Pañcatantram-IV.1]

चतुर बन्दर (भाग 2)

बन्दर ने कहा –

"मित्र! मेरी भाभी ने ठीक ही कहा है। कहा भी गया है,
देना-लेना, गुप्त बात करना, हाल-चाल पूछना,
तथा खाना-खिलाना- ये परस्पर-प्रेम के छः लक्षण हैं।"

"परन्तु हम बन्दर ज़मीन पर चलने वाले हैं और तुम्हारा घर तो पानी के अन्दर है। फिर मैं वहाँ कैसे

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

जा सकूँगा? इसलिए मेरी भाभी को तुम यहीं ले आओ जिससे कि मैं उनको प्रणाम करके आशीर्वाद प्राप्त कर सकूँ।" उसने कहा – "मित्र! मेरा घर तो समुद्र के अन्दर एक सुन्दर रेतीले स्थल पर पाया जाता है। इसलिए तुम मेरी पीठ पर चढ़कर आराम से चलो।" यह सुनकर उसने भी विश्वास करके खुश होकर कहा – "प्यारे दोस्त! यदि ऐसी बात है तो देर किस बात की? जल्दी करो; अभी मैं तेरी पीठ पर बैठता हूँ।"

ऐसा हो जाने पर गहरे समुद्र में तेज़ी से जाते हुए मगरमच्छ को देखकर बन्दर ने डरता हुआ कहा, "बन्धु! धीरे-धीरे चलो! मेरा शरीर पानी के झोंकों से भीग रहा है।" यह सुनकर मगरमच्छ सोचने लगा – "यह (बन्दर) तो इस गहरे समुद्र के बीच में पड़ा पूरी तरह से मेरे वश में है। मेरी पीठ पर पड़ा हुआ वह खिसक भी नहीं सकता है। इसलिए मैं इसको अपना इरादा बताये देता हूँ ताकि वह अपने इष्टदेव को (अन्तिम) प्रणाम कर सके।" फिर उसने कहा – "मित्र! मैं तो भाभी के कहने पर विश्वास दिलाकर तुझे मार डालने के लिए अपने साथ लाया हूँ। इसलिए अब तुम अपने इष्टदेव को स्मरण करो।" यह सुनकर बन्दर ने घबराकर कहा – "बन्धु! मैंने तेरा या उसका क्या बिगाड़ा है जो मुझे मौत की सज़ा मिल रही है?" मगरमच्छ ने कहा – "अरे! यह तो तेरे स्नेह का फल है! क्योंकि तेरे ही दिये हुए स्वादिष्ट फलों को खाने के बाद तेरी भाभी को अब तेरे ही स्वादिष्ट हृदय खाने की इच्छा हुई है। इसलिए मुझे ऐसा करना पड़ा।" यह सुनकर कुछ देर विचार करके उस चतुर बन्दर ने कहा, "मित्र! यदि ऐसी बात है तो तुम ने पहले क्यों नहीं कहा? मैं तो हमेशा अपना कलेजा जामुन के पेड़ पर छिपा कर रखता हूँ। इस समय तुम मुझे कलेजे के बिना ही यहाँ ले आए हो। इस लिए मुझे उस जामुन के पेड़ तक वापस ले चलो जिससे कि मैं अपना कलेजा ले आऊँ और भाभी को भेंट करूँ।" यह सुनकर मगरमच्छ ने खुश होकर कहा – "मित्र! यदि ऐसा है तो लो, मैं तुझे इसी समय जामुन के पेड़ तक वापस ले जाता हूँ।" ऐसा कहकर वह घूमकर जामुन के पेड़ के पास वापस आ गया। बन्दर भी तट पर पहुँचते ही छलाँग मारकर जामुन के पेड़ पर चढ़ गया और सोचने लगा – "सौभाग्य से मैं इस समय ज़िन्दा वापस आया हूँ। नहीं तो यह ठीक ही कहा गया है–

"अविश्वसनीय पर विश्वास नहीं करना चाहिए,
विश्वास दिलाने वाले पर भी विश्वास नहीं करना चाहिए;
(क्योंकि) विश्वास करने से उत्पन्न भय जड़ को भी काट डालता है।"

"आज का यह दिन तो मेरे लिए पुनर्जन्म का दिन जैसा है।" इस प्रकार बन्दर को विचारों में डूबे हुए देखकर मगरमच्छ ने कहा – "मित्र! अपना वह कलेजा अब मुझे दे दो जिसे खाकर तेरी भाभी सन्तुष्ट हो जाए।" उसके बाद हँसकर और उसे दुत्कारते हुए बन्दर ने कहा – विश्वासघात! धिक्कार है

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

तुझे! अरे मूर्ख क्या किसी के भी दो कलेजे होते हैं? इसलिए तू तुरन्त यहाँ से चला जा और दुबारा यहाँ मत आना। कहा भी गया है–

"जो व्यक्ति अपने से बलवान् शत्रु के साथ मित्रता करता है, वह निःसंदेह खुद ही ज़हर खाता है।"

The Quick-witted Monkey (Part 2)

The monkey said, "Friend, my sister-in-law is right. (For) this has been said (in this context):"

"Giving, taking, confidence-sharing, enquiring (about health)
Eating together and guest-hosting-
These are the six signs of mutual-love."

But we monkeys move on land while your home is in water. Then how will I be able to go there? Therefore, you ought to bring my sister-in-law here itself so that I may offer her my respects and obtain her blessings."

He said, "Friend, my home is to be found on a beautiful sandy-place inside the sea. Therefore sit on my back; I'll take you there without any difficulty."

Hearing this, and trusting him, he said joyfully "My dear! If this is so, then why delay. Let's go immediately. Here do I climb your back."

This being done, seeing the crocodile moving fast in the deep ocean, the monkey said fearfully, "Brother! Kindly go slowly! My body is getting drenched with the waves."

Hearing this, the crocodile thought, "This fellow is now in my grip being caught in the middle of deep water. Seated on my back he won't be able to move even an inch. Then let me tell him my actual design so that he may say his last prayers."

He then said, - "Friend! Having gained your confidence, on my wife's order, I have brought you here to be slaughtered. Therefore say your last prayers!"

Hearing this, the monkey said anxiously, "Brother! What wrong did I do to you or to her due to which I deserve to be killed?" The crocodile said, "Dear, this is the fruit of your friendship. Because, having tasted the delicious fruits offered by you, your sister-in-law longs now to taste the nectar of your sweet heart itself. This is why I have had to act like this."

Hearing this and after thinking for a while, the quick-witted monkey said:

"Dear! If this is so, why you did not tell me earlier? I always keep my heart in a secret place on the rose-apple tree. I have been brought here presently by you devoid of my heart. Therefore take me back to the rose-apple tree so that I may bring my heart and offer it to my sister-in-law."

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Hearing this, the crocodile said happily, "Dear! If this is the case, then here do I take you back to the rose-apple tree now itself."

Having said so he went back to the root of the rose-apple tree. There, reaching out to the shore, the monkey swiftly climbed the tree and thought to himself, "Oh God! By sheer luck I have come to life again at present! Or else, this has been rightly said,

'One should not trust anybody,
Be him trustworthy or untrustworthy;
(For) the fear arising out of trust
Strikes hard even at the root (of hope)'

This day is therefore the day of my rebirth."

Seeing the monkey thus lost in deep thought, the crocodile said. "Oh Friend! Give me that heart of yours so that your sister-in-law may be appeased after eating it."

Thereupon, laughing and rebuking him, the monkey said, "You wicked betrayer! Does anybody have two hearts? Therefore go away from here now itself and never come here again. It has been rightly said,

"He who befriends a foe much more stronger than himself
consumes without doubt, poison on his own accord."

पदच्छेदः (Padacchedaḥ) - Disjunction of complex words

मद्भ्रातृपत्न्या	= मत् + भ्रातृ + पत्न्या = मम भ्रातुः पत्न्या
Madbhrātṛpatnyā	= Mat + Bhrātṛ + Patnyā = Mama bhrātuḥ patnyā
पुलिनप्रदेशेऽस्मद्गृहम्	= पुलिनस्य प्रदेशे + अस्मद् + गृहम् = पुलिनस्य प्रदेशे मम गृहम्
Pulinapradēśā'smadgṛham	= Pulinasya Pradēśē + Asmad + Gṛham = Pulinasya pradēśē mama gṛham
सानन्दम्	= स + आनन्दम् = आनन्देन सहितम्
Sānandam	= Sa + Ānandam = Ānandēna sahitam
सभयम्	= स + भयम् = भयेन सहितम्
Sabhayam	= Sa + Bhayam = Bhayēna sahitam
जलकल्लोलैः	= जल + कल्लोलैः = जलस्य कल्लोलैः
Jalakallōlaiḥ	= Jala + Kallōlaiḥ = Jalasya kallōlaiḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

असावगाधम्	= असौ + अगाधम्
Asāvagādham	= Asau + Agādham
मत्पृष्ठगतस्य	= मत् + पृष्ठ + गतस्य = मम पृष्ठे गतः यः सः (मर्कटः), तस्य
Matpṛṣṭhagatasya	= Mat + Pṛṣṭha + Gatasya = Mama pṛṣṭhē gataḥ yaḥ saḥ (markaṭaḥ), tasya
स्वाभीष्टदेवताम्	= स्व + अभीष्ट + देवताम् = स्वस्य अभीष्टाम् देवताम्
Svābhīṣṭadēvatām	= Sva + Abhīṣṭa + Dēvatām = Svasya abhīṣṭām dēvatām
भार्यावचनेन	= भार्या + वचनेन = भार्यायाः वचनेन
Bhāryāvacanēna	= Bhāryā + Vacanēna = Bhāryāyāḥ vacanēna
तत्स्मर्यतामभीष्टदेवता	= तत्+स्मर्यताम्+अभीष्टदेवता = तेन/ तस्मात् स्मर्यताम् अभीष्टदेवता
Tatsmaryatāmabhīṣṭadēvatā	= Tat+Smaryatām+Abhīṣṭadēvatā = Tēna/ tasmāt smaryatām abhīṣṭadēvatā
सोद्वेगमाह	= स + उद्वेगम् + आह = उद्वेगेन सहितम् आह
Sōdvēgamāha	= Sa + Udvēgam + Āha = Udvēgēna sahitam āha
वधार्हः	= वध + अर्हः, वधस्य अर्हः = वधाय उचितः
Vadhārhaḥ	= Vadha + Arhaḥ = Vadhasya arhaḥ = Vadhāya ucitaḥ
त्वदर्पितानि	= त्वद् + अर्पितानि = त्वया अर्पितानि
Tvadarpitāni	= Tvad + Arpitāni = Tvayā arpitāni
मृष्टहृदयामृतम्	= मृष्ट + हृदय + अमृतम् = मृष्टं हृदयम्, तदेव अमृतम्
Mṛṣṭahṛdayāmṛtam	= Mṛṣṭa + Hṛdaya + Amṛtam = Mṛṣṭaṁ hṛdayam, tadēva amṛtam
मयेदमनुष्ठितम्	= मया + इदम् + अनुष्ठितम्
Mayēdamanuṣṭhitam	= Mayā + Idam + Anuṣṭhitam
प्रत्युत्पन्नमतिर्मर्कटोऽब्रवीत्	= प्रत्युत्पन्न + मतिः मर्कटः अब्रवीत्
Pratyutpannamatirmarkaṭō'bravīt	= Pratyutpanna+Matiḥ Markaṭaḥ abravīt
प्रत्युत्पन्नमतिः	= प्रति + उत्पन्ना मतिः यस्य सः (मर्कटः)
Pratyutpannamatiḥ	= Prati + Utpannā matiḥ yasya saḥ (markaṭaḥ)

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

जम्बूकोटरे	= जम्बू + कोटरे = जम्बू–पादपस्य कोटरे
Jambūkōṭarē	= Jambū + Kōṭarē = Jambū–pādapasya kōṭarē
शून्यहृदयोऽहम्	= शून्य + हृदयः + अहम् = हृदयेन शून्यः यः सः अहम्
Śūnyahṛdayō'ham	= Śūnya + Hṛdayaḥ + Aham = Hṛdayēna śūnyaḥ yaḥ saḥ aham
त्वयात्रानीतः	= त्वया + अत्र + आनीतः
Tvayātrānītaḥ	= Tvayā + Atra + Ānītaḥ
जम्बूतलमगात्	= जम्बू + तलम् + अगात् = जम्बू–पादपस्य तलम् अगात्
Jambūtalamagāt	= Jambū + Talam + Agāt = Jambū-pādapasya talam agāt
तन्ममैतदद्य	= तत् + मम + एतद् + अद्य = तेन / तस्मात् मम एतत् अद्य (पुनर्जन्मदिनम्)
Tanmamaitadadya	= Tat + Mama + Ētad + Adya = Tēna/ tasmāt mama ētat adya (punarjanmadi-nam)
तद्धृदयम्	= तत् + हृदयम्
Taddhṛdayam	= Tat + Hṛdayam
धिग्धिङ्मूर्ख	= धिक् + धिक् + मूर्ख
Dhigdhiṅmūrkha	= Dhik + Dhik + Mūrkha
कस्यचिद्धृदयद्वयम्	= कस्य + चित् + हृदय + द्वयम्
Kasyaciddhṛdayadvayam	= Kasya + Cit + Hṛdaya + Dvayam

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

त्रयोविंशः पाठः — पाठ तेईस

Trayōviṁśaḥ Pāṭhaḥ — Lesson-23

अभ्यास-कार्याणि

(Abhyāsa-kāryāṇi)

अभ्यास-कार्य

(Exercises)

1. **निम्नलिखित प्रश्नों का संस्कृत में उत्तर दीजिए :-**
Answer the following questions in Sanskrit :-

(i) वानरः किमर्थं मकरेण सह तस्य गृहं गन्तुं नेच्छति स्म?
Vānaraḥ kimarthaṁ makarēṇa saha tasya gṛhaṁ gantuṁ nēcchati sma?

(ii) मकरपृष्ठारूढः वानरः किमर्थं भयत्रस्तोऽभूत्?
Makarapṛṣṭhārūḍhaḥ vānaraḥ kimarthaṁ bhayatrastō'bhūt?

(iii) वानरेण मकरः किम् अभिहितः येन सः पुनरपि समुद्रतटं गन्तुं स्वीकृतवान्?
Vānarēṇa makaraḥ kim abhihitaḥ yēna saḥ punarapi samudra-taṭaṁ gantuṁ svīkṛtavān?

(iv) वानरः मनसि किं विचारयन् तीरम् आससाद?
Vānaraḥ manasi kiṁ vicārayan tīram āsasāda?

(v) जम्बूवृक्षं पुनरारुह्य वानरः किं चिन्तयामास?
Jambūvṛkṣaṁ punarāruhya vānaraḥ kiṁ cintayāmāsa?

(vi) जनैः किमर्थं लोकेषु विश्वासः न कर्तव्यः?
Janaiḥ kimarthaṁ lōkēṣu viśvāsaḥ na kartavyaḥ?

(vii) वानरं तूष्णीं वीक्ष्य मकरः तं किम् उक्तवान्?
Vānaraṁ tūṣṇīṁ vīkṣya makaraḥ taṁ kim uktavān?

(viii) वानरेण मकरः किमर्थं मूर्खेति वदता तिरस्कृतः?
Vānarēṇa makaraḥ kimarthaṁ mūrkhēti vadatā tiraskṛtaḥ?

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(ix) विश्वासघातकः कः भवति?
Viśvāsaghātakaḥ kaḥ bhavati?

(x) वानरेण भर्त्सितो भूत्वा मकरेण गत्वा स्वभार्या किम् उक्ता स्यात् इति विचिन्त्य लिख्यताम्।
Vānarēṇa bhartsitō bhūtvā makarēṇa gatvā svabhāryā kim uktā syāt iti vicintya likhyatām.

2. निम्नलिखित पदों/ पद्यांशों पर व्याकरणसम्बन्धी टिप्पणी देते हुए उनका अर्थ स्पष्ट कीजिए:-
Explain the meaning of the following words/phrases giving grammatical notes :-

(a) अस्मद्गृहम्, वनचराः, समुद्रान्तरे, सानन्दम्, भयत्रस्तमनाः, मत्पृष्ठगतः, अभीष्टदेवतास्मरणम्, भार्यावाक्येन, पुनर्जन्मदिनमिव, सोत्कण्ठा।
Asmadgṛham, Vanacarāḥ, Samudrāntarē, Sānandam, Bhayatrastamanāḥ, Matpṛṣṭhagataḥ, Abhīṣṭadēvatāsmaraṇam, Bhāryāvākyēna, Punarjanmadinamiva, Sōtkaṇṭhā.

(b) शक्ये, विलम्ब्यते, त्वर्यताम्, प्रोवाच, गम्यताम्, प्लाव्यते, चिन्तयामास, स्मर्यताम्, अर्पयामि, अर्पय, प्रापयामि, उच्यते, विश्वसेत्, निकृन्तति, विश्वासयामि।
Śakyē, Vilambyatē, Tvaryatām, Prōvāca, Gamyatām, Plāvyatē, Cintayāmāsa, Smaryatām, Arpayāmi, Arpaya, Prāpayāmi, Ucyatē, Viśvasēt, Nikṛntati, Viśvāsayāmi.

(c) प्रणम्य, आरूढः, गच्छन्तम्, आलोक्य, प्राप्तः, सञ्जातः, समानीतः, अपकृतम्, चिन्तितः, अनुष्ठितम्, निवर्त्य, आसादितवान्, चिन्तयमानम्, विहस्य, निर्भर्त्सयन्, चिन्तितवान्।
Praṇamya, Ārūḍhaḥ, Gacchantam, Ālōkya, Prāptaḥ, Sañjātaḥ, Samānītaḥ, Apakṛtam, Cintitaḥ, Anuṣṭhitam, Nivartya, Āsāditavān, Cintayamānam, Vihasya, Nirbhartsayan, Cintitavān.

(d) युष्मदीयम्, जलधौ, मृष्टहृयामृतम्, जम्बूवृक्षस्याधस्तात्।
Yuṣmadīyam, Jaladhau, Mṛṣṭahṛdayāmṛtam, Jambūvṛkṣasyādhastāt.

3. उपरिलिखित 2 (a), (b), (c) में दिये गये शब्दों से 10 वाक्य लिखिए।
Write 10 sentences with words given in 2 (a), (b), (c) above.

4. निम्नलिखित पदों का सूत्रोल्लेखपूर्वक सन्धिच्छेद कीजिए :-
Disjoin the following words mentioning the Sandhi-sūtras involved :-

तन्मम, सोऽपि, तच्छ्रुत्वा, यद्येवम्, एषोऽहम्, असावगाधम्, कथयाम्यस्य, तस्यास्तवापि,

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

चापकृतम्, वधोपायश्चिन्तितः, तस्यास्तावत्, तेनैतदनुष्ठितम्, प्रत्युत्पन्नमतिर्वानरः, त्वयाहम्, शून्यहृदयोऽत्र, कस्मादानीतः, तदाकर्ण्य, तदर्पय, ततश्च, लब्धास्तावत्, साध्विदम्, विश्वस्तेऽपि, मूलान्यपि, तन्मयैतदद्य, पुनर्जन्म, तद्धृदयम्, धिग्धिङ्मूर्ख, कस्यचिद्धृदयं, तदाशु, अधस्तान्न, भूयोऽपि, तदागच्छ।

Tanmama, Sō'pi, Tacchrutvā, Yadyēvam, Ēṣō'ham, Asāvagādham, Kathayāmyasya, Tasyāstavāpi, Cāpakṛtam, Vadhōpāyaścintitaḥ, Tasyāstāvat, Tēnaitadanuṣṭhitam, Pratyutpannamatirvānaraḥ, Tvayāham, Śūnyahṛdayō'tra, Kasmādānītaḥ, Tadākarṇya, Tadarpaya, Tataśca, Labdhāstāvat, Sādhvidam, Viśvastē'pi, Mūlānyapi, Tanmayaitadadya, Punarjanma, Taddhṛdayam, Dhigdhiṅmūrkha, Kasyaciddṛdayaṁ, Tadāśu, Adhastānna, Bhūyō'pi, Tadāgaccha.

5. निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए :-
Translate the following sentences into Sanskrit :-

(i) बन्दर पेड़ पर रहता है तथा मगर जल में।
The monkey lives on trees and the crocodile in water.

(ii) पेड़ से नीचे जामुन गिराते हुए बन्दर ने मगर से कहा, 'मित्र, तुम मेरे अतिथि हो। इन मीठे फलों से मैं तुम्हारा स्वागत करता हूँ।'
Letting down rose-apples from the tree the monkey told the crocodile, "Friend, you are my guest. I welcome you with these sweet fruits."

(iii) मीठे फलों को खाते हुए मगर ने सोचा, "ये फल कितने स्वादिष्ट हैं! और यह बन्दर भी कितना अच्छा हृदय वाला है।"
Eating the sweet fruits the crocodile thought, "How sweet indeed are these fruits, and how kind-hearted is this monkey also."

(iv) मगर ने बचे हुए फलों को ले जाकर अपनी पत्नी को देते हुए कहा, "मैं तुम्हारे लिए अमृत जैसे फल लाया हूँ। खाकर देखो!"
The crocodile took with him the remaining fruits and offering them to his wife he said, "I have brought nectar-like fruits for you. Taste them and see!"

(v) फलों को खाकर मगरमच्छ की पत्नी ने पूछा, "तुमको कहाँ से मिले हैं ये अमृत-जैसे फल?"
After tasting the fruits the crocodile's wife asked, "From where have you obtained these nectar-like fruits?"

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(vi) "ये मुझे समुद्र के किनारे में रहने वाले मेरे नये मित्र बन्दर से मिले हैं," मगर ने कहा।
"I have got these from my new friend, the monkey who lives on the shore of the sea", said the crocodile.

(vii) यह सुनकर पत्नी ने मन ही मन सोचा, "जो बन्दर रोज़ इन अमृत-जैसे फलों को खाता है, उसका हृदय कितना स्वादिष्ट होगा!"
Hearing this the wife thought to herself, "How sweet indeed sould be the heart of the monkey who feeds on these nectar-like fruits everyday!"

(viii) उसने फिर पति से कहा, "यदि तुम सचमुच बहादुर हो तो इस बन्दर का हृदय लाकर मुझे उपहार में दे दो।"
She then told her husband, "If you are really brave bring the heart of that monkey as a present for me."

(ix) यह सनुकर मगर को बहुत दुःख हुआ परन्तु पत्नी को खुश करने के लिए वह बन्दर के पास वापस गया।
Hearing this the crocodile was very upset, but in order to please his wife he went back to the monkey.

(x) उसे वापस आया हुआ देखकर बन्दर ने खुश हो कर पूछा, "मित्र! कैसे वापस आ गये हो?"
Seeing him back the monkey was very pleased and asked, "Friend! Why have you come back?"

(xi) मगर ने असलियत को छिपाते हुए चालाकी से कहा, "प्रिय मित्र! तेरी भौजाई ने तुझे भोजन के लिए बुलवाया है। तुम इसी समय मेरे साथ चलने की कृपा करो।"
Hiding the truth the crocodile said deceitfully, "Your sister-in-law has invited you for lunch. Kindly come with me now itself."

(xii) यह सुनकर चालाक बन्दर को सन्देह हुआ और मना करते हुए कहा, "आज मेरी तबीयत ठीक नहीं है, किसी और दिन आऊँगा," इतना कहते ही वह कूदकर ऊपर डालियों में छिप गया।
Hearing this the wise monkey sensed danger and said refusingly, "I am not feeling well to-day. I'll come some other day." Saying so he jumped to the upper branches and hid himself.

(xiii) अपरिचित व्यक्ति पर विश्वास नहीं करना चाहिए।
One should not trust strangers.

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(xiv) सुख एवं शान्ति चाहने वाले को चाहिए कि वह बहुत मित्र न बनाए।
One desiring peace and happiness should not make many friends.

(xv) मित्रों पर अविश्वास और शत्रु पर विश्वास विनाश का कारण होता है।
Mistrust in friends and trust in enemies is the cause of destruction.

6. **निम्नलिखित वाक्यों का हिन्दी में अनुवाद कीजिए :-**
Translate the following sentences into English :-

(i) सा कन्या कदा कुत्र च विद्यालयात् गतवतीति न केनापि ज्ञायते।
Sā kanyā kadā kutra ca vidyālayāt gatavatīti na kēnāpi jñāyatē.

(ii) केनेदं चित्रं रचितमिति जनकेन पृष्टे सति मयोक्तम्, तात! मया रचितमिदमिति।
Kēnēdaṁ citraṁ racitamiti janakēna pṛṣṭē sati mayōktam, Tāta! Mayā racitamidamiti.

(iii) अस्मान् सम्बोध्य तैः पुरुषैरुक्तं, यूयं सर्वे सम्प्रत्यत्र किं कर्तुमागतवन्तः इति।
Asmān sambōdhya taiḥ puruṣairuktaṁ, yūyaṁ sarvē sampratyatra kiṁ kartumāgatavantaḥ iti.

(iv) केयं बाला याऽत्र सायंकाले गास्यतीति मयि पृष्टे सति तेनाभिहितम्, अस्तीयं काचित् विश्रुता गायिकेति।
Kēyaṁ bālā yā'tra sāyaṁkālē gāsyatīti mayi pṛṣṭē sati tēnābhihitam, astīyaṁ kācit viśrutā gāyikēti.

(v) किं यूयम् अस्मल्लिखितं पद्यमेकं श्रोतुमिच्छतीति वदन्नेव सः स्वरचितान्यनेकानि पद्यानि श्रावयितुमारभत।
Kiṁ yūyam asmallikhitaṁ padyamēkaṁ śrōtumicchatīti vadannēva saḥ svaracitānyanēkāni padyāni śrāvayitumārabhata.

(vi) कति छात्राः ह्यः नागताः आसन् इति शिक्षकवचनं श्रुत्वैकेन अस्मासूक्तं दशेति।
Kati chātrāḥ hyaḥ nāgatāḥ āsan iti śikṣakavacanaṁ śrutvaikēna asmāsūktaṁ daśēti.

(vii) गत्वायुर्वेदशालां त्वयेमानि औषधानि श्वः प्रातरेव आनेतव्यानीति पित्रा पुत्रः रात्रावुक्तः।
Gatvāyurvēdaśālāṁ tvayēmāni auṣadhāni śvaḥ prātarēva ānētavyānīti pitrā putraḥ rātrāvuktaḥ.

(viii) न कदाप्यसत्यं वक्तव्यं न च परेषां किमप्यप्रियं वक्तव्यमिति महापुरुषवचनं श्रुत्वा सर्वैः श्रोतृभिरुक्तं, भवद्वचनं वयं सदैव स्मरिष्यामः इति।

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Na kadāpyasatyaṁ vaktavyaṁ na ca parēṣāṁ kimapyapriyaṁ vaktavyamiti mahāpuruṣavacanaṁ śrutvā sarvaiḥ śrōtṛbhiruktaṁ, bhavadvacanaṁ vayaṁ sadaiva smariṣyāmaḥ iti.

(ix) कोऽधुना साम्प्रतं लोके यः वीर्यवान् सत्यवाक्यश्च इति वाल्मीकिमुनिना नारदः पृष्टः।
Kō'dhunā sāmpratam lōkē yaḥ vīryavān satyavākyaśca iti Vālmīki-muninā Nāradaḥ pṛṣṭaḥ.

(x) श्रुत्वेदं नारदस्तु सहर्षमुक्तवान् रामाभिधानः दशरथस्य पुत्रः अयोध्यानगर्याम् अस्ति साम्प्रतं यो वीर्यवान् सत्यवाक्यश्चेति।
Śrutvēdaṁ Nāradastu saharṣamuktavān Rāmābhidhānaḥ daśarathasya putraḥ Ayōdhyānagaryām asti sāmpratam yō vīryavān satyavākyaścēti.

(xi) केनेदं सर्वं जगत् व्याप्तमिति मुनिभिः पृष्टे सति ब्रह्मणोक्तम् अनाद्यनन्तेन ईशा व्याप्तमिदं सर्वमिति।
Kēnēdaṁ sarvaṁ jagat vyāptamiti munibhiḥ pṛṣṭē sati Brahmaṇōktam anādyanantēna Īśā vyāptamidaṁ sarvamiti.

(xii) कस्मिन् विज्ञाते सति सर्वं विज्ञातं भवतीति शौनकेन अधिकारिणा सम्यग्विधिना प्रार्थितः अङ्गिरस ऋषिः उपदिष्टवान् ब्रह्मणीति।
Kasmin vijñātē sati sarvaṁ vijñātaṁ bhavatīti Śaunakēna adhikāriṇā samyagvidhinā prārthitaḥ Aṅgirasa Ṛṣiḥ upadiṣṭavān Brahmaṇīti.

स्मरण कीजिए (Remember)

(I) णिच् (प्रेरणार्थक-Causative)- प्रापय् (प्र+आप्+णिच्)-लट्लकारः
Ṇic (Prēraṇārthaka)-Prāpay (Pra+Āp+Ṇic)- Laṭlakāraḥ

प्रथमः पुरुषः Prathamaḥ Puruṣaḥ	प्रापयति Prāpayati	प्रापयतः Prāpayataḥ	प्रापयन्ति Prāpayanti
मध्यमः पुरुषः Madhyamaḥ Puruṣaḥ	प्रापयसि Prāpayasi	प्रापयथः Prāpayathaḥ	प्रापयथ Prāpayatha
उत्तमः पुरुषः Uttamaḥ Puruṣaḥ	प्रापयामि Prāpayāmi	प्रापयावः Prāpayāvaḥ	प्रापयामः Prāpayāmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(II) तव्य – आनेतव्य (आ + नी) (प्रथमा)
Tavya - Ānētavya (Ā+Nī) (Prathamā)

(पुं०) (Puṁ)	आनेतव्यः Ānētavyaḥ	आनेतव्यौ Ānētavyau	आनेतव्याः Ānētavyāḥ
(स्त्री०) (Strī)	आनेतव्या Ānētavyā	आनेतव्ये Ānētavyē	आनेतव्याः Ānētavyāḥ
(नपुं०) (Napuṁ)	आनेतव्यम् Ānētavyam	आनेतव्ये Ānētavyē	आनेतव्यानि Ānētavyāni

(III)

कृ	+	तव्य	=	कर्तव्य
Kṛ	+	Tavya	=	Kartavya
गम्	+	तव्य	=	गन्तव्य
Gam	+	Tavya	=	Gantavya
पठ्	+	तव्य	=	पठितव्य
Paṭh	+	Tavya	=	Paṭhitavya
दृश्	+	तव्य	=	द्रष्टव्य
Dṛś	+	Tavya	=	Draṣṭavya
प्रच्छ्	+	तव्य	=	प्रष्टव्य
Pracch	+	Tavaya	=	Praṣṭavya
वच्	+	तव्य	=	वक्तव्य
Vac	+	Tavya	=	Vaktavya
दा	+	तव्य	=	दातव्य
Dā	+	Tavya	=	Dātavya
पा	+	तव्य	=	पातव्य
Pā	+	Tavya	=	Pātavya
लिख्	+	तव्य	=	लिखितव्य
Likh	+	Tavya	=	Likhitavya
चिन्त्	+	तव्य	=	चिन्तयितव्य्
Cint	+	Tavya	=	Cintayitavya
क्री	+	तव्य	=	क्रेतव्य
Krī	+	Tavya	=	Krētavya

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

क्रीड् + तव्य = क्रीडितव्य
Krīḍ + Tavya = Krīḍitavya

(IV) क्त- (भूतकालिक)- Kta (Bhūtakālika)
(कृ) (नपुंसकलिंगम्) - (Kṛ) (Napuṁsakaliṅgam)

प्रथमा Prathamā	कृतम् Kṛtam	कृते Kṛtē	कृतानि Kṛtāni
द्वितीया Dvitīyā	कृतम् Kṛtam	कृते Kṛtē	कृतानि Kṛtāni
तृतीया Tṛtīyā	कृतेन Kṛtēna	कृताभ्याम् Kṛtābhyām	कृतैः Kṛtaiḥ
चतुर्थी Caturthī	कृताय Kṛtāya	कृताभ्याम् Kṛtābhyām	कृतेभ्यः Kṛtēbhyaḥ
पञ्चमी Pañcamī	कृतात् Kṛtāt	कृताभ्याम् Kṛtābhyām	कृतेभ्यः Kṛtēbhyaḥ
षष्ठी Ṣaṣṭhī	कृतस्य Kṛtasya	कृतयोः Kṛtayōḥ	कृतानाम् Kṛtānām
सप्तमी Saptamī	कृते Kṛtē	कृतयोः Kṛtayōḥ	कृतेषु Kṛtēṣu

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

त्रयोविंशः पाठः
Trayōvimśaḥ Pāṭhaḥ

पाठ तेइस
Lesson-23

शब्दकोशः (*Śabda-kośaḥ* : **Vocabulary**)

अगाध	Agādha	गहरा	Deep
अधिकारिणा	Adhikāriṇā	योग्य (शिष्य) द्वारा	By a qualified (disciple)
अपकृतम् (अप+कृ+क्त)	Apakṛtam (Apa+Kṛ+Kta)	बुरा किया/हुआ	Wrong done; Did wrong
अनाद्यनन्तेन	Anādyanantēna	अनादि-अनन्त के द्वारा	By the Beginingless and Endless One
अभिप्रायः	Abhiprāyaḥ	नीयत	Intention
अभिहितम्	Abhihitam	कहा हुआ	Addressed/told
आख्याति (आ+ख्या)	Ākhyāti (Ā+Khyā)	बात करता है	Talks (to)
उपदिष्टवान् (उप+दिश्+क्तवतु)	Upadiṣṭavān (Upa+Diś+Ktavatu)	उपदेश दिया	Discoursed upon; explained
औषधम्	Auṣdham	दवा	Medicine
गुह्यम्	Guhyam	गुप्त बात	Secret matter
चरामः (चर्)	Carāmaḥ (Car)	चलते हैं	(We) move

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

जलकल्लोलैः	Jalakallōlaiḥ	पानी के झोंकों से	By the waves
जलधौ (जलधि-VII.1)	Jaladhau (Jaladhi-VII.1)	समुद्र में	Inside the sea
त्वर्यताम्	Tvaryatām	जल्दी कीजिए	Kindly hasten up
पुलिनः	Pulinaḥ	रेतिला किनारा	Sandy beach
प्रतिगृह्णाति (प्रति+ग्रह्)	Pratigṛhṇāti (Prati+Grah)	(बदले में) स्वीकार करता है	Accepts in reciprocation
प्रार्थितः	Prārthitaḥ	आग्रह-पूर्वक सम्बोधित	Humbly requested
प्लाव्यते	Plāvyatē	भीग रहा है	Is getting drenched
भुङ्क्ते (भुज्)	Bhuṅktē (Bhuj)	भोजन करता है (आमन्त्रण पर)	Accepts food (served on invitation)
युक्तम्	Yuktam	ठीक, सही	Rightly
युष्मदीय	Yuṣmadīya	तुम्हारा	Your
वधाय	Vadhāya	मार डालने के लिए	To be killed/to kill
वशं सञ्जातः	Vaśaṁ Sañjātaḥ	वश में किया गया	Has come under control, helpless
विलम्ब्यते	Vilambyatē	देर हो रही है	Delaying/getting late
विश्रुता	Viśrutā	प्रसिद्ध	Popular; well known
वीर्यवान्	Vīryavān	बलशाली	Having physical strength
श्रोतृभिः	Śrōtṛbhiḥ	श्रोताओं द्वारा	By the listeners; by the audience

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

सत्यवाक्यः	Satyavākyaḥ	जिसका कहा हुआ यथार्थ होता है	One who keeps his words/whose utterance becomes real
सम्बोध्य	Sambōdhya	सम्बोधित करते हुए	Addressing / Talking to
सम्यग्विधिना	Samyagvidhinā	विधिपूर्वक	In the proper manner
सुरम्य	Suramya	सुन्दर	Beautiful
स्थल	Sthala	ज़मीन	Land
सोद्वेगम् (स + उद्वेगम्)	Sōdvēgam (Sa + Udvēgam)	चिन्तापूर्वक; घबराकर	Anxiously; fearfully

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

चतुर्विंशः पाठः
Caturviṁśaḥ Pāṭhaḥ

पाठ चौबीस
Lesson-24

एका कन्या वराश्च त्रयः (प्रथमो भागः)
Ēkā Kanyā Varāśca Trayaḥ (Prathamō Bhāgaḥ)
एक कन्या और तीन दूल्हे (भाग 1)
The Story of One Bride and Three Grooms *(Part I)*

अस्ति उज्जयिनी नाम भुवनविश्रुता नगरी यस्याः पुण्यसेनो नाम राजा अभूत्। तस्य प्रियः अमात्यो हरिस्वामीति सद्गुणालङ्कृतो विप्रः आसीत्। तस्य देवस्वामी नाम पुत्रः एका च असामान्या रूपलावण्यवती सोमप्रभा नाम कन्या उदपद्येते। सा युवती मातुर्मुखेन पितरं जगाद – "शूराय ज्ञानिने विज्ञानिने वा अहं देया, अन्यस्मै दत्ताऽहं न जीवामि" इति।

तदाकर्ण्य पिता तस्याः तादृशं वरं चिन्वन् यावत् सयत्नो बभूव तावत् एक युवा तमभ्येत्य तां सुतामयाचत। स च तमब्रवीत् – "मत्सुता विज्ञानिनो ज्ञानिनो वा शूरात् अन्यं पतिं नेच्छति, तेषां मध्यात् भवान् कः?, कथय" इति। सोऽवदत् – "अहं विज्ञानं जानामि" इति। "तर्हि तत् दर्शय" इति तेनोक्तः स विज्ञानी स्वयुक्त्या खेचरं रथं कल्पयामास, तस्मिन् च तं हरिस्वामिनम् आरोप्य स्वर्गादीन् लोकान् नीत्वा अदर्शयत्। ततः स हरिस्वामी तस्मै तां प्रतिशुश्राव सप्तमेऽहनि च वैवाहिकलग्नं निश्चिकाय। तस्मिन्नेव काले अन्योऽपि कुमारः आगत्य देवस्वामिनं तत्स्वसारमयाचत। सोऽपि कन्यायाः प्रतिज्ञां श्रुत्वा आत्मानं शूरमभ्यधात्। ततः सः भ्राता स्वस्वसारं तस्मै शूराय दातुं प्रतिपेदे। अपरस्मिन् दिवसे केनाप्यपरेण यूना हरिस्वामिभार्याम् उपागत्य स्वकन्या याचिता। तं च ज्ञानीति विज्ञाय साऽपि तस्मै स्व-सुतां दातुं निश्चयम् अकरोत्।

अतः अन्येद्युः हरिस्वामी यदा स्वकृतं निश्चयं पत्न्यै पुत्राय च समाचख्यौ तदा तावपि मातापुत्रौ स्वं स्वं कृतं पृथक्-पृथक् निश्चयं तस्मै अबोधताम्। इत्थं हरिस्वामी त्रयाणां वराणां निमन्त्रणं परिज्ञाय नितरां व्याकुलः समपद्यत।

(वेतालपंचविंशतिः)

Ēkā Kanyā Varāśca Trayaḥ (Prathamō Bhāgaḥ)

Asti Ujjayinī nāma bhuvana-viśrutā nagarī yasyāḥ puṇyasēnō nāma rājā abhūt. Tasya priyaḥ amātyō Harisvāmīti sadguṇālaṅkṛtō vipraḥ āsīt. Tasya Dēvasvāmī

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

nāma putraḥ ēkā ca asāmānyā rūpalāvaṇyavatī Sōmaprabhā nāma kanyā udapadyētē. Sā yuvatī māturmukhēna pitaraṁ jagāda—"Śūrāya jñāninē vijñāninē vā ahaṁ dēyā, anyasmai dattā'haṁ na jīvāmi" iti. Tadākarṇya pitā tasyāḥ tādṛśaṁ varaṁ cinvan yāvat sayatnō babhūva tāvat ēkaḥ yuvā tamabhyētya tāṁ sutāmayācata. Sa ca tamabravīt — "Matsutā vijñāninō jñāninō vā śūrāt anyaṁ patiṁ nēcchati, tēṣāṁ madhyāt bhavān kaḥ?, kathaya" iti. Sō'vadat - "Ahaṁ vijñānaṁ jānāmi" iti. "Tarhi tat darśaya" iti tēnōktaḥ sa vijñānī svayuktyā khēcaraṁ rathaṁ kalpayāmāsa, tasmin ca taṁ Harisvāminam ārōpya svargādīn lōkān nītvā adarśayat. Tataḥ sa harisvāmī tasmai tāṁ pratiśuśrāva saptamē'hani ca vaivāhikalagnaṁ niścikāya. Tasminnēva kālē anyō'pi kumāraḥ āgatya Dēvasvāminam tatsvasāramayācata. Sō'pi kanyāyāḥ pratijñāṁ śrutvā ātmānaṁ śūramabhyadhāt. Tataḥ saḥ bhrātā sva-svasāraṁ tasmai śūrāya dātuṁ pratipēdē. Aparasmin divasē kēnāpyaparēṇa yūnā Harisvāmibhāryām upāgatya svakanyā yācitā. Taṁ ca jñānīti vijñāya sā'pi tasmai sva-sutāṁ dātuṁ niścayam akarōt.

Ataḥ anyēdyuḥ Harisvāmī yadā svakṛtaṁ niścayaṁ patnyai putrāya ca samācakhyau tadā tāvapi mātāputrau svaṁ svaṁ kṛtaṁ pṛthak-pṛthak niścayaṁ tasmai abōdhatām. Itthaṁ Harisvāmī trayāṇāṁ varāṇāṁ nimantraṇaṁ parijñāya nitarāṁ vyākulaḥ samapadyata. —(Vetālapañcaviṅśatiḥ)

एक कन्या और तीन दूल्हे (भाग 1)

उज्जयिनी नाम की एक विश्व–विख्यात नगरी थी जिसका पुण्यसेन नाम का राजा था। उसका प्रिय मन्त्री हरिस्वामी नाम का गुणवान् ब्राह्मण था। इसका देवस्वामी नाम का पुत्र तथा सोमप्रभा नाम की असाधारण सौन्दर्य वाली कन्या उत्पन्न हुए। उस युवती ने अपनी माँ से पिता को कहला भेजा कि, "मेरा विवाह किसी वीर या विद्वान् या वैज्ञानिक के साथ कराया जाय, और किसी के साथ यदि मेरा विवाह हुआ तो मैं जीवित नहीं रहूँगी।" वह सुनकर पिता जब उस प्रकार का वर ढूँढ़ने में लगा था तब उसके पास एक युवक ने आकर उसकी कन्या का हाथ माँगा। उसने उससे पूछा– "मेरी कन्या वैज्ञानिक, विद्वान् या वीर को छोड़कर किसी अन्य को पति रूप में नहीं चाहती। इन तीनों में से तुम क्या हो? बताओ"। उसने कहा – "मैं विज्ञान जानता हूँ।" "तो फिर कुछ करके दिखाओ"– ऐसा कहे जाने पर उस वैज्ञानिक ने आकाश में उड़ने वाला रथ बनाया और उसमें हरिस्वामी को बैठाकर स्वर्ग आदि लोकों में ले जाकर दिखाया। उसके बाद हरिस्वामी ने अपनी कन्या उसे सौंपने का वचन दिया और सातवें दिन विवाहोत्सव का निश्चय किया। उसी समय किसी और युवक ने आकर देवस्वामी से अपनी बहन का हाथ माँगा। उसने भी कन्या की प्रतिज्ञा सुनकर अपने को वीर बताया। उसके बाद भाई ने अपनी बहन को उसे देने का वचन दिया। दूसरे दिन और एक युवक ने हरिस्वामी की पत्नी के पास आकर उसकी कन्या की याचना की। उसे ज्ञानी जानकर उसने भी उसे अपनी पुत्री देने का निश्चय किया।

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

उसके बाद दूसरे दिन जब हरिस्वामी ने अपना निर्णय पत्नी और पुत्र को सुनाया तो उन दोनों माता और पुत्र ने भी अपना-अपना पृथक् निश्चय सुनाया। इस प्रकार हरिस्वामी तीन-तीन वरों का निमन्त्रण सुनकर अत्यन्त ही व्याकुल हो गया।

The Story of One Bride and Three Grooms (Part I)

There was once a world-famous city named Ujjayinī of which Puṇyasēna was the king. He had as minister Harisvāmī, a virtuous Brāhmin. He had a son by the name Dēvasvāmī, and a daughter named Sōmaprabhā who was of an extraordinary beauty. That youthful girl made it known to her father through the mother that, "I am to be given in marriage to either a brave man or a wise man or a scientist; if I am wedded to some other man I won't live."

Hearing this, while the father was busy looking for that kind of groom, a young man approached him and asked for the hand of his daughter. He told him, "My daughter does not want to marry anyone except a scientist or a wise man or a brave man. Which one among these are you? Tell me."

He said, "I have a knowledge of science." "Then prove it." Being thus told, he created an aircraft on the strength of his capability and after making Harisvāmī sit in it, took him for a round to heaven and other worlds. Thereafter Harisvāmī agreed to give his daughter to him and fixed the wedding on the seventh day.

At that same moment another young man approached Dēvsvāmī and asked for his sister's hand. He too, after hearing about the girl's vow declared himself to be a brave person. To him then the brother decided to give the hand of his sister.

On the next day some other young man approached Harisvāmī's wife and asked for her daughter's hand. On being satisfied of his being a wise man she too decided to give her daughter to him.

Then the next day when Harisvāmī informed his wife and son about his decision, then they too informed him of their respective decisions.

Thus on taking cognizance of the invitation given to three grooms, Harisvāmī was terribly disturbed.

पदच्छेद: (Padacchedaḥ) - Disjunction of complex words

भुवन-विश्रुता	=	भुवनेषु विश्रुता
Bhuvana-Viśrutā	=	Bhuvanēṣu Viśrutā
सद्गुणालङ्कृतः	=	सद्गुण + अलङ्कृतः = सद्गुणैः अलङ्कृतः
Sadguṇālaṅkṛtaḥ	=	Sadguṇa + Alaṅkṛtaḥ = Sadguṇaiḥ alaṅkṛtaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

मातुर्मुखेन	=	मातुर् मुखेन = मातुः मुखेन
Māturmukhēna	=	Mātur Mukhēna = Mātuḥ mukhēna
सयत्नः	=	स + यत्नः = यत्नः कृतः येन सः (पिता)
Sayatnaḥ	=	Sa + Yatnaḥ = Yatnaḥ kṛtaḥ yēna saḥ (pitā)
मत्सुता	=	मत् + सुता = मम सुता
Matsutā	=	Mat + Sutā = Mama sutā
स्वयुक्त्या	=	स्व + युक्त्या = स्वस्य युक्त्या
Svayuktyā	=	Sva + Yuktyā = Svasya yuktyā
खेचरम्	=	खे + चरम् = खे आकाशे चरति चलति इति, तम्
Khēcaram	=	Khē + Caram = Khē ākāśē carati calati iti, tam
सप्तमेऽहनि	=	सप्तमे अहनि
Saptamē'hani	=	Saptamē ahani
तत्स्वसारम्	=	तत् + स्वसारम् = तस्य स्वसारम्
Tatsvasāram	=	Tat + Svasāram = Tasya svasāram
शूरमभ्यधात्	=	शूरम् अभि + अधात्
Śūramabhyadhāt	=	Śūram abhi + adhāt
हरिस्वामिभार्याम्	=	हरिस्वामी + भार्याम् = हरिस्वामिनः भार्याम्
Harisvāmibhāryām	=	Harisvāmī + Bhāryām = Harisvāminaḥ bhāryām

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

चतुर्विंशः पाठः
Caturviṁśaḥ Pāṭhaḥ

पाठ चौबीस
Lesson-24

अभ्यास-कार्याणि
(Abhyāsa-kāryāṇi)
अभ्यास-कार्य
(Exercises)

1. **निम्नलिखित प्रश्नों का संस्कृत में उत्तर दीजिए :-**
Answer the following questions in Sanskrit :-

(i) पुण्यसेनः कस्य देशस्य राजा आसीत्?
Puṇyasēnaḥ kasya dēśasya rājā āsīt?

(ii) हरिस्वामी कः आसीत् स च कीदृशः आसीत्?
Harisvāṃī kaḥ āsīt sa ca kīdṛśaḥ āsīt?

(iii) सोमप्रभा कस्य पुत्री आसीत्, सा च कीदृशं कुमारं वोढुम् इच्छति स्म?
Sōmaprabhā kasya putrī āsīt, sā ca kīdṛśaṁ kumāraṁ vōḍhum icchati sma?

(iv) ये कुमाराः सोमप्रभां वरयितुम् इच्छन्ति स्म तेषां क्रमशः किं किं वैशिष्ट्यम् आसीत्?
Yē kumārāḥ Sōmaprabhāṁ varayitum icchanti sma tēṣāṁ kramaśaḥ kiṁ kiṁ vaiśiṣṭyam āsīt?

(v) सोमप्रभायाः विवाहार्थं किमर्थं त्रयः वराः आगतवन्तः?
Sōmaprabhāyāḥ vivāhārthaṁ kimarthaṁ trayaḥ varāḥ āgatavantaḥ?

(vi) त्रिषु कुमारेषु केन हरिस्वामिनं स्वर्गादयः लोकाः दर्शिताः?
Triṣu kumārēṣu kēna Harisvāminaṁ svargādayaḥ lōkāḥ darśitāḥ?

(vii) हरिस्वामी किमर्थं व्याकुलः समपद्यत?
Harisvāmī kimarthaṁ vyākulaḥ samapadyata?

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(viii) सोमप्रभायाः कृते त्रयः वराः आमन्त्रिताः इति कदा ज्ञातम्?
Sōmaprabhāyāḥ kṛtē trayaḥ varāḥ āmantritāḥ iti kadā jñātam?

(ix) त्रिषु कुमारेषु कः केन आमन्त्रितः?
Triṣu kumārēṣu kaḥ kēna āmantritaḥ?

(x) यो युवा विज्ञानी आसीत् तेन कीदृशः रथः कल्पितः?
Yō yuvā vijñānī āsīt tēna kīdṛśaḥ rathaḥ kalpitaḥ?

2. **निम्नलिखित पदों पर व्याकरण-सम्बन्धी टिप्पणी देते हुए उनका अर्थ स्पष्ट कीजिए :-**
Make clear the meaning of the following words giving grammatical notes :-

(a) भुवनविश्रुता, सद्गुणालङ्कृतः, मत्सुता, तत्स्वसारम्, हरिस्वामिभार्याम्, मातापुत्रौ, तावपि।
Bhuvana-viśrutā, Sadguṇālaṅkṛtaḥ, Matsutā, Tatsvasāram, Harisvāmibhāryām, Mātāputrau, Tāvapi.

(b) तस्याम्, पितरम्, ज्ञानिने, शूराय, अन्यस्मै, तस्याः, विज्ञानिनः, मध्यात्, स्वयुक्त्या, स्वर्गादीन्, अन्येनापि, कुमारेण, कन्यायाः, आत्मानम्, स्वसारम्, अपरस्मिन्, यूना, पत्न्यै।
Tasyām, Pitaram, Jñāninē, Śūrāya, Anyasmai, Tasyāḥ, Vijñāninaḥ, Madhyāt, Svayuktyā, Svargādīn, Anyēnāpi, Kumārēṇa, Kanyāyāḥ, Ātmānam, Svasāram, Aparasmin, Yūnā, Patnyai.

(c) अभूत्, आसीत्, उदपद्येते, जगाद, बभूव, अयाचत, अदर्शयत्, निश्चिकाय, अकरोत्, अबोधताम्, समपद्यत।
Abhūt, Āsīt, Udapadyētē, Jagāda, Babhūva, Ayācata, Adarśayat, Niścikāya, Akarōt, Abōdhatām, Samapadyata.

3. **उपरिलिखित 2- (a), (b), (c) में दिये गये शब्दों में से चुनकर संस्कृत में 10 वाक्य लिखिए।**
Write 10 sentences in Sanskrit with the help of the words taken from 2. (a), (b), (c) above.

4. **निम्नलिखित पदों में सूत्रोल्लेखपूर्वक सन्धिच्छेद कीजिए:-**
Separate the following words mentioning the Sandhi-sūtras involved :-

मातुर्मुखेन, तमभ्येत्य, नेच्छति, सोऽवदत्, तेनोक्तः, सप्तमेऽहनि, तस्मिन्नेव, केनाप्यपरेण, ज्ञानीति, अन्येद्युः।
Māturmukhēna, Tamabhyētya, Nēcchati, Sō'vadat, Tēnōktaḥ, Saptamē'hani, Tasminnēva, Kēnāpyaparēṇa, Jñānīti, Anyēdyuḥ.

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

5. **निम्नलिखित पदों में प्रयुक्त प्रत्ययों को पृथक् करते हुए उनके रूप सिद्ध कीजिए :-**
Identify the suffixes used in the following words and show how the words were formed :-

देया, दत्ता, तदाकर्ण्य, चिन्वन्, तेनोक्तम्, आरोप्य, नीत्वा, उपागत्य, विज्ञाय, दातुम्, स्वीकृतम्, ततः।

Dēyā, Dattā, Tadākarṇya, Cinvan, Tēnōktam, Ārōpya, Nītvā, Upāgatya, Vijñāya, Dātum, Svīkṛtam, Tataḥ.

6. **निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए :-**
Translate the following sentences into Sanskrit :-

(i) उज्जयिनी पुण्यसेन नामक राजा की राजधानी थी।
Ujjayinī was the capital of king Puṇyasēna.

(ii) पुण्यसेन का मन्त्री हरिस्वामी बहुत गुणवान् था।
Puṇyasēna's minister, Harisvāmī was very virtuous.

(iii) हरिस्वामी की दो सन्तानें थीं, एक देवस्वामी नाम का पुत्र तथा एक सोमप्रभा नाम की पुत्री।
Harisvāmī had two children - a son by the name Dēvasvāmi and a daughter by the name Sōmaprabhā.

(iv) सोमप्रभा ने प्रतिज्ञा की कि, "मैं एक ज्ञानी या विज्ञानी या वीर पुरुष से शादी करूँगी, नहीं तो शादी नहीं करूँगी।"
Sōmaprabhā took a vow that, "I will marry either a learned man or a scientist or a brave man, otherwise I will not marry."

(v) पिता ने पुत्री का विवाह एक विज्ञानी के साथ करने का निर्णय लिया।
The father decided to give away the daughter in marrige to a scientist.

(vi) माता ने किसी ज्ञानी पुरुष के साथ पुत्री का विवाह करने का निश्चय किया।
The mother had decided to give away the daughter in marriage to a wise man.

(vii) भाई ने किसी वीर पुरुष के साथ बहन के विवाह करने का निश्चय किया।
The brother decided to give away the sister in marriage to a brave man.

(viii) पत्नी और पुत्र में से किसी को हरिस्वामी के निर्णय का पता नहीं था।
None among the wife and the son knew anything about Harisvāmi's decision.

(ix) तीनों ही वर सोमप्रभा से विवाह करने की इच्छा से सातवें दिन हरिस्वामी के घर आये।
All the three men arrived at Harisvāmī's residence on the seventh day desiring to marry Sōmaprabhā.

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(x) तीनों वरों में से कौन सोमप्रभा का पति बनेगा यह कोई नहीं जानता था।
Nobody knew who among the three men would be Sōmaprabhā's husband.

7. निम्नलिखित वाक्यों का हिन्दी में अनुवाद कीजिए :-
Translate the following sentences into English :-

(i) तस्मिन् देशे देवसेनो नाम नृपः बभूव।
Tasmin dēśē Dēvasēnō nāma nṛpaḥ babhūva.

(ii) कस्मिंश्चित् नगरे द्वौ गजौ रात्रौ दृष्टौ।
Kasmiṁścit nagarē dvau gajau rātrau dṛṣṭau.

(iii) तैः धीवरैः सम्प्रति अस्मिन् सरसि न कोऽपि मत्स्यः प्राप्यते, अतः इतः निवर्त्यते।
Taiḥ dhīvaraiḥ samprati asmin sarasi na kō'pi matsyaḥ prāpyatē, ataḥ itaḥ nivartyatē.

(iv) गिरिम् आरोहन् एकः पर्वतारोही भ्रष्टः मृतश्च।
Girim ārōhan ēkaḥ parvatārōhī bhraṣṭaḥ mṛtaśca.

(v) त्वयाऽधुना तत्र गत्वा सर्वे छात्राः सम्बोध्याः इदं कार्यं कर्तुं च आदेष्टव्याः।
Tvayā'dhunā tatra gatvā sarvē chātrāḥ sambōdhyāḥ idaṁ kāryaṁ kartuṁ ca ādēṣṭavyāḥ.

(vi) अत्रागत्य प्रतिरविवासरं याचकाः अस्मान् धनं याचन्ते।
Atrāgatya pratiravivāsaraṁ yācakāḥ asmān dhanaṁ yācantē.

(vii) यूयमपि क्रीडाक्षेत्रं गत्वा कंचित्कालं अन्यैः छात्रैः सह क्रीडत।
Yūyamapi krīḍākṣētraṁ gatvā kañcitkālaṁ anyaiḥ chātraiḥ saha krīḍata.

(viii) तत्र नाहं गन्तुं शक्ष्यामि न त्वं न च अन्यः कश्चित् इत्युक्त्वा मम मित्रं सहसैव अगात्।
Tatra nāhaṁ gantuṁ śakṣyāmi na tvaṁ na ca anyaḥ kaścit ityuktvā mama mitraṁ sahasaiva agāt.

(ix) केऽत्रागत्य कार्यमिदं कर्तुमिच्छन्तीति शिक्षके पृष्टे सर्वे तूष्णीं बभूवुः।
Kē'trāgatya kāryamidaṁ kartumicchantīti śikṣakē pṛṣṭē sarvē tūṣṇīṁ babhūvuḥ.

(x) यो हि ज्ञानी विज्ञानी वीरो वा तस्मायेव कन्येयं प्रदातव्येति जनकेनोद्घोषितम्।
Yō hi jñānī vijñānī vīrō vā tasmāyēva kanyēyaṁ pradātavyēti janakēnōdghōṣitam.

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

स्मरण कीजिए (Remember)

(I) स्वसृ - (भगिनी) (स्त्रीलिंगम्)
Savasṛ - (Bhaginī) (Strīliṅgam) (Fem.) (Sister)

प्रथमा Prathamā	स्वसा Svasā	स्वसारौ Svasārau	स्वसारः Svasāraḥ
द्वितीया Dvitīyā	स्वसारम् Svasāram	स्वसारौ Svasārau	स्वसॄः Svasṝḥ
तृतीया Tṛtīyā	स्वस्रा Svasrā	स्वसृभ्याम् Svamṛbhyām	स्वसृभिः Svasṛbhiḥ
चतुर्थी Caturthī	स्वस्रे Svasrē	स्वसृभ्याम् Svasṛbhyām	स्वसृभ्यः Svasṛbhyaḥ
पञ्चमी Pañcamī	स्वसुः Svasuḥ	स्वसृभ्याम् Svasṛbhyām	स्वसृभ्यः Svasṛbhyaḥ
षष्ठी Ṣaṣṭhī	स्वसुः Svasuḥ	स्वस्रोः Svasrōḥ	स्वसॄणाम् Svasṝṇām
सप्तमी Saptamī	स्वसरि Svasari	स्वस्रोः Svasrōḥ	स्वसृषु Svasṛṣu
सम्बोधनम् Sambodhanam	हे स्वसः ! Hē Svasaḥ!	हे स्वसारौ ! Hē Svasārau!	हे स्वसारः! Hē Svasāraḥ!

(II) याच् (माँगना)
Yāc (To ask, to beg)

(आत्मनेपद) (Ātmanēpada) **(लट्लकारः) (Laṭlakāraḥ)**

प्र० पु० Pra. Pu.	याचते Yācatē	याचेते Yācētē	याचन्ते Yācantē

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

म० पु० Ma. Pu.	याचसे Yācasē	याचेथे Yācēthē	याचध्वे Yācadhvē
उ० पु० U. Pu.	याचे Yācē	याचावहे Yācāvahē	याचामहे Yācāmahē

(III) युवन् (युवक) (पुंल्लिंगम्)
Yuvan (Pumlliṅgam) (Mas) (Youth)

प्रथमा Prathamā	युवा Yuvā	युवानौ Yuvānau	युवानः Yuvānaḥ
द्वितीया Dvitīyā	युवानम् Yuvānam	युवानौ Yuvānau	यूनः Yūnaḥ
तृतीया Tṛtīyā	यूना Yūnā	युवभ्याम् Yuvabhyām	युवभिः Yuvabhiḥ
चतुर्थी Caturthī	यूने Yūnē	युवभ्याम् Yuvabhyām	युवभ्यः Yuvabhyaḥ
पञ्चमी Pañcamī	यूनः Yūnaḥ	युवभ्याम् Yuvabhyām	युवभ्यः Yuvabhyaḥ
षष्ठी Ṣaṣṭhī	यूनः Yūnaḥ	यूनोः Yūnōḥ	यूनाम् Yūnām
सप्तमी Saptamī	यूनि Yūni	यूनोः Yūnōḥ	युवसु Yuvasu
सम्बोधनम् Sambodhanam	हे युवन्! Hē Yuvan!	हे युवानौ! Hē Yuvānau!	हे युवानः! Hē Yuvānaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

चतुर्विंशः पाठः
Caturviṁśaḥ Pāṭhaḥ

पाठ चौबीस
Lesson-24

शब्दकोशः (*Śabda-kośaḥ* : Vocabulary)

अन्येद्युः	Anyēdyuḥ	दूसरे दिन	The next day
अभ्यधात् (अभि+धा+ लङ् लकारः)	Abhyadhāt (Abhi+ Dhā+Laṅ Lakāraḥ)	बताया	Declared
अमात्य	Amātya	मन्त्री	Minister; adviser
अहन्	Ahan	दिन	Day
इतः	Ītaḥ	यहाँ से	From here
उदपद्येते (उत् + पद्+लुङ्)	Udapadyētē (Ut+Pad+Luṅ)	उत्पन्न हुए	Were born (Dual)
कल्पयामास	Kalpayāmāsa	बनाया	Created
खेचर	Khēcara	आकाशगामी	That flies in the sky
चिन्वन् (चि+शतृ)	Cinvan (Ci+Śatṛ)	खोजता हुआ	Searching; looking for
जगाद (गद्+लिट्)	Jagāda (Gad+Liṭ)	कहा	Said
नितराम्	Nitarām	अत्यधिक	Terribly
निश्चिकाय	Niścikāya	निश्चय किया	Decided

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

प्रतिपेदे (प्रति+पद्+लिट्)	Pratipēdē (Prati+Pad+Liṭ)	वचन दिया	Promised
प्रतिशुश्राव (प्रति+ श्रु + लिट्)	Pratiśuśrāva (Prati+Śru+Liṭ)	स्वीकार किया	Agreed
भुवन	Bhuvana	विश्व	World
भ्रष्टः	Bhraṣṭaḥ	गिरा	Fell down
याच्	Yāc	माँगना	To ask
याचक	Yācaka	भिखारी	Beggar
युक्त्या	Yuktyā	बुद्धि से	With knowledge/ with intelligence
यूना	Yūnā	युवक द्वारा	By a young man
वरः	Varaḥ	दूल्हा	Groom
विश्रुता	Viśrutā	प्रचलित	Known
शूरः	Śūraḥ	वीर	Brave man
समाचख्यौ (सम् + आ+ख्या +लिट्))	Samācakhyau (Sam + Ā + Khyā +Liṭ.)	बताया	Told
सुता	Sutā	बेटी	Daughter
स्वसारम् (स्वसृ–II.1)	Svasāram (Svasṛ-II.I)	बहन	Sister

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

पञ्चविंशः पाठः
Pañcaviṁśaḥ Pāṭhaḥ

पाठ पच्चीस
Lesson-25

एका कन्या वराश्च त्रयः (द्वितीयो भागः)
Ēkā Kanyā Varāśca Trayaḥ (Dvitīyō Bhāgaḥ)
एक कन्या और तीन दूल्हे (भाग 2)
The Story of One Bride and Three Grooms (Part II)

अथ विवाहदिवसे प्राप्ते ते त्रयः एव वराः हरिस्वामिनो गृहमाययुः। चित्रमहो ! तत्कालं सा सोमप्रभा न क्वापि दृष्टा। एतद् ज्ञात्वा तस्याः पिता विह्वलः अभूत्। तदाकर्ण्य ज्ञानी अवदत्, "सा धूम्रशिखाख्येन राक्षसेनापहृत्य विन्ध्याटव्यां निजां वसतिं नीता" इति ज्ञानिनाऽऽभिहितो हरिस्वामी भीतः सन् विज्ञानिनम् उपायं पप्रच्छ। स च पूर्ववत् विचित्रं रथं कृत्वा तं हरिस्वामिनं तौ च ज्ञानिशूरौ तत्क्षणं विन्ध्याटवीं प्रापयामास। तत्र ज्ञानिना समाख्यातां तस्य राक्षसस्य वसतिं प्राप्य, स शूरः हरिस्वामिना सह तं क्रुद्धं राक्षसं योधयामास। तदा तयोर्मानुषराक्षसयोः रामरावणयोरिव स्त्र्यर्थं महत् युद्धमभूत्। एवम् कंचित् कालं तेन सह युद्धं कृत्वा शूरः तस्य रक्षसः शिरः खड्गेनाच्छिनत्। अथ रक्षसि हते ते सर्वे सोमप्रभामादाय विज्ञानिरथेन उज्जयिनीं प्रत्यागमन्।

अथ हरिस्वामिगृहप्राप्तानां तेषां त्रयाणां लग्ने सम्प्राप्ते महान् विवादः प्रादुरभूत्। ज्ञानी अवदत्, "यद्यहम् इमां ज्ञानबलेन न जानीयां तदा कथमियं गूढस्था प्राप्येत? अतः मह्यमेवैषा देया" इति। तदाकर्ण्य विज्ञानी अवोचत्, "यद्यहं व्योमरथं न कुर्यां, तदा तत्र कथं तत्क्षणं गच्छेत? तस्मान्मह्यमेवेयं कन्या दातव्या" इति। शूरोऽप्यब्रवीत्, "यद्यहं तं राक्षसं रणे न हन्यां तदा युवाभ्यां यत्ने कृतेऽपि क एनामानयेत्? तन्मह्यमेव कन्येयं दातव्या" इति। इत्थं तेषु विवदमानेषु हरिस्वामी किंकर्त्तव्यविमूढो भूत्वा तूष्णीं बभूव।

इति कथामाख्याय वेतालः राजानं पप्रच्छ, "राजन्! एतेषु त्रिषु वरेषु कस्मै सा देयेति वदतु भवान् नोचेत् ते मूर्द्धा शतधा स्फुटिष्यति" इति। वेतालवचः समाकर्ण्य राजा त्रिविक्रमसेनः क्षणं मौनं विहाय प्रत्यभाषत, "शूराय एव सा प्रदातव्या, येन महता बाहुबलेन तं राक्षसं जित्वा सा कन्या संरक्षिता। अन्यावुभौ युवानौ तु विधात्रा अस्यैव सहायभूतौ नियोजितौ" इति।

(वेतालपञ्चविंशतिः)

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Ēkā Kanyā Varāśca Trayaḥ (Dvitīyō Bhāgaḥ)

Atha vivāhadivasē prāptē tē trayaḥ ēva varāḥ Harisvaminō gṛhamāyayuḥ. Citramahō! Tatkālaṁ sā Sōmaprabhā na kvāpi dṛṣṭā. Ētad jñātvā tasyāḥ pitā vihvalaḥ abhūt. Tadākarṇya jñānī avadat, "Sā Dhūmraśikhākhyēna rākṣasēnāpahṛtya Vindhyāṭavyāṁ nijāṁ vasatiṁ nītā" iti jñāninā'bhihitō Harisvāmī bhītaḥ san vijñāninam upāyaṁ papraccha. Sa ca pūrvavat vicitraṁ rathaṁ kṛtvā taṁ Harisvāminaṁ tau ca jñāniśūrau tatkṣaṇaṁ Vindhyāṭavīṁ prāpayāmāsa. Tatra jñāninā samākhyātāṁ tasya rākṣasasya vasatiṁ prāpya, sa śūraḥ Harisvāminā saha taṁ kruddhaṁ rākṣasaṁ yōdhayāmāsa. Tadā tayōrmānuṣarākṣasayōḥ Rāmarāvaṇayōriva stryarthaṁ mahat yuddhamabhūt. Ēvam kañcit kālaṁ tēna saha yuddhaṁ kṛtvā śūraḥ tasya rakṣasaḥ śiraḥ khadgēnācchinat. Atha rakṣasi hatē tē sarvē Sōmaprabhāmādāya vijñānirathēna ujjayinīṁ pratyāgaman.

Atha Harisvāmigṛhaprāptānāṁ tēṣāṁ trayāṇāṁ lagnē samprāptē mahān vivādaḥ prādurabhūt. Jñānī avadat, "Yadyaham imāṁ jñānabalēna na jānīyāṁ tadā kathamiyaṁ gūḍhasthā prāpyēta? Ataḥ mahyamēvaiṣā dēyā" iti. Tadākarṇya vijñānī avōcat, "Yadyahaṁ vyōmarathaṁ na kuryāṁ, tadā tatra kathaṁ tatkṣaṇaṁ gacchēta? Tasmānmahyamēvēyaṁ kanyā dātavyā" iti. Śūrō'pyabravīt, "Yadyahaṁ taṁ rākṣasaṁ raṇē na hanyāṁ tadā yuvābhyāṁ yatnē kṛtē'pi ka enāmānayēt? Tanmahyamēva kanyēyaṁ dātavyā" iti. Itthaṁ tēṣu vivadamānēṣu Harisvāmī kiṅkarttavyavimūḍhō bhūtvā tūṣṇīm babhūva.

Iti kathāmākhyāya vētālaḥ rājānaṁ papraccha, "Rājan! Ētēṣu triṣu varēṣu kasmai sā dēyēti vadatu bhavān nōcēt tē mūrddhā śatadhā sphuṭiṣyati", iti. Vētālavacaḥ samākarṇya rāja Trivikramasēnaḥ kṣaṇaṁ maunaṁ vihāya pratyabhāṣata, "Śūrāya ēva sā pradātavyā, yēna mahatā bāhubalēna taṁ rākṣasaṁ jitvā sā kanyā saṁrakṣitā, anyāvubhau yuvānau tu vidhātrā asyaiva sahāyabhūtau niyōjitau" iti.

(Vētālapañcaviṁśatiḥ)

एक कन्या और तीन दूल्हे (भाग 2)

उसके बाद जब विवाह का दिन आया तो तीनों ही वर हरिस्वामी के घर आ पहुँचे। विचित्र बात तो यह है कि उस समय सोमप्रभा कहीं भी दिखाई नहीं दी। यह जानकर पिता तो बहुत घबरा गया। यह सुनकर विद्वान् युवक ने कहा, " धूम्रशिखा नाम का कोई राक्षस उसे उठाकर अपने साथ विन्ध्याटवी में स्थित अपने निवास पर ले गया है।" ऐसा विद्वान् युवक द्वारा कहे जाने पर हरिस्वामी भयभीत हो गया और उसने वैज्ञानिक युवक से उसका उपाय पूछा। उसने पहले की तरह विचित्र रथ का निर्माण करके हरिस्वामी और उन दोनों विद्वान् युवक एवं वीर युवक को उसी समय विन्ध्याटवी पहुँचा दिया। फिर विद्वान् युवक द्वारा बतायी गयी उस राक्षस की बस्ती का पता लगाया जहाँ पहुँच कर वीर युवक ने

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

हरिस्वामी के साथ मिलकर उस गुस्से में आए राक्षस से युद्ध किया। तब उन मनुष्य और राक्षस के बीच स्त्री के कारण राम और रावण की तरह भयंकर युद्ध हुआ। इस प्रकार कुछ समय तक उसके साथ युद्ध करके वीर युवक ने तलवार से उसका सिर काट डाला। उसके बाद राक्षस के इस प्रकार मारे जाने पर सभी लोग सोमप्रभा को साथ लेकर विज्ञानी युवक के रथ से उज्जयिनी वापस आ गये।

उसके बाद हरिस्वामी के घर पहुँचे हुए उन तीनों युवकों के बीच विवाह के समय में बड़ा विवाद खड़ा हो गया। विद्वान् युवक ने कहा – "यदि मैं अपने ज्ञान के बल पर उसका पता नहीं लगाता तो गुप्त स्थान में छिपी हुई इसको कैसे प्राप्त करते? इसलिए मेरे ही साथ इसका विवाह होना चाहिए।" यह सुनकर विज्ञानी युवक बोला, "यदि मैं आकाश में उड़ने वाला रथ नहीं बनाता तो उसी क्षण वहाँ कैसे पहुँचते? इसलिए मुझ ही से इस कन्या का विवाह होना चाहिए।" वीर युवक ने अपनी तरफ से कहा, "यदि मैं उस राक्षस को युद्ध में नहीं मारता तो तुम दोनों के प्रयत्न के बावजूद उसे कौन ले आता? इसलिए इस कन्या का विवाह मेरे ही साथ होना चाहिए।" इस प्रकार उनके बीच विवाद खड़ा हो जाने पर हरिस्वामी कुछ निर्णय न कर पाने से चुप-चाप बैठा रह गया।

इस कहानी को सुनाने के बाद वेताल ने राजा से पूछा- "राजन्! अब आप बताइये इन तीनों युवकों में से किसके साथ उसका विवाह होना चाहिए नहीं तो आपका सिर सौ टुकड़ों में फट जाएगा।" वेताल के इस वचन को सुनकर राजा त्रिविक्रमसेन कुछ क्षण चुप रहा, फिर बोला- "वीर युवक के साथ ही उसका विवाह होना चाहिए जिसने बड़े पराक्रम से उस राक्षस पर विजय पाकर उस कन्या को बचाया। बाकी दो युवकों को तो भगवान् ने इसके सहायक के रूप में नियुक्त किया था।"

(वेतालपंचविंशतिः)

The Story of One Bride and Three Grooms (Part II)

Then on the date fixed for the wedding all the three grooms arrived at Harisvāmī's place. Then, what a surprise! At that moment Sōmaprabhā was not to be seen anywhere! Knowing so, the father was extremely upset. Hearing this the wise man said : "She has been carried away by a demon named Dhūmraśikhā to his place of residence in the Vindhya forest."

Being thus informed by the wise man, Harisvāmī, overtaken with fear, asked the scientist about a solution. The latter then, as earlier created a strange craft and took Harisvāmī together with the other two to the Vindhya forest. There, after arriving at the demon's place of residence as per the wise man's guidance, the brave man fought with the enraged demon along with Harisvāmī. Then followed a fierce battle between the two of them, the man and the demon, as between Rāma and Rāvaṇa, for the sake of a woman. After thus fighting with the demon for some

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

time, the brave man cut off the head of the demon with a sword. On the demon being thus killed, all three returned to Ujjayinī in the scientist's carriage taking Sōmaprabhā along with them.

Thereafter, once they reached the house of Harisvāmī, a dispute broke out between them at the time of the wedding. The wise man said, "If I had not found her out on the strength of my wisdom, how could she be found concealed in an unknown place? Therefore to me alone she should be given in marriage." On hearing this, the scientist said, "If I had not made that aircraft then how would you have reached that place at that crucial moment? Therefore to me alone this girl should be given in marriage." The brave man also said, "If I had not killed that demon in the battle then who among you would have brought her despite all efforts? Therefore this young girl needs to be given in marriage to me only." On their thus disputing, Harisvāmī, not knowing what to do, was dumbfounded.

After telling the story, the Vētāla asked the king, "Oh king, tell me, to which one among these three she should be given in marriage, or else your head will break into hundred pieces." On hearing the Vetala's question, the king Trivikramasēna kept quiet for a moment, then said; "She should be given in marriage to the brave man who defeated the demon with his mighty arms and saved the girl. The other two were simply created by God to give assistance to him."

(Vētāla-Pañca-Viṁśatiḥ)

पदच्छेदः (Padacchedaḥ) - Disjunction of complex words

विवाहदिवसे	=	विवाहस्य दिवसे
Vivāhadivasē	=	Vivāhasya divasē
चित्रमहो	=	चित्रम् अहो = अहो चित्रम् विचित्रम् इति
Citramahō	=	Citram Ahō = Ahō citram vicitram iti
राक्षसेनापहृत्य	=	राक्षसेन + अप + हृ + ल्यप्
Rākṣasēnāpahṛtya	=	Rākṣasēna + Apa + Hṛ + Lyap
धूम्रशिखाख्येन	=	धूम्रशिखा + आख्येन
Dhūmraśikhākhyēna	=	Dhūmraśikhā + Ākhyēna
तयोर्मानुषराक्षसयोः	=	तयोर् मानुषराक्षसयोः = तयोः मानुष-राक्षसयोः
Tayōrmānuṣarākṣasayōḥ	=	Tayōr Mānuṣarākṣasayōḥ = Tayōḥ mānuṣa - rākṣasayōḥ
स्त्र्यर्थम्	=	स्त्री + अर्थम्=स्त्रियाः अर्थम्
Stryartham	=	Strī + Artham=Striyāḥ artham

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विज्ञानिरथेन	=	विज्ञानी + रथेन=विज्ञानिनः रथेन
Vijñānirathēna	=	Vijñānī + Rathēna=Vijñāninaḥ rathēna
हरिस्वामिगृहप्राप्तानाम्	=	हरिस्वामी + गृह + प्राप्तानाम् = हरिस्वामिनः गृहं प्राप्तानाम्
Harisvāmigṛhaprāptānām	=	Harisvāmī + Gṛha + Prāptānām = Harisvāminaḥ gṛhaṁ prāptānām
ज्ञानबलेन	=	ज्ञानस्य बलेन
Jñānabalēna	=	Jñānasya balēna
गूढस्था	=	गूढे (स्थाने) स्था
Gūḍhasthā	=	Gūḍhē (sthānē) sthā
व्योमरथम्	=	व्योम्नि चलति यो रथः स व्योमरथः
Vyōmaratham	=	Vyōmni calatī yō rathaḥ sa vyōmarathaḥ
तस्मान्मह्यमेवेयम्	=	तस्मात् + मह्यम् + एव + इयम्
Tasmānmahyamēvēyam	=	Tasmāt + Mahyam + Ēva + Iyam
शूरोऽप्यब्रवीत्	=	शूरः + अपि + अब्रवीत्
Śūrō'pyabravīt	=	Śūraḥ + Api + Abravīt

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

पञ्चविंशः पाठः — पाठ पच्चीस

Pañcaviṁśaḥ Pāṭhaḥ — Lesson-25

अभ्यास-कार्याणि
(Abhyāsa-kāryāṇi)
अभ्यास-कार्य
(Exercises)

1. निम्नलिखित प्रश्नों का संस्कृत में उत्तर दीजिए :-
Answer the following questions in Sanskrit :-

(i) विवाहदिवसे प्राप्ते के हरिस्वामिगृहम् आगतवन्तः?
Vivāhadivasē prāptē kē Harisvāmigṛham āgatavantaḥ?

(ii) विवाहदिवसे हरिस्वामी किमर्थं विह्वलः अभूत्?
Vivāhadivasē Harisvāmī kimarthaṁ vihvalaḥ abhūt?

(iii) सोमप्रभा किमर्थं न कुत्रचित् दृष्टा आसीत्?
Sōmaprabhā kimarthaṁ na kutracit dṛṣṭā āsīt?

(iv) राक्षसवसतिं प्राप्तुं केन उपायः कृतः स च क उपायः आसीत्?
Rākṣasavasatiṁ prāptuṁ kēna upāyaḥ kṛtaḥ sa ca ka upāyaḥ āsīt?

(v) हरिस्वामिविज्ञानिभ्यां सह अन्ये के सोमप्रभाम् अन्वेष्टुं जग्मुः?
Harisvāmivijñānibhyāṁ saha anyē kē Sōmaprabhām anvēṣṭuṁ jagmuḥ?

(vi) राक्षसः कथं मृतः स च केन हतः?
Rākṣasaḥ kathaṁ mṛtaḥ sa ca kēna hataḥ?

(vii) सोमप्रभायां प्राप्तायां सत्यां कीदृशः विवादः समपद्यत?
Sōmaprabhāyāṁ prāptāyāṁ satyāṁ kīdṛśaḥ vivādaḥ samapadyata?

(viii) त्रय एव वराः सोमप्रभापाणिग्रहणहेतु स्व-स्व-पक्षे किं किं कारणम् उक्तवन्तः?
Traya ēva varāḥ Sōmaprabhāpāṇigrahaṇahētu sva-sva-pakṣē kiṁ kiṁ kāraṇam uktavantaḥ?

(ix) तत् सर्वं श्रुत्वा हरिस्वामी किं निर्णीतवान्?
Tat sarvaṁ śrutvā Harisvāmī kiṁ nirṇītavān?

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(x) वेतालः कः भवति स च राजानं किमपृच्छत्?
Vētālaḥ kaḥ bhavati sa ca rājānaṁ kimapṛcchat?

(xi) त्रिविक्रमसेनः कः आसीत् स च केन धृतः आसीत् इति परिज्ञाय लिख्यताम्।
Trivikramasenaḥ kaḥ āsīt sa ca kēna dhṛtaḥ āsīt iti parijñaya likhyatām.

(xii) राज्ञः मतौ त्रिषु वरेषु कः सोमप्रभायाः पतिः भवितुमर्हति?
Rājñaḥ matau triṣu varēṣu kaḥ Sōmaprabhāyāḥ patiḥ bhavitumarhati?

2. **निम्नलिखित पदों/ गद्यांशों का विश्लेषण करते हुए उनका अर्थ स्पष्ट कीजिए :-**
Analyse the following words making clear their meaning :-

(a) विवाहदिवसे प्राप्ते; ज्ञानिशूरौ; विज्ञानिरथेन; हरिस्वामिगृहप्राप्तानाम्; तन्मह्यमेव; वेतालवचः; यत्ने कृतेऽपि।
Vivāhadivasē prāptē; Jñāniśūrau; Vijñānirathēna; Harisvāmigṛhaprāptānām; Tanmahyamēva; Vētālavacaḥ; Yatnē kṛtē'pi.

(b) हरिस्वामिने; ज्ञानिना; विज्ञानिनम्; हरिस्वामिनम्; मानुषराक्षसयोः; कंचित्; रक्षसः; शिरः; रक्षसि; त्रयाणाम्; राजानम्; महता; विधात्रा; सहायौ।
Harisvāminē; Jñāninā; Vijñāninam; Harisvāminam; Mānuṣarākṣasayōḥ; Kañcit; Rakṣasaḥ; Śiraḥ; Rakṣasi; Trayāṇam; Rājānam; Mahatā; Vidhātrā; Sahāyau.

(c) गृहमाययुः; अभूत्; पप्रच्छ; अच्छिनत्; प्रत्यागमन्; प्रादुरभूत्; जानीयाम्; प्राप्येत; अवोचत्; गच्छेयुः; हन्याम्; आनयेत्; बभूव; स्फुटिष्यति; प्रत्यभाषत।
Gṛhamāyayuḥ; Abhūt; Papraccha; Acchinat; Pratyāgaman; Prādurabhūt; Jānīyām; Prāpyēta; Avōcat; Gacchēyuḥ; Hanyām; Ānayēt; Babhūva; Sphuṭiṣyati; Pratyabhāṣata.

3. **उपरिलिखित 2 (a); (b) तथा (c) में दिये गये शब्दों की सहायता से 10 वाक्य लिखिय।**
Write 10 sentences with the help of the words given in 2 (a); (b); (c) above.

4. **निम्नलिखित पदों में प्रयुक्त प्रत्ययों को पृथक् करते हुय उनके रूप सिद्ध कीजिय :-**
Identify the suffixes used in the following words and show how the words were formed :-

ज्ञात्वेदम्; दृष्टा; तदाकर्ण्य; राक्षसेनापहृत्य; नीता; भीतः सन्; प्राप्य; क्रुद्धम्; सम्प्राप्ते; गूढस्था; देया; व्योमस्थम्; दातव्या; विवदमानेषु; विहाय; जित्वा; संरक्षिता; नियोजितौ।
Jñātvēdam; Dṛṣṭā; Tadākarṇya; Rākṣasēnāpahṛtya; Nītā; Bhītaḥ san; Prāpya; Kruddham; Samprāptē; Gūḍhasthā; Dēyā; Vyōmastham; Dātavyā; Vivadamānēṣu; Vihāya; Jitvā; Saṁrakṣitā; Niyōjitau.

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

5. निम्नलिखित पदों में सूत्रोल्लेखपूर्वक सन्धिच्छेद कीजिए :-
Separate the following words mentioning the Sanskrit-sūtrās involved :-

क्वापि; तयोर्मानुषराक्षसयोः; रामरावणयोरिव; स्त्र्यर्थम्; प्रत्यागमन्; प्रादुरभूत्; यद्यहम्; तस्मान्मह्यमेवेयम्; शूरोऽप्यब्रवीत्; कृतेऽपि; कन्येयम्; देयेति; प्रत्यभाषत; अस्यैव।
Kvāpi; Tayōrmānuṣarākṣasayōḥ; Rāmarāvaṇayōriva; Stryartham; Pratyāgaman; Prādurabhūt; Yadyaham; Tasmānmahyamēvēyam; Śūrō'pyabravīt; Kṛtē'pi; Kanyēyam; Dēyēti; Pratyabhāṣata; Asyaiva.

6. निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत में अनुवाद कीजिए :-
Translate the following sentences into Sanskrit :-

(i) शादी के दिन सोमप्रभा कहीं भी नहीं दिखाई दी।
Sōmaprabhā could not be found anywere on the day of the wedding.

(ii) किसी राक्षस ने कन्या का अपहरण किया था।
A demon had kidnapped the bride.

(iii) "सोमप्रभा कहीं भी नहीं दिखाई दे रही है", यह सुनकर कन्या का पिता घबरा गया।
"Sōmaprabhā cannot be found anywhere", hearing so the bride's father became desperate.

(iv) ज्ञानी पुरुष ने विचार करके कहा, "कन्या को राक्षस उठा ले गया है।"
The wise man said after deep thinking, "the bride has been kidnapped by a demon."

(v) "अब क्या किया जाना चाहिए?", पिता ने तीनों से पूछा।
"What should be done now?", the father asked all the three of them.

(vi) यह सुनकर विज्ञानी पुरुष ने विचित्र रथ की पुनः रचना करके तीनों को राक्षस की बस्ती में पहुँचा दिया।
Hearing this the scientist created a strange chariot again and took the three of them to the domon's place.

(vii) वहाँ पहुँच कर वीर पुरुष ने राक्षस के साथ युद्ध किया और उसको मार डाला।
On reaching there the brave man had a fight with the demon and killed him.

(viii) उसके बाद सोमप्रभा को लेकर वे सब हरिस्वामी के घर वापस आ गये।
After that they all came back to Harisvami's residence along with Sōmaprabhā.

(ix) उसके बाद, "कौन सोमप्रभा के साथ विवाह करेगा," इस बात को लेकर विवाद खड़ा हो गया।
Then a dispute arose as to who will marry Sōmaprabhā.

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(x) वेताल द्वारा पूछे जाने पर राजा ने कहा, "वीर पुरुष से ही सोमप्रभा का विवाह होना चाहिए।"
On being asked by the *Vētāla* the king said, "Sōmaprabhā should be given away in marriage to the brave man only."

7. निम्नलिखित वाक्यों का हिन्दी में अनुवाद कीजिए :-
Translate the following sentences into English :-

(i) "वयम् अस्मदीय-पुस्तकानि युष्मान् प्रदास्यामः, यूयं च युष्मदीयानि अस्मान् प्रदास्यथ। एवं आदान-प्रदानेन वयं परस्पर-साहाय्यं कुर्वन्तः विशेषेण लाभवन्तः भविष्यामः" इत्यस्माभिर्नवीनाः छात्राः अभिहिताः।
"Vayam asmadīya-pustakāni yuṣmān pradāsyāmaḥ, yūyaṁ ca yuṣmadīyāni asmān pradāsyatha. Ēvaṁ ādāna-pradānēna vayaṁ paraspara-sāhāyyaṁ kurvantaḥ viśēṣēṇa lābhavantaḥ bhaviṣyāmaḥ" ityasmābhirnavīnāḥ chātrāḥ abhihitāḥ.

(ii) "कंचित् कालं तस्मिन् कोटरे तिष्ठन् एकः सर्पः सर्वान् पक्षिशावकान् भक्षयित्वा ततः पलायितवान्" इत्युक्त्वा पक्षिणः सर्वे सशोकं व्यतिष्ठन्।
"Kañcit kālaṁ tasmin kōṭarē tiṣṭhan ēkaḥ sarpaḥ sarvān pakṣi-śāvakān bhakṣayitvā tataḥ palāyitavān" ityuktvā pakṣiṇaḥ sarvē saśōkaṁ vyatiṣṭhan.

(iii) किं युष्माभिरपि वनेऽस्मिन् प्रत्यहं बहुनरान् पशूंश्च भक्षयमाणः स केसरी दृष्टः इत्यधिकारिणा ग्रामीणाः पृष्टाः।
Kiṁ yuṣmābhirapi vanē'smin pratyahaṁ bahunarān paśūṁśca bhakṣayamāṇaḥ sa kēsarī dṛṣṭaḥ ityadhikāriṇā grāmīṇāḥ pṛṣṭāḥ.

(iv) दूरादेव महामुनिम् आगच्छन्तं दृष्ट्वोत्थाय बटुकः सपदि धावन् उपगम्य चिरं तस्य चरणयोः पपात।
Dūrādēva mahāmunim āgacchantaṁ dṛṣṭvōtthāya baṭukaḥ sapadi dhāvan upagamya ciraṁ tasya caraṇyōḥ papāta.

(v) कमप्यत्रादृष्ट्वा शिक्षकं किञ्चित् पिपृच्छुरागतः स छात्रः मामुपगम्याब्रवीत्, भगवन् किं ममोपाध्यायोऽद्य नागमिष्यतीति।
Kamapyatrādṛṣṭvā śikṣakaṁ kiñcit pipṛcchurāgataḥ sa chātraḥ māmupagamyābravīt, bhagavan kiṁ mamōpādhyāyō'dya nāgamiṣyatīti.

(vi) अचिरमेव सर्वैरपि गुरोरन्तिकं गन्तव्यं; नोचेत् देशान्तरं गमनोद्यतं तत्रभवन्तं न वयं मासपर्यन्तं पुनरपि द्रष्टुं शक्ष्यामः इति तस्मिन्नेवमुक्तवत्येव वयं सर्वे सोत्सुकाः गुरुगेहं प्रत्यधावाम।
Acirамēva sarvairapi gurōrantikaṁ gantavyaṁ; nōcēt dēśāntaraṁ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

gamanōdyataṁ tatrabhavantaṁ na vayaṁ māsaparyantaṁ punarapi draṣṭuṁ śakṣyāmaḥ iti tasminnēvamuktavatyēva vayaṁ sarvē sōtsukāḥ gurugēhaṁ pratyadhāvāma.

(vii) पितुरादेशात् सोऽपि पुष्पाणि चेतुमुद्यानं गतः इति उक्ते सति मयि, जननी मे उक्तवती त्वमपि गच्छ तर्हीति।

Piturādēśāt sō'pi puṣpāṇi cētumudyānaṁ gataḥ iti uktē sati mayi, jananī mē uktavatī tvamapi gaccha tarhīti.

(viii) अस्याम् कक्षायां येऽपि छात्राः कानिचित् नवीनानि पुस्तकानि क्रेतुमापणं गन्तुमिच्छन्ति तेऽधुनैव मया सार्धमागच्छन्तु इत्युक्तवति तस्मिन्, केचित् छात्राः कक्षायाः निर्गताः।

Asyām kakṣāyāṁ yē'pi chātrāḥ kānicit navīnāni pustakāni krētumāpaṇaṁ gantumicchanti tē'dhunaiva mayā sārdhamāgacchantu ityuktavati tasmin kēcit chātrāḥ kakṣāyāḥ nirgatāḥ.

(ix) मार्गे गच्छद्भिः काचिद्भिः छात्राभिः अस्माभिश्च मयूराः सुन्दरं नृत्यन्तः दृष्टाः इति तैरुक्तम्।

Mārgē gacchadbhiḥ kācidbhiḥ chātrābhiḥ asmābhiśca mayūrāḥ sundaraṁ nṛtyantaḥ dṛṣṭāḥ iti tairuktam.

(x) किमीदृशानि वस्तूनि भवदापणे उपलभ्यन्ते इति पितरि पृष्टे सति आपणिकेन विचिन्त्योक्तम्, दिष्ट्या सर्वाण्येतानि वस्तून्यत्र प्राप्नुयुः। क्षणं तिष्ठन्तु भवन्तः इति।

Kimīdṛśāni vastūni bhavadāpaṇē upalabhyantē iti pitari pṛṣṭē sati āpaṇikēna vicintyōktam, diṣṭyā sarvāṇyētāni vastūnyatra prāpnuyuḥ. Kṣaṇaṁ tiṣṭhantu bhavantaḥ iti.

(xi) त्वयापि वत्स प्रतिदिनं मया सह देवस्थानं गन्तव्यमिति वदन्त्यां मातरि मयोक्तम् आम् मातरिति।

Tvayāpi vatsa pratidinaṁ mayā saha dēvasthānaṁ gantavyamiti vadantyāṁ mātari mayōktam ām mātariti.

(xii) गावो गन्धेन पश्यन्ति वेदैः पश्यन्ति वै द्विजाः।
चारैः पश्यन्ति राजानश्चक्षुर्भ्यामितरे जनाः।।

Gāvō gandhēna paśyanti vēdaiḥ paśyanti vai dvijāḥ.
Cāraiḥ paśyanti rājānaścakṣurbhyāmitarē janāḥ.

(xiii) बलिना सह योद्धव्यमिति नास्ति निदर्शनम्।
प्रतिवातं न हि घनः कदाचिदुपसर्पति।।

Balinā saha yōddhavyamiti nāsti nidarśanam.
Prativātaṁ na hi ghanaḥ kadācidupasarpati..

(xiv) यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम्।

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

तथा पूर्वकृतं कर्म कर्तारमनुगच्छति।।
Yathā dhēnusahasrēṣu vatsō vindati mātaram.
Tathā pūrvakṛtaṁ karma kartāramanugacchati..

(xv) व्रजन्ति न निवर्तन्ते स्रोतांसि सरितां यथा।
आयुरादाय मर्त्यानां तथा रात्र्यहनी सदा।।
Vrajanti na nivartantē srōtāṁsi saritāṁ yathā.
Āyurādāya martyānāṁ tathā rātryahanī sadā..

स्मरण कीजिए (Remember)

(I) विधिलिङ्-Vidhiliṅ

(i) (कृ) (करना) (kṛ) (To do) (परस्मैपद) (Parasmaipada)	कुर्यात् Kuryāt	कुर्याताम् Kuryātām	कुर्युः Kuryuḥ
	कुर्याः Kuryāḥ	कुर्यातम् Kuryātam	कुर्यात Kuryāta
	कुर्याम् Kuryām	कुर्याव Kuryāva	कुर्याम Kuryāma
(ii) (कृ)-(Kṛ) (आत्मनेपद) (Ātmanēpada)	कुर्वीत Kurvīta	कुर्वीयाताम् Kurvīyātām	कुर्वीरन् Kurvīran
	कुर्वीथाः Kurvīthāḥ	कुर्वीयाथाम् Kurvīyāthām	कुर्वीध्वम् Kurvīdhvam
	कुर्वीय Kurvīya	कुर्वीवहि Kurvīvahi	कुर्वीमहि Kurvīmahi
(iii) (ज्ञा) (जानना) (Jñā) (To know)	जानीयात् Jānīyāt	जानीयाताम् Jānīyātām	जानीयुः Jānīyuḥ
	जानीयाः Jānīyāḥ	जानीयातम् Jānīyātam	जानीयात Jānīyāta

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

	जानीयाम् Jānīyām	जानीयाव Jānīyāva	जानीयाम Jānīyāma
(iv) (याच्) (माँगना) (Yāc) (To ask)	याचेत Yācēta	याचेयाताम् Yācēyātām	याचेरन् Yācēran
	याचेथाः Yācēthāḥ	याचेयाथाम् Yācēyāthām	याचेध्वम् Yācēdhvam
	याचेय Yācēya	याचेवहि Yācēvahi	याचेमहि Yācēmahi
(v) (ब्रू) (बोलना) (Brū) (To say) (To speak)	ब्रूयात् Brūyāt	ब्रूयाताम् Brūyātām	ब्रूयुः Brūyuḥ
	ब्रूयाः Brūyāḥ	ब्रूयातम् Brūyātam	ब्रूयात Brūyāta
	ब्रूयाम् Brūyām	ब्रूयाव Brūyāva	ब्रूयाम Brūyāma

(II) लिट्लकारः – Liṭlakāraḥ

(i) (गम्) (जाना) (Gam) (To go)	जगाम Jagāma	जग्मतुः Jagmatuḥ	जग्मुः Jagmuḥ
(ii) (a) (ब्रू) (बोलना) (परस्मैपद) (Brū) (To say) (Parasmaipada)	उवाच Uvāca	ऊचतुः Ūcatuḥ	ऊचुः Ūcuḥ
(b) (ब्रू) (आत्मनेपद) (Brū) (Ātmanēpada)	ऊचे Ūcē	ऊचाते Ūcātē	ऊचिरे Ūcirē
(iii) (कृ) (करना) (Kṛ) (To do)	चकार Cakāra	चक्रतुः Cakratuḥ	चक्रुः Cakruḥ
(iv) (ग्रह) (पकड़ना, ग्रहण करना) (Graha) (To hold, to take)	जग्राह Jagrāha	जगृहतुः Jagṛhatuḥ	जगृहुः Jagṛhuḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(v) (भू) (होना) (Bhū) (To be)		बभूव Babhūva	बभूवतुः Babhūvatuḥ	बभूवुः Babhūvuḥ
(vi) (हन्) (मारना) (Han) (To kill)		जघान Jaghāna	जघ्नतुः Jaghnatuḥ	जघ्नुः Jaghnuḥ
(vii) (दा) (देना) (Dā) (To give)		ददौ Dadau	ददतुः Dadatuḥ	ददुः Daduḥ
(viii) (नृत्) (नाचना) (Nṛt) (To dance)		ननर्त Nanarta	ननृततुः Nanṛtatuḥ	ननृतुः Nanṛtuḥ
(ix) (प्रच्छ्) (पूछना) (Pracch) (To ask)		पप्रच्छ Papraccha	पप्रच्छतुः Papracchatuḥ	पप्रच्छुः Papracchuḥ
(x) (पा) (पीना) (Pā) (To drink)		पपौ Papau	पपतुः Papatuḥ	पपुः Papuḥ
(xi) (छिद्) (छेद करना) (Chid) (To pierce)		चिच्छेद Cicchēda	चिच्छिदतुः Cicchidatuḥ	चिच्छिदुः Cicchiduḥ
(xii) (ज्ञा) (जानना) (Jñā) (To know)		जज्ञौ Jajñau	जज्ञतुः Jajñatuḥ	जज्ञुः Jajñuḥ
(xiii) (श्रु) (सुनना) (Śru) (To listen)		शुश्राव Śuśrāva	शुश्रुवतुः Śuśruvatuḥ	शुश्रुवुः Śuśruvuḥ
(xiv) (नी) (लेना) (Nī) (To take)		निनाय Nināya	निन्यतुः Ninyatuḥ	निन्युः Ninyuḥ
(xv) (मृ) (मरना) (Mṛ) (To die)		ममार Mamāra	मम्रतुः Mamratuḥ	मम्रुः Mamruḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(III) सखिन् (नकारान्त पुंल्लिगम्) (मित्र)
Sakhin (Nakārānta Puṁlliṅgam) (Mas) (Friend)

प्रथमा Prathamā	सखा Sakhā	सखायौ Sakhāyau	सखायः Sakhāyaḥ
द्वितीया Dvitīyā	सखायम् Sakhāyam	सखायौ Sakhāyau	सखीन् Sakhīn
तृतीया Tṛtīyā	सख्या Sakhyā	सखिभ्याम् Sakhibhyām	सखिभिः Sakhibhiḥ
चतुर्थी Caturthī	सख्ये Sakhyē	सखिभ्याम् Sakhibhyām	सखिभ्यः Sakhibhyaḥ
पञ्चमी Pañcamī	सख्युः Sakhyuḥ	सखिभ्याम् Sakhibhyām	सखिभ्यः Sakhibhyaḥ
षष्ठी Ṣaṣṭhī	सख्युः Sakhyuḥ	सख्योः Sakhyōḥ	सखीनाम् Sakhīnām
सप्तमी Saptamī	सख्यौ Sakhyau	सख्योः Sakhyōḥ	सखिषु Sakhiṣu
सम्बोधनम् Sambodhanam	हे सखे ! Hē Sakhē!	हे सखायौ ! Hē Sakhāyau!	हे सखायः ! Hē Sakhāyaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

पञ्चविंशः पाठः
पाठ पच्चीस
Pañcaviṁśaḥ Pāṭhaḥ

Lesson-25

शब्दकोशः (*Śabda-kośaḥ* : Vocabulary)

अपहृत्य (अप+हृ+ल्यप्)	Apahṛtya (Apa+Hṛ+Lyap)	अपहरण करके	After abducting
अस्मदीय	Asmadīya	हमारा	Our
इत्थम्	Ittham	इस प्रकार	In this manner
एनाम् (एतद्–स्त्री० द्वि०)	Enām (Ētad - Strī. Dvi.)	इसको (स्त्री०)	Her
किंकर्तव्यविमूढः	Kiṅkartavyavi-mūḍhaḥ	चकित	Bewildered
केसरी	Kēsarī	सिंह	Lion
क्वापि न	Kvāpi Na	कहीं भी नहीं	Nowhere
गमनोद्यतम् (गमन + उद्यतम्)	Gamanōdyatam (Gamana+Udyatam)	जाने को तैयार	Ready to leave
गूढस्था	Gūḍhasthā	अज्ञात स्थान में स्थित	Lying in a secret place
ग्रामीणाः	Grāmīṇāḥ	गाँव-वासी (बहु०)	Villagers
गुरुगेहम्	Gurugēham	गुरु का घर	Teacher's house
चेतुम् (चि+तुमुन्)	Cētum (Ci+Tumun)	तोड़ने के लिए	In order to collect

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

चित्रम्	Citram	विचित्र (बात/ घटना)	Strange (thing/ happening)
तत्क्षणात्	Tatkṣaṇāt	उसी समय	At that very moment
तूष्णीम्	Tūṣṇīm	चुपचाप	Quiet/silent/dumb
दृष्ट्वोत्थाय (दृष्ट्वा+उत्+स्था +ल्यप्)	Dṛṣṭvōtthāya (Dṛṣṭvā+Ut+Sthā +Lyap)	देखकर और खड़े होकर	Standing up after seeing
निदर्शनम्	Nidarśanam	प्रमाण; आदर्श	Ideology; principle
नियोजित	Niyōjita	नियुक्त किया	Ordained; appointed
प्रतिवातम्	Prativātam	हवा के प्रवाह के विरुद्ध	Counter to the direction of the wind
प्रत्यहम्	Pratyahan	प्रतिदिन	Everyday
पिपृच्छुः	Pipṛcchuḥ	कुछ पूछने के इच्छुक	Desirous of asking something
प्रादुरभूत्	Prādurabhūt	पैदा हुआ	Arose; broke out
प्रापयामास (प्र+आप्+लिट्)	Prāpayāmāsa (Pra+Āp+Liṭ)	पहुँचाया	Took to; carried to
बटुकः	Baṭukaḥ	ब्रह्मचारी	Brahmacārī; young student
भीतः सन्	Bhītaḥ san	डर कर; डरा हुआ	Frightened; overtaken by fear
मानुषः	Mānuṣaḥ	मनुष्य	Man; human being
मूर्धा	Mūrdhā	सिर	Head

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

यत्ने कृतेऽपि	Yatnē Kṛtē'pi	प्रयास करने पर भी	Even after making much efforts
योधयामास	Yōdhayāmāsa	युद्ध किया	Fought
रणे	Raṇē	युद्ध में	In the battle
लग्ने सम्प्राप्ते	Lagnē Samprāptē	विवाह के दिन	On the day of the wedding
वसति	Vasati	बस्ती; निवास स्थान	Inhabitation; residence; living place
विवादः	Vivādaḥ	बहस; झगड़ा	Debate; quarrel
वेतालः	Vētālaḥ	भूत	Ghost
व्योमरथः	Vyōmarathaḥ	आकाश-यान	Aircraft
शतधा	Śatadhā	सौ टुकड़ों में	In hundred pieces
सपदि	Sapadi	तुरन्त; जल्दी-जल्दी	Immediately; hurriedly
सोत्सुकाः (स+उत्सुकाः)	Sōtsukāḥ (Sa+Utsukāḥ)	उत्सुकता-पूर्वक	Eagerly
स्फुटिष्यति (स्फुट्+लृट्)	Sphuṭiṣyati (Sphuṭ+Lṛṭ)	फूट जाएगा	Will break
स्रोतांसि	Srōtāṁsi	छोटी नदियाँ; नाले	Small rivers, streams; canals
स्त्र्यर्थम् (स्त्री+अर्थम्)	Stryartham (Strī+Artham)	स्त्री के लिए	For the sake of woman

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

तृतीयः भागः
Tṛṭīyaḥ Bhāgaḥ

खण्ड दो
Section-II

1. **माहेश्वर सूत्र (*Māhēśvara Sūtras*)**

अइउण् ।। 1 ।। (Aiuṇ)

ऋलृक् ।। 2 ।। (Ṛlṛk)

एओङ् ।। 3 ।। (Ēōṅ)

ऐऔच् ।। 4 ।। (Aiauc)

हयवरट् ।। 5 ।। (Hayavaraṭ)

लण् ।। 6 ।। (Laṇ)

ञमङणनम् ।। 7 ।। (Ñamaṅaṇanam)

झभञ् ।। 8 ।। (Jhabhañ)

घढधष् ।। 9 ।। (Ghaḍhadhaṣ)

जबगडदश् ।। 10 ।। (Jabagaḍadaś)

खफछठथचटतव् ।। 11 ।। (Khaphachaṭhathacaṭatav)

कपय् ।। 12 ।। (Kapay)

शषसर् ।। 13 ।। (Śaṣasar)

हल् ।। 14 ।। (Hal)

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

2. सन्धि सूत्र (*Sandhi Sūtras*)

(अ) अच् (स्वर) सन्धि — Ac-Sandhi

(i) इको यणचि (Ikō Yaṇaci)

(ii) आद्गुणः (Ādguṇaḥ)

(iii) वृद्धिरेचि (Vṛddhirēci)

(iv) अकः सवर्णे दीर्घः (Akaḥ Savarṇē Dīrghaḥ)

(v) एचोऽयवायावः (Ēcō'yavāyāvaḥ)

(vi) एङः पदान्तादति (Ēṅaḥ Padāntādati)

(vii) एङि पररूपम् (Ēṅi Pararūpam)

(आ) हल् (व्यञ्जन) सन्धि — Hal-Sandhi

(i) स्तोः श्चुना श्चुः (Stōḥ ścunā Ścuḥ)

(ii) ष्टुना ष्टुः (Ṣṭunā Ṣṭuḥ)

(iii) झलां जशोऽन्ते (Jhalāṁ Jaśō'ntē)

(iv) यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा (Yarō'nunāsikē'nunāsikō Vā)

(v) शश्छोऽटि (Śaśchō'ṭi)

(vi) खरि च (Khari Ca)

(vii) मोऽनुस्वारः (Mō'nusvāraḥ)

(viii) (क) नश्चापदान्तस्य झलि (Naścāpadāntasya Jhali)

(ख) अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः (Anusvārasya Yayi Parasavarṇaḥ)

(ix) तोर्लि (Tōrli)

(x) झयो होऽन्यतरस्याम् (Jhayō Hō'nyatarasyām)

(इ) विसर्ग-सन्धि—(Visarga-Sandhi)

(i) (क) विसर्जनीयस्य सः। (Visarjanīyasya Saḥ.)

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(ख) वा शरि (Vā Śari.)

(ii) ससजुषो रुः (Sasajuṣō Ruḥ)

(iii) अतो रोरप्लुतादप्लुते (Atō Rōraplutādaplutē)

(iv) हशि च (Haśi Ca)

(vi) लोपः शाकल्यस्य (Lopaḥ Śākalyasya)

3. समास (*Samāsa*) (*Compound*)

1. समासाः षड्विधाः– तत्पुरुषः कर्मधारयो बहुव्रीहिः द्विगुः द्वन्द्वः अव्ययीभावश्चेति।

Samāsāḥ Ṣaḍvidhāḥ - Tatpuruṣaḥ Karmadhārayō Bahuvrīhiḥ Dviguḥ Dvandvaḥ Avyayībhāvaścēti.

(i) तत्र पूर्वपदप्रधानः अव्ययीभावः।

Tatra Pūrvapadapradhānaḥ Avyayībhāvaḥ.

(ii) उत्तरपदप्रधानः तत्पुरुषः।

Uttarapadapradhānaḥ Tatpuruṣaḥ.

(iii) उभयपदप्रधानः द्वन्द्वः।

Ubhayapadapradhānaḥ Dvandvaḥ.

(iv) अन्यपदप्रधानः बहुव्रीहिः।

Anyapadapradhānaḥ Bahuvrīhiḥ.

(v, vi) द्विगुः कर्मधारयश्च तत्पुरुषभेदौ।

Dviguḥ Karmadhārayaśca Tatpuruṣabhēdau.

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

4. शब्द रूप (Śabda Rūpa) (Declensions)

सखि (मित्र) (पुंल्लिग) (Mas) Friend

प्रथमा	सखा	सखायौ	सखायः
द्वितीया	सखायम्	सखायौ	सखीन्
तृतीया	सख्या	सखिभ्याम्	सखिभिः
चतुर्थी	सख्ये	सखिभ्याम्	सखिभ्यः
पञ्चमी	सख्युः	सखिभ्याम्	सखिभ्यः
षष्ठी	सख्युः	सख्योः	सखीनाम्
सप्तमी	सख्यौ	सख्योः	सखिषु
सम्बोधनम्	हे सखे !	हे सखायौ !	हे सखायः !

Sakhi (Friend)(Mas)

Prathamā	Sakhā	Sakhāyau	Sakhāyaḥ
Dvitīyā	Sakhāyam	Sakhāyau	Sakhīn
Tṛtīyā	Sakhyā	Sakhibhyām	Sakhibhiḥ
Caturthī	Sakhyē	Sakhibhyām	Sakhibhyaḥ
Pañcamī	Sakhyuḥ	Sakhibhyām	Sakhibhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Sakhyuḥ	Sakhyōḥ	Sakhīnām
Saptamī	Sakhyau	Sakhyōḥ	Sakhiṣu
Sambodhanam	Hē Sakhē!	Hē Sakhāyau!	Hē Sakhāyaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

पति (पुंल्लिंग) (Master, Husband)

प्रथमा	पतिः	पती	पतयः
द्वितीया	पतिम्	पती	पतीन्
तृतीया	पत्या	पतिभ्याम्	पतिभिः
चतुर्थी	पत्ये	पतिभ्याम्	पतिभ्यः
पञ्चमी	पत्युः	पतिभ्याम्	पतिभ्यः
षष्ठी	पत्युः	पत्योः	पतीनाम्
सप्तमी	पत्यौ	पत्योः	पतिषु
सम्बोधनम्	हे पते !	हे पती !	हे पतयः !

Pati (Master, Husband)

Prathamā	Patiḥ	Patī	Patayaḥ
Dvitīya	Patim	Patī	Patīn
Tṛtīyā	Patyā	Patibhyām	Patibhiḥ
Caturthī	Patyē	Patibhyām	Patibhyaḥ
Pañcamī	Patyuḥ	Patibhyām	Patibhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Patyuḥ	Patyōḥ	Patīnām
Saptamī	Patyau	Patyōḥ	Patiṣu
Sambodhanam	Hē Patē!	Hē Patī!	Hē Patayaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

नदी (स्त्रीलिंग) River (Fem.)

प्रथमा	नदी	नद्यौ	नद्यः
द्वितीया	नदीम्	नद्यौ	नदीः
तृतीया	नद्या	नदीभ्याम्	नदीभिः
चतुर्थी	नद्यै	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
पञ्चमी	नद्याः	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
षष्ठी	नद्याः	नद्योः	नदीनाम्
सप्तमी	नद्याम्	नद्योः	नदीषु
सम्बोधनम्	हे नदि!	हे नद्यौ!	हे नद्यः!

Nadī (River) (Fem.)

Prathamā	Nadī	Nadyau	Nadyaḥ
Dvitīyā	Nadīm	Nadyau	Nadīḥ
Tṛtīyā	Nadyā	Nadībhyām	Nadībhiḥ
Caturthī	Nadyai	Nadībhyām	Nadībhyaḥ
Pañcamī	Nadyāḥ	Nadībhyām	Nadībhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Nadyāḥ	Nadyōḥ	Nadīnām
Saptamī	Nadyām	Nadyōḥ	Nadīṣu
Sambodhanam	Hē Nadi!	Hē Nadyau!	Hē Nadyaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

वधू (स्त्रीलिंग) (Fem.) (Woman) (Bride)

प्रथमा	वधूः	वध्वौ	वध्वः
द्वितीया	वधूम्	वध्वौ	वधूः
तृतीया	वध्वा	वधूभ्याम्	वधूभिः
चतुर्थी	वध्वै	वधूभ्याम्	वधूभ्यः
पञ्चमी	वध्वाः	वधूभ्याम्	वधूभ्यः
षष्ठी	वध्वाः	वध्वोः	वधूनाम्
सप्तमी	वध्वाम्	वध्वोः	वधूषु
सम्बोधनम्	हे वधु!	हे वध्वौ!	हे वध्वः!

Vadhū (Fem.) (Woman) (Bride)

Prathamā	Vadhūḥ	Vadhvau	Vadhvaḥ
Dvitīyā	Vadhūm	Vadhvau	Vadhūḥ
Tṛtīyā	Vadhvā	Vadhūbhyām	Vadhūbhiḥ
Caturthī	Vadhvai	Vadhūbhyām	Vadhūbhyaḥ
Pañcamī	Vadhvāḥ	Vadhūbhyām	Vadhūbhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Vadhvāḥ	Vadhvōḥ	Vadhūnām
Saptamī	Vadhvām	Vadhvōḥ	Vadhūṣu
Sambodhanam	Hē Vadhu!	Hē Vadhvau!	Hē Vadhvaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

स्वसृ - (बहन) (स्त्रीलिंग) (Fem.) (Sister)

प्रथमा	स्वसा	स्वसारौ	स्वसारः
द्वितीया	स्वसारम्	स्वसारौ	स्वसॄः
तृतीया	स्वस्रा	स्वसृभ्याम्	स्वसृभिः
चतुर्थी	स्वस्रे	स्वसृभ्याम्	स्वसृभ्यः
पञ्चमी	स्वसुः	स्वसृभ्याम्	स्वसृभ्यः
षष्ठी	स्वसुः	स्वस्रोः	स्वसृणाम्
सप्तमी	स्वसरि	स्वस्रोः	स्वसृषु
सम्बोधनम्	हे स्वसः!	हे स्वसारौ!	हे स्वसारः!

Svasṛ - Sister (Fem.)

Prathamā	Svasā	Svasārau	Svasāraḥ
Dvitīyā	Svasāram	Svasārau	Svasṝḥ
Tṛtīyā	Svasrā	Svasṛbhyām	Svasṛbhiḥ
Caturthī	Svasrē	Svasṛbhyām	Svasṛbhyaḥ
Pañcamī	Svasuḥ	Svasṛbhyām	Svasṛbhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Svasuḥ	Svasrōḥ	Svasṝṇām
Saptamī	Svasari	Svarōḥ	Svasṛṣu
Sambodhanam	Hē Svasaḥ!	Hē Svasārau!	Hē Svasāraḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

धी-बुद्धि (स्त्रीलिंग) (Fem) (Intellect)

प्रथमा	धीः	धियौ	धियः
द्वितीया	धियम्	धियौ	धियः
तृतीया	धिया	धीभ्याम्	धीभिः
चतुर्थी	धिये-यै	धीभ्याम्	धीभ्यः
पञ्चमी	धियः	धीभ्याम्	धीभ्यः
षष्ठी	धियः	धियोः	धियाम्/धीनाम्
सप्तमी	धियि	धियोः	धीषु
सम्बोधनम्	हे धीः!	हे धियौ!	हे धियः!

Dhī-Intellect (Fem.)

Prathamā	Dhīḥ	Dhiyau	Dhiyaḥ
Dvitīyā	Dhiyam	Dhiyau	Dhiyaḥ
Tṛtīyā	Dhiyā	Dhībhyām	Dhībhiḥ
Caturthī	Dhiyē-Yai	Dhībhyām	Dhībhyaḥ
Pañcamī	Dhiyaḥ	Dhībhyām	Dhībhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Dhiyaḥ	Dhiyōḥ	Dhiyām/Dhīnām
Saptamī	Dhiyi	Dhiyōḥ	Dhīṣu
Sambodhanam	Hē Dhīḥ!	Hē Dhiyau!	Hē Dhiyaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

धातृ-सृष्टिकर्त्ता (पुंल्लिग) (Mas) (Creator)

प्रथमा	धाता	धातारौ	धातारः
द्वितीया	धातारम्	धातारौ	धातॄन्
तृतीया	धात्रा	धातृभ्याम्	धातृभिः
चतुर्थी	धात्रे	धातृभ्याम्	धातृभ्यः
पञ्चमी	धातुः	धातृभ्याम्	धातृभ्यः
षष्ठी	धातुः	धात्रोः	धातॄणाम्
सप्तमी	धातरि	धात्रोः	धातृषु
सम्बोधनम्	हे धातः!	हे धातारौ!	हे धातारः!

Dhātṛ-Creator (Mas.)

Prathamā	Dhātā	Dhātārau	Dhātāraḥ
Dvitīyā	Dhātāram	Dhātārau	Dhātṝn
Tṛtīyā	Dhātrā	Dhātṛbhyām	Dhātṛbhiḥ
Caturthī	Dhātrē	Dhātṛbhyām	Dhātṛbhyaḥ
Pañcamī	Dhātuḥ	Dhātṛbhyām	Dhātṛbhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Dhātuḥ	Dhātrōḥ	Dhātṝṇām
Saptamī	Dhātari	Dhātrōḥ	Dhātṛṣu
Sambodhanam	Hē Dhātaḥ!	Hē Dhātārau!	Hē Dhātāraḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(गो) (गाय) (पुंल्लिग और स्त्री०) (Mas. and Fem.) (Cow)

प्रथमा	गौः	गावौ	गावः
द्वितीया	गाम्	गावौ	गाः
तृतीया	गवा	गोभ्याम्	गोभिः
चतुर्थी	गवे	गोभ्याम्	गोभ्यः
पञ्चमी	गोः	गोभ्याम्	गोभ्यः
षष्ठी	गोः	गवोः	गवाम्
सप्तमी	गवि	गवोः	गोषु
सम्बोधनम्	हे गौः !	हे गावौ !	हे गावः !

(Go) (Cow) (Mas. and Fem.)

Prathamā	Gauḥ	Gāvau	Gāvaḥ
Dvitīyā	Gām	Gāvau	Gāḥ
Tṛtīyā	Gavā	Gōbhyām	Gōbhiḥ
Caturthī	Gavē	Gōbhyām	Gōbhyaḥ
Pañcamī	Gōḥ	Gōbhyām	Gōbhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Gōḥ	Gavōḥ	Gavām
Saptamī	Gavi	Gavōḥ	Gōṣu
Sambodhanam	Hē Gauḥ!	Hē Gāvau!	Hē Gāvaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(वाच्) (वाणी) (स्त्रीलिंग) (Fem.) (Speech)

प्रथमा	वाक्	वाचौ	वाचः
द्वितीया	वाचम्	वाचौ	वाचः
तृतीया	वाचा	वाग्भ्याम्	वाग्भिः
चतुर्थी	वाचे	वाग्भ्याम्	वाग्भ्यः
पञ्चमी	वाचः	वाग्भ्याम्	वाग्भ्यः
षष्ठी	वाचः	वाचोः	वाचाम्
सप्तमी	वाचि	वाचोः	वाक्षु
सम्बोधनम्	हे वाक्!	हे वाचौ!	हे वाचः!

(Vāc) (Speech)(Fem.)

Prathamā	Vāk	Vācau	Vācaḥ
Dvitīyā	Vācam	Vācau	Vācaḥ
Tṛtīyā	Vācā	Vāgbhyām	Vāgbhiḥ
Caturthī	Vācē	Vāgbhyām	Vāgbhyaḥ
Pañcamī	Vācaḥ	Vāgbhyām	Vāgbhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Vācaḥ	Vācōḥ	Vācām
Saptamī	Vāci	Vācōḥ	Vākṣu
Sambodhanam	Hē Vāk!	Hē Vācau!	Hē Vācaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

चन्द्रमस् (चन्द्रमा) (पुंल्लिंग) (Mas.) (Moon)

प्रथमा	चन्द्रमाः	चन्द्रमसौ	चन्द्रमसः
द्वितीया	चन्द्रमसम्	चन्द्रमसौ	चन्द्रमसः
तृतीया	चन्द्रमसा	चन्द्रमोभ्याम्	चन्द्रमोभिः
चतुर्थी	चन्द्रमसे	चन्द्रमोभ्याम्	चन्द्रमोभ्यः
पञ्चमी	चन्द्रमसः	चन्द्रमोभ्याम्	चन्द्रमोभ्यः
षष्ठी	चन्द्रमसः	चन्द्रमसोः	चन्द्रमसाम्
सप्तमी	चन्द्रमसि	चन्द्रमसोः	चन्द्रमःसु–स्सु
सम्बोधनम्	हे चन्द्रमः!	हे चन्द्रमसौ!	हे चन्द्रमसः!

Candramas (Moon) (Mas.)

Prathamā	Candramāḥ	Candramasau	Candramasaḥ
Dvitīyā	Candramasam	Candramasau	Candramasaḥ
Tṛtīyā	Candramasā	Candramōbhyām	Candramōbhiḥ
Caturthī	Candramasē	Candramōbhyām	Candramōbhyaḥ
Pañcamī	Candramasaḥ	Candramōbhyām	Candramōbhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Candramasaḥ	Candramasōḥ	Candramasām
Saptamī	Candramasi	Candramasōḥ	Candramaḥsu-ssu
Sambodhanam	Hē Candramaḥ!	Hē Candramasau!	Hē Candramasaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

पुम्स् (पुरुष) (पुंल्लिग) (Mas.) (Man)

प्रथमा	पुमान्	पुमांसौ	पुमांसः
द्वितीया	पुमांसम्	पुमांसौ	पुंसः
तृतीया	पुंसा	पुम्भ्याम्	पुंभिः
चतुर्थी	पुंसे	पुम्भ्याम्	पुम्भ्यः
पञ्चमी	पुंसः	पुम्भ्याम्	पुम्भ्यः
षष्ठी	पुंसः	पुंसोः	पुंसाम्
सप्तमी	पुंसि	पुंसोः	पुंसु
सम्बोधनम्	हे पुमन्!	हे पुमांसौ!	हे पुमांसः!

Pums (Man) (Mas.)

Prathamā	Pumān	Pumāṁsau	Pumāṁsaḥ
Dvitīyā	Pumāṁsam	Pumāṁsau	Puṁsaḥ
Tṛtīyā	Puṁsā	Pumbhyām	Pumbhiḥ
Caturthī	Puṁsē	Pumbhyām	Pumbhyaḥ
Pañcamī	Puṁsaḥ	Pumbhyām	Pumbhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Puṁsaḥ	Puṁsōḥ	Puṁsām
Saptamī	Puṁsi	Puṁsōḥ	Puṁsu
Sambodhanam	Hē Puman!	Hē Pumāṁsau!	Hē Pumāṁsaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(धीमत्) (बुद्धिमान्) (पुंल्लिंग) (Mas.) (Talented)

प्रथमा	धीमान्	धीमन्तौ	धीमन्तः
द्वितीया	धीमन्तम्	धीमन्तौ	धीमतः
तृतीया	धीमता	धीमद्भ्याम्	धीमद्भिः
चतुर्थी	धीमते	धीमद्भ्याम्	धीमद्भ्यः
पञ्चमी	धीमतः	धीमद्भ्याम्	धीमद्भ्यः
षष्ठी	धीमतः	धीमतोः	धीमताम्
सप्तमी	धीमति	धीमतोः	धीमत्सु
सम्बोधनम्	हे धीमन्!	हे धीमन्तौ!	हे धीमन्तः!

(Dhīmat)(Talented) (Mas.)

Prathamā	Dhīmān	Dhīmantau	Dhīmantaḥ
Dvitīyā	Dhīmantam	Dhīmantau	Dhīmataḥ
Tṛtīyā	Dhīmatā	Dhīmadbhyām	Dhīmadbhiḥ
Caturthī	Dhīmatē	Dhīmadbhyām	Dhīmadbhyaḥ
Pañcamī	Dhīmataḥ	Dhīmadbhyām	Dhīmadbhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Dhīmataḥ	Dhīmatōḥ	Dhīmatām
Saptamī	Dhīmati	Dhīmatōḥ	Dhīmatsu
Sambodhanam	Hē Dhīman!	Hē Dhīmantau!	Hē Dhīmantaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

राजन् (राजा) (पुंल्लिग) (Mas.) (King)

प्रथमा	राजा	राजानौ	राजानः
द्वितीया	राजानम्	राजानौ	राज्ञः
तृतीया	राज्ञा	राजभ्याम्	राजभिः
चतुर्थी	राज्ञे	राजभ्याम्	राजभ्यः
पञ्चमी	राज्ञः	राजभ्याम्	राजभ्यः
षष्ठी	राज्ञः	राज्ञोः	राज्ञाम्
सप्तमी	राज्ञि-राजनि	राज्ञोः	राजसु
सम्बोधनम्	हे राजन्!	हे राजानौ!	हे राजानः!

Rājan (King) (Mas.)

Prathamā	Rājā	Rājānau	Rājānaḥ
Dvitīyā	Rājānam	Rājānau	Rājñaḥ
Tṛtīyā	Rājñā	Rājabhyām	Rājabhiḥ
Caturthī	Rājñē	Rājabhyām	Rājabhyaḥ
Pañcamī	Rājñaḥ	Rājabhyām	Rājabhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Rājñaḥ	Rājñōḥ	Rājñām
Saptamī	Rājñi-Rājani	Rājñōḥ	Rājasu
Sambodhanam	Hē Rājan!	Hē Rājānau!	Hē Rājānaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

युवन् (युवक) (पुंल्लिग) (Mas.) (Youth)

प्रथमा	युवा	युवानौ	युवानः
द्वितीया	युवानम्	युवानौ	यूनः
तृतीया	यूना	युवभ्याम्	युवभिः
चतुर्थी	यूने	युवभ्याम्	युवभ्यः
पञ्चमी	यूनः	युवभ्याम्	युवभ्यः
षष्ठी	यूनः	यूनोः	यूनाम्
सप्तमी	यूनि	यूनोः	युवसु
सम्बोधनम्	हे युवन्!	हे युवानौ!	हे युवानः !

Yuvan (Youth) (Mas.)

Prathamā	Yuvā	Yuvānau	Yuvānaḥ
Dvitīyā	Yuvānam	Yuvānau	Yūnaḥ
Tṛtīyā	Yūnā	Yuvabhyām	Yuvabhiḥ
Caturthī	Yūnē	Yuvabhyām	Yuvabhyaḥ
Pañcamī	Yūnaḥ	Yuvabhyām	Yuvabhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Yūnaḥ	Yūnōḥ	Yūnām
Saptamī	Yūni	Yūnōḥ	Yuvasu
Sambodhanam	Hē Yuvan!	Hē Yuvānau!	Hē Yuvānaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

करिन् (हाथी) (पुंल्लिग) (Mas.) (Elephant)

प्रथमा	करी	करिणौ	करिणः
द्वितीया	करिणम्	करिणौ	करिणः
तृतीया	करिणा	करिभ्याम्	करिभिः
चतुर्थी	करिणे	करिभ्याम्	करिभ्यः
पञ्चमी	करिणः	करिभ्याम्	करिभ्यः
षष्ठी	करिणः	करिणोः	करिणाम्
सप्तमी	करिणि	करिणोः	करिषु
सम्बोधनम्	हे करिन्!	हे करिणौ!	हे करिणः!

Karin (Elephant) (Mas.)

Prathamā	Karī	Kariṇau	Kariṇaḥ
Dvitīyā	Kariṇam	Kariṇau	Kariṇaḥ
Tṛtīyā	Kariṇā	Karibhyām	Karibhiḥ
Caturthī	Kariṇē	Karibhyām	Karibhyaḥ
Pañcamī	Kariṇaḥ	Karibhyām	Karibhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Kariṇaḥ	Kariṇōḥ	Kariṇām
Saptamī	Kariṇi	Kariṇōḥ	Kariṣu
Sambodhanam	Hē Karin!	He Kariṇau!	Hē Kariṇaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

पथिन् (रास्ता) (पुंल्लिग) (Mas) (Path/Road)

प्रथमा	पन्थाः	पन्थानौ	पन्थानः
द्वितीया	पन्थानम्	पन्थानौ	पथः
तृतीया	पथा	पथिभ्याम्	पथिभिः
चतुर्थी	पथे	पथिभ्याम्	पथिभ्यः
पञ्चमी	पथः	पथिभ्याम्	पथिभ्यः
षष्ठी	पथः	पथोः	पथाम्
सप्तमी	पथि	पथोः	पथिषु
सम्बोधनम्	हे पथिन्!	हे पन्थानौ!	हे पन्थानः!

Pathin (Path/Road) (Mas.)

Prathamā	Panthāḥ	Panthānau	Panthānaḥ
Dvitīyā	Panthānam	Panthānau	Pathaḥ
Tṛtīyā	Pathā	Pathibhyām	Pathibhiḥ
Caturthī	Pathē	Pathibhyām	Pathibhyaḥ
Pañcamī	Pathaḥ	Pathibhyām	Pathibhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Pathaḥ	Pathōḥ	Pathām
Saptamī	Pathi	Pathōḥ	Pathiṣu
Sambodhanam	Hē Pathin!	Hē Panthānau!	Hē Panthānaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विद्वस् (विद्वान्) (पुंल्लिग) (Mas.) (Learned man)

प्रथमा	विद्वान्	विद्वांसौ	विद्वांसः
द्वितीया	विद्वांसम्	विद्वांसौ	विदुषः
तृतीया	विदुषा	विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भिः
चतुर्थी	विदुषे	विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भ्यः
पञ्चमी	विदुषः	विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भ्यः
षष्ठी	विदुषः	विदुषोः	विदुषाम्
सप्तमी	विदुषि	विदुषोः	विद्वत्सु
सम्बोधनम्	हे विद्वन्!	हे विद्वांसौ!	हे विद्वांसः!

Vidvas (Learned man) (Mas)

Prathamā	Vidvān	Vidvāṁsau	Vidvāṁsaḥ
Dvitīyā	Vidvāṁsam	Vidvāṁsau	Viduṣaḥ
Tṛtīyā	Viduṣā	Vidvadbhyām	Vidvadbhiḥ
Caturthī	Viduṣē	Vidvadbhyām	Vidvadbhyaḥ
Pañcamī	Viduṣaḥ	Vidvadbhyām	Vidvadbhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Viduṣaḥ	Viduṣōḥ	Viduṣām
Saptamī	Vaduṣi	Viduṣōḥ	Vidvatsu
Saṁbodhanam	Hē Vidvan!	Hē Vidvāṁsau!	Hē Vidvāṁsaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

अदस् (यह) (पुंल्लिंग) (Mas) (This)

प्रथमा	असौ	अमू	अमी
द्वितीया	अमुम्	अमू	अमून्
तृतीया	अमुना	अमूभ्याम्	अमीभिः
चतुर्थी	अमुष्मै	अमूभ्याम्	अमीभ्यः
पञ्चमी	अमुष्मात्	अमूभ्याम्	अमीभ्यः
षष्ठी	अमुष्य	अमुयोः	अमीषाम्
सप्तमी	अमुष्मिन्	अमुयोः	अमीषु

Adas (This) (Mas.)

Prathamā	Asau	Amū	Amī
Dvitīyā	Amum	Amū	Amūn
Tṛtīyā	Amunā	Amūbhyām	Amībhiḥ
Caturthī	Amuṣmai	Amūbhyām	Amībhyaḥ
Pañcamī	Amuṣmāt	Amūbhyām	Amībhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Amuṣya	Amuyōḥ	Amīṣām
Saptamī	Amuṣmin	Amuyōḥ	Amīṣu

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

तकारान्त-गच्छत् (जाता हुआ) (पुंल्लिंग) (Mas.)(Going)

विभक्ति	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	गच्छन्	गच्छन्तौ	गच्छन्तः
द्वितीया	गच्छन्तम्	गच्छन्तौ	गच्छतः
तृतीया	गच्छता	गच्छद्भ्याम्	गच्छद्भिः
चतुर्थी	गच्छते	गच्छद्भ्याम्	गच्छद्भ्यः
पञ्चमी	गच्छतः	गच्छद्भ्याम्	गच्छद्भ्यः
षष्ठी	गच्छतः	गच्छतोः	गच्छताम्
सप्तमी	गच्छति	गच्छतोः	गच्छत्सु
सम्बोधनम्	हे गच्छन्!	हे गच्छन्तौ!	हे गच्छन्तः!

Takārānta-Gacchat (Going) (Mas.)

Vibhakti	Ēkavacanam	Dvivacanam	Bhauvacanam
Prathamā	Gacchan	Gacchantau	Gacchantaḥ
Dvitīyā	Gacchantam	Gacchantau	Gacchataḥ
Tṛtīyā	Gacchatā	Gacchadbhyām	Gacchadbhiḥ
Caturthī	Gacchatē	Gacchadbhyām	Gacchadbhyaḥ
Pañcamī	Gacchataḥ	Gacchadbhyām	Gacchadbhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Gacchataḥ	Gacchatōḥ	Gacchatām
Saptamī	Gacchati	Gacchatōḥ	Gacchatsu
Saṁbodhanam	Hē Gacchan!	Hē Gacchantau!	Hē Gacchantaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

नकारान्त-आत्मन् (आत्मा) पुंल्लिंग (Āman) (Mas.)

विभक्ति	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	आत्मा	आत्मानौ	आत्मानः
द्वितीया	आत्मानम्	आत्मानौ	आत्मनः
तृतीया	आत्मना	आत्मभ्याम्	आत्मभिः
चतुर्थी	आत्मने	आत्मभ्याम्	आत्मभ्यः
पञ्चमी	आत्मनः	आत्मभ्याम्	आत्मभ्यः
षष्ठी	आत्मनः	आत्मनोः	आत्मनाम्
सप्तमी	आत्मनि	आत्मनोः	आत्मसु
सम्बोधनम्	हे आत्मन्!	हे आत्मानौ!	हे आत्मानः।

Nakārānta—Ātman (Soul/Self)(Mas.)

Vibhakti	Ēkavacanam	Dvivacanam	Bahuvacanam
Prathamā	Ātmā	Ātmānau	Ātmānaḥ
Dvitīyā	Ātmānam	Ātmānau	Ātmanaḥ
Tṛtīyā	Ātmanā	Ātmabhyām	Ātmabhiḥ
Caturthī	Ātmanē	Ātmabhyām	Ātmabhyaḥ
Pañcamī	Ātmanaḥ	Ātmabhyām	Ātmabhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Ātmanaḥ	Ātmanōḥ	Ātmanām
Saptamī	Ātmani	Ātmanōḥ	Ātmasu
Sambodhanam	Hē Ātman!	Hē Ātmānau!	Hē Ātmānaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

ईदृश् (पुंल्लिग) (ऐसा) (Like this) (Mas.)

विभक्ति	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	ईदृक्, ईदृग्	ईदृशौ	ईदृशः
द्वितीया	ईदृशम्	ईदृशौ	ईदृशः
तृतीया	ईदृशा	ईदृग्भ्याम्	ईदृग्भिः
चतुर्थी	ईदृशे	ईदृग्भ्याम्	ईदृग्भ्यः
पञ्चमी	ईदृशः	ईदृग्भ्याम्	ईदृग्भ्यः
षष्ठी	ईदृशः	ईदृशोः	ईदृशाम्
सप्तमी	ईदृशि	ईदृशोः	ईदृषु

Īdṛś (Like this) (Mas.)

Vibhakti	Ēkavacanam	Dvivacanam	Bahuvacanam
Prathamā	Īdṛk, Īdṛg	Īdṛśau	Īdṛśaḥ
Dvitīyā	Īdṛśam	Īdṛśau	Īdṛśaḥ
Tṛtīyā	Īdṛśā	Īdṛgbhyām	Īdṛgbhiḥ
Caturthī	Īdṛśē	Īdṛgbhyām	Īdṛgbhyaḥ
Pañcamī	Īdṛśaḥ	Īdṛgbhyām	Īdṛgbhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Īdṛśaḥ	Īdṛśōḥ	Īdṛśām
Saptamī	Īdṛśi	Īdṛśōḥ	Īdṛṣu

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

वणिज् (पुंल्लिग) (व्यापारी) (Trader)

विभक्ति	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	वणिक्	वणिजौ	वणिजः
द्वितीया	वणिजम्	वणिजौ	वणिजः
तृतीया	वणिजा	वणिग्भ्याम्	वणिग्भिः
चतुर्थी	वणिजे	वणिग्भ्याम्	वणिग्भ्यः
पञ्चमी	वणिजः	वणिग्भ्याम्	विणिग्भ्यः
षष्ठी	वणिजः	वणिजोः	वणिजाम्
सप्तमी	वणिजि	वणिजोः	वणिक्षु
सम्बोधनम्	हे वणिक्!	हे वणिजौ!	हे वणिजः।

Vaṇij (Trader) (Mas.)

Vibhakti	Ēkavacanam	Dvivacanam	Bahuvacanam
Prathamā	Vaṇik	Vaṇijau	Vaṇijaḥ
Dvitīyā	Vaṇijam	Vaṇijau	Vaṇijaḥ
Tṛtīyā	Vaṇijā	Vaṇigbhyām	Vaṇigbhiḥ
Caturthī	Vaṇijē	Vaṇigbhyām	Vaṇigbhyaḥ
Pañcamī	Vaṇijaḥ	Vaṇigbhyām	Vaṇigbhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Vaṇijaḥ	Vaṇijōḥ	Vaṇijām
Saptamī	Vaṇiji	Vanjōḥ	Vaṇikṣu
Saṁbodhanam	Hē Vaṇik!	Hē Vaṇijau!	Hē Vaṇijaḥ!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

मनस् (नपुं) (मन) (Mind) (N)

विभक्ति	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	मनः	मनसी	मनांसि
द्वितीया	मनः	मनसी	मनांसि
तृतीया	मनसा	मनोभ्याम्	मनोभिः
चतुर्थी	मनसे	मनोभ्याम्	मनोभ्यः
पञ्चमी	मनसः	मनोभ्याम्	मनोभ्यः
षष्ठी	मनसः	मनसोः	मनसाम्
सप्तमी	मनसि	मनसोः	मनस्सु, मनःसु
सम्बोधनम्	हे मनः!	हे मनसी!	हे मनांसि!

Manas (Mind) (N)

Vibhakti	Ēkavacanam	Dvivacanam	Bahuvacanam
Prathamā	Manaḥ	Manasī	Manāṁsi
Dvitīyā	Manaḥ	Manasī	Manāṁsi
Tṛtīyā	Manasā	Manōbhyām	Manōbhiḥ
Caturthī	Manasē	Manōbhyām	Manōbhyaḥ
Pañcamī	Manasaḥ	Manōbhyām	Manōbhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Manasaḥ	Manasōḥ	Manasām
Saptamī	Manasi	Manasōḥ	Manassu, Manaḥsu
Saṁbodhanam	Hē Manaḥ!	Hē Manasī!	Hē Manāṁsi!

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

एक (One)

विभक्ति	पु०	स्त्री०	नपु०
प्रथमा	एकः	एका	एकम्
द्वितीया	एकम्	एकाम्	एकम्
तृतीया	एकेन	एकया	एकेन
चतुर्थी	एकस्मै	एकस्यै	एकस्मै
पञ्चमी	एकस्मात्	एकस्याः	एकस्मात्
षष्ठी	एकस्य	एकस्याः	एकस्य
सप्तमी	एकस्मिन्	एकस्याम्	एकस्मिन्

Ēka (One)

Vibhakti	Puṁ. (M)	Strī. (F)	Napu. (N)
Prathamā	Ēkaḥ	Ēkā	Ēkam
Dvitīyā	Ēkam	Ēkām	Ēkam
Tṛtīyā	Ēkēna	Ēkayā	Ēkēna
Caturthī	Ēkasmai	Ēkasyai	Ēkasmai
Pañcamī	Ēkasmāt	Ēkasyāḥ	Ēkasmāt
Ṣaṣṭhī	Ēkasya	Ēkasyāḥ	Ēkasya
Saptamī	Ēkasmin	Ēkasyām	Ēkasmin

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

द्वि (Two)

विभक्ति	पुं०	स्त्री०	नपुं०
प्रथमा	द्वौ	द्वे	द्वे
द्वितीया	द्वौ	द्वे	द्वे
तृतीया	द्वाभ्याम्	द्वाभ्याम्	द्वाभ्याम्
चतुर्थी	द्वाभ्याम्	द्वाभ्याम्	द्वाभ्याम्
पञ्चमी	द्वाभ्याम्	द्वाभ्याम्	द्वाभ्याम्
षष्ठी	द्वयोः	द्वयोः	द्वयोः
सप्तमी	द्वयोः	द्वयोः	द्वयोः

Dvi (Two)

Vibhakti	Puṁ. (M)	Strī. (F)	Napu. (N)
Prathamā	Dvau	Dvē	Dvē
Dvitīyā	Dvau	Dvē	Dvē
Tṛtīyā	Dvābhyām	Dvābhyām	Dvābhyām
Caturthī	Dvābhyām	Dvābhyām	Dvābhyām
Pañcamī	Dvābhyām	Dvābhyām	Dvābhyām
Ṣaṣṭhī	Dvayōḥ	Dvayōḥ	Dvayōḥ
Saptamī	Dvayōḥ	Dvayōḥ	Dvayōḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

त्रि (Three)

विभक्ति	पुं०	स्त्री०	नपुं०
प्रथमा	त्रयः	तिस्रः	त्रीणि
द्वितीया	त्रीन्	तिस्रः	त्रीणि
तृतीया	त्रिभिः	तिसृभिः	त्रिभिः
चतुर्थी	त्रिभ्यः	तिसृभ्यः	त्रिभ्यः
पञ्चमी	त्रिभ्यः	तिसृभ्यः	त्रिभ्यः
षष्ठी	त्रयाणाम्	तिसृणाम्	त्रयाणाम्
सप्तमी	त्रिषु	तिसृषु	त्रिषु

Tri (Three)

Vibhakti	Pu.	Strī.	Napu.
Prathamā	Trayaḥ	Tisraḥ	Trīṇi
Dvitīyā	Trīn	Tisraḥ	Trīṇi
Tṛtīyā	Tribhiḥ	Tisṛbhiḥ	Tribhiḥ
Caturthī	Tribhyaḥ	Tisṛbhyaḥ	Tribhyaḥ
Pañcamī	Tribhyaḥ	Tisṛbhyaḥ	Tribhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Trayāṇām	Tisṛṇām	Trayāṇām
Saptamī	Triṣu	Tisṛṣu	Triṣu

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

चतुर् (Four)

विभक्ति	पुं०	स्त्री०	नपुं०
प्रथमा	चत्वारः	चतस्रः	चत्वारि
द्वितीया	चतुरः	चतस्रः	चत्वारि
तृतीया	चतुर्भिः	चतसृभिः	चतुर्भिः
चतुर्थी	चतुर्भ्यः	चतसृभ्यः	चतुर्भ्यः
पञ्चमी	चतुर्भ्यः	चतसृभ्यः	चतुर्भ्यः
षष्ठी	चतुर्णाम्	चतसृणाम्	चतुर्णाम्
सप्तमी	चतुर्षु	चतसृषु	चतुर्षु

Catur (Four)

Vibhakti	Puṁ. (M)	Strī. (F)	Napu. (N)
Prathamā	Catvāraḥ	Catasraḥ	Catvāri
Dvitīyā	Caturaḥ	Catasraḥ	Catvāri
Tṛtīyā	Caturbhiḥ	Catasṛbhiḥ	Caturbhiḥ
Caturthī	Caturbhyaḥ	Catasṛbhyaḥ	Caturbhyaḥ
Pañcamī	Caturbhyaḥ	Catasṛbhyaḥ	Caturbhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Caturṇṇām	Catasṛṇām	Caturṇṇām
Saptamī	Caturṣu	Catasṛṣu	Caturṣu

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

	पंचन् (Five)	षट् (Six)	सप्तन् (Seven)
विभक्ति	पुं०/स्त्री०/नपुं०	पुं०/स्त्री०/नपुं०	पुं०/स्त्री०/नपु०
प्रथमा	पञ्च	षट्	सप्त
द्वितीया	पञ्च	षट्	सप्त
तृतीया	पञ्चभिः	षड्भिः	सप्तभिः
चतुर्थी	पञ्चभ्यः	षड्भ्यः	सप्तभ्यः
पञ्चमी	पञ्चभ्यः	षड्भ्यः	सप्तभ्यः
षष्ठी	पञ्चानाम्	षण्णाम्	सप्तानाम्
सप्तमी	पञ्चसु	षट्सु	सप्तसु

विशेषः पञ्चन् से लेकर आगे सभी संख्यावाचक शब्दों के तीनों लिंगों में समान रूप होते हैं।

Note : From five onward all the figures have common forms in all the genders.

	Pañcan (Five)	**Ṣaṭ (Six)**	**Saptan (Seven)**
Vibhakti	**(M/F/N)**	**(M/F/N)**	**(M/F/N)**
Prathamā	Pañca	Ṣaṭ	Sapta
Dvitīyā	Pañca	Ṣaṭ	Sapta
Tṛtīyā	Pañcabhiḥ	Ṣaḍbhiḥ	Saptabhiḥ
Caturthī	Pañcabhyaḥ	Ṣaḍbhyaḥ	Saptabhyaḥ
Pañcamī	Pañcabhyaḥ	Ṣaḍbhyaḥ	Saptabhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Pañcānām	Ṣaṇṇām	Saptānām
Saptamī	Pañcasu	Ṣaṭṣu	Saptasu

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

	अष्टन् (Eight)	नवन् (Nine)	दशन् (Ten)
प्रथमा	अष्ट/अष्टौ	नव	दश
द्वितीया	अष्ट/अष्टौ	नव	दश
तृतीया	अष्टभिः/अष्टाभिः	नवभिः	दशभिः
चतुर्थी	अष्टभ्यः/अष्टाभ्यः	नवभ्यः	दशभ्यः
पञ्चमी	अष्टभ्यः/अष्टाभ्यः	नवभ्यः	दशभ्यः
षष्ठी	अष्टनाम्/अष्टानाम्	नवानाम्	दशानाम्
सप्तमी	अष्टसु/अष्टासु	नवसु	दशसु

	Aṣṭan(Eight)	Navan (Nine)	Daśan (Ten)
Prathamā	Aṣṭa/Aṣṭau	Nava	Daśa
Dvitīyā	Aṣṭa/Aṣṭau	Nava	Daśa
Tṛtīyā	Aṣṭabhiḥ/Aṣṭābhiḥ	Navabhiḥ	Daśabhiḥ
Caturthī	Aṣṭabhyaḥ/Aṣṭābhyaḥ	Navabhyaḥ	Daśabhyaḥ
Pañcamī	Aṣṭabhyaḥ/Aṣṭābhyaḥ	Navabhyaḥ	Daśabhyaḥ
Ṣaṣṭhī	Aṣṭanām/Aṣṭānām	Navānām	Daśānām
Saptamī	Aṣṭasu/Aṣṭāsu	Navasu	Daśasu

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

5. धातु रूप *(Dhātu Rūpa) (Conjugation of Verbs)*

सह् (सहना) (आत्मनेपद) (To bear, to endure)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	सहते	सहेते	सहन्ते
मध्यमः पुरुषः	सहसे	सहेथे	सहध्वे
उत्तमः पुरुषः	सहे	सहावहे	सहामहे

Sah (Ātmanēpada) (To bear, to endure)

Laṭ Lakāraḥ (Persent Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Sahatē	Sahētē	Sahantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Sahasē	Sahēthē	Sahadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Sahē	Sahāvahē	Sahāmahē

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	सहिष्यते	सहिष्येते	सहिष्यन्ते
मध्यमः पुरुषः	सहिष्यसे	सहिष्येथे	सहिष्यध्वे
उत्तमः पुरुषः	सहिष्ये	सहिष्यावहे	सहिष्यामहे

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	Dvivacanam	Bahuvacanam
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Sahiṣyatē	Sahiṣyētē	Sahiṣyantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Sahiṣyasē	Sahiṣyēthē	Sahiṣyadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Sahiṣyē	Sahiṣyāvahē	Sahiṣyāmahē

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	सहताम्	सहेताम्	सहन्ताम्
मध्यमः पुरुषः	सहस्व	सहेथाम्	सहध्वम्
उत्तमः पुरुषः	सहै	सहावहै	सहामहै

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	Dvivacanam	Bahuvacanam
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Sahatām	Sahētām	Sahantām
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Sahasva	Sahēthām	Sahadhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Sahai	Sahāvahai	Sahāmahai

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	असहत	असहेताम्	असहन्त
मध्यमः पुरुषः	असहथाः	असहेथाम्	असहध्वम्
उत्तमः पुरुषः	असहे	असहावहि	असहामहि

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Asahata	Asahētām	Asahanta
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Asahathāḥ	Asahēthām	Asahadhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Asahē	Asahāvahi	Asahāmahi

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	सहेत	सहेयाताम्	सहेरन्
मध्यमः पुरुषः	सहेथाः	सहेयाथाम्	सहेध्वम्
उत्तमः पुरुषः	सहेय	सहेवहि	सहेमहि

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Sahēta	Sahēyātām	Sahēran
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Sahēthāḥ	Sahēyāthām	Sahēdhavam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Sahēya	Sahēvahi	Sahēmahi

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

बुध् (जानना) (To know)

		एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
लट् लकारः	(प०)	बोधति	बोधतः	बोधन्ति
	(आ०)	बोधते	बोधेते	बोधन्ते
लृट् लकारः	(प०)	बोधिष्यति	बोधिष्यतः	बोधिष्यन्ति
	(आ०)	बोधिष्यते	बोधिष्येते	बोधिष्यन्ते
लोट् लकारः	(प०)	बोधतु	बोधताम्	बोधन्तु
	(आ०)	बोधताम्	बोधेताम्	बोधन्ताम्
लङ् लकारः	(प०)	अबोधत्	अबोधताम्	अबोधन्
	(आ०)	अबोधत	अबोधेताम्	अबोधन्त
विधिलिङ्	(प०)	बोधेत्	बोधेताम्	बोधेयुः
	(आ०)	बोधेत	बोधेयाताम्	बोधेरन्

Budh (To know)

		Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Laṭ Lakāraḥ	(Pa.)	Bōdhati	Bōdhataḥ	Bōdhanti
	(Ā.)	Bōdhatē	Bōdhētē	Bōdhantē
Lṛṭ Lakāraḥ	(Pa.)	Bōdhiṣyati	Bōdhiṣyataḥ	Bōdhiṣyanti
	(Ā.)	Bōdhiṣyatē	Bōdhiṣyētē	Bōdhiṣyantē
Lōṭ Lakāraḥ	(Pa.)	Bōdhatu	Bōdhatām	Bōdhantu
	(Ā.)	Bōdhatām	Bōdhētām	Bōdhantām
Laṅ Lakāraḥ	(Pa.)	Abōdhat	Abōdhatām	Abōdhan
	(Ā.)	Abōdhata	Abōdhētām	Abōdhanta
Vidhiliṅ	(Pa.)	Bōdhēt	Bōdhētām	Bōdhēyuḥ
	(Ā.)	Bōdhēta	Bōdhēyātām	Bōdhēran

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

भज् (सेवा करना) (To serve, To pray)

		एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
लट् लकारः	(प०)	भजति	भजतः	भजन्ति
	(आ०)	भजते	भजेते	भजन्ते
लृट् लकारः	(प०)	भक्ष्यति	भक्ष्यतः	भक्ष्यन्ति
	(आ०)	भक्ष्यते	भक्ष्येते	भक्ष्यन्ते
लोट् लकारः	(प०)	भजतु	भजताम्	भजन्तु
	(आ०)	भजताम्	भजेताम्	भजन्ताम्
लङ् लकारः	(प०)	अभजत्	अभजताम्	अभजन्
	(आ०)	अभजत	अभजेताम्	अभजन्त
विधिलिङ्	(प०)	भजेत्	भजेताम्	भजेयुः
	(आ०)	भजेत	भजेयाताम्	भजेरन्

Bhaj (To serve, To pray)

		Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Laṭ Lakāraḥ	(Pa.)	Bhajati	Bhajataḥ	Bhajanti
	(Ā.)	Bhajatē	Bhajētē	Bhajantē
Lṛṭ Lakāraḥ	(Pa.)	Bhakṣyati	Bhakṣyataḥ	Bhakṣyanti
	(Ā.)	Bhakṣyatē	Bhakṣyētē	Bhakṣyantē
Lōṭ Lakāraḥ	(Pa.)	Bhajatu	Bhajatām	Bhajantu
	(Ā.)	Bhajatām	Bhajētām	Bhajantām
Laṅ Lakāraḥ	(Pa.)	Abhajat	Abhajatām	Abhajan
	(Ā.)	Abhajata	Abhajētām	Abhajanta
Vidhiliṅ	(Pa.)	Bhajēt	Bhajētām	Bhajēyuḥ
	(Ā)	Bhajēta	Bhajēyātām	Bhajēran

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

वस् (बसना/रहना) (To stay/to reside)

लट् लकारः (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	वसति	वसतः	वसन्ति
मध्यमः पुरुषः	वससि	वसथः	वसथ
उत्तमः पुरुषः	वसामि	वसावः	वसामः

Vas (To stay/to reside)
Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Vasati	Vasataḥ	Vasanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Vasasi	Vasathaḥ	Vasatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Vasāmi	Vasāvaḥ	Vasāmaḥ

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	वत्स्यति	वत्स्यतः	वत्स्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	वत्स्यसि	वत्स्यथः	वत्स्यथ
उत्तमः पुरुषः	वत्स्यामि	वत्स्यावः	वत्स्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Vatsyati	Vatsyataḥ	Vatsyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Vatsyasi	Vatsyathaḥ	Vatsyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Vatsyāmi	Vatsyāvaḥ	Vatsyāmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	वसतु	वसताम्	वसन्तु
मध्यमः पुरुषः	वस	वसतम्	वसत
उत्तमः पुरुषः	वसानि	वसाव	वसाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Vasatu	Vasatām	Vasantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Vasa	Vasatam	Vasata
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Vasāni	Vasāva	Vasāma

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अवसत्	अवसताम्	अवसन्
मध्यमः पुरुषः	अवसः	अवसतम्	अवसत
उत्तमः पुरुषः	अवसम्	अवसाव	अवसाम

Lān Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Avasat	Avasatām	Avasañ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Avasaḥ	Avasatam	Avasata
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Avasam	Avasāva	Avasāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	वसेत्	वसेताम्	वसेयुः
मध्यमः पुरुषः	वसेः	वसेतम्	वसेत
उत्तमः पुरुषः	वसेयम्	वसेव	वसेम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Vasēt	Vasētām	Vasēyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Vasēḥ	Vasētam	Vasēta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Vasēyam	Vasēva	Vasēma

ध्यै (ध्यान करना) (To concentrate, to meditate)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
लट् लकारः	ध्यायति	ध्यायतः	ध्यायन्ति
लृट् लकारः	ध्यास्यति	ध्यास्यतः	ध्यास्यन्ति
लोट् लकारः	ध्यायतु	ध्यायताम्	ध्यायन्तु
लङ् लकारः	अध्यायत्	अध्यायताम्	अध्यायन्
विधिलिङ्	ध्यायेत्	ध्यायेताम्	ध्यायेयुः

Dhyai (To concentrate, to meditate)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Laṭ Lakāraḥ	Dhyāyati	Dhyāyataḥ	Dhyāyanti
Lṛṭ Lakāraḥ	Dhyāsyati	Dhyāsyataḥ	Dhyāsyanti
Lōṭ Lakāraḥ	Dhyāyatu	Dhyāyatām	Dhyāyantu
Laṅ Lakāraḥ	Adhyāyat	Adhyāyatām	Adhyāyan
Vidhiliṅ	Dhyāyēt	Dhyāyētām	Dhyāyēyuḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

रुह् (उगना) (To grow, to germinate)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
लट् लकारः	रोहति	रोहतः	रोहन्ति
लृट् लकारः	रोक्ष्यति	रोक्ष्यतः	रोक्ष्यन्ति
लोट् लकारः	रोहतु	रोहताम्	रोहन्तु
लङ् लकारः	अरोहत्	अरोहताम्	अरोहन्
विधिलिङ्	रोहेत्	रोहेताम्	रोहेयुः

Ruh (To grow, to germinate)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Laṭ Lakāraḥ	Rōhati	Rōhataḥ	Rōhanti
Lṛṭ Lakāraḥ	Rōkṣyati	Rōkṣyataḥ	Rōkṣyanti
Lōṭ Lakāraḥ	Rōhatu	Rōhatām	Rōhantu
Laṅ Lakāraḥ	Arōhat	Arōhatām	Arōhan
Vidhiliṅ	Rōhēt	Rōhētām	Rōhēyuḥ

लभ् – (प्राप्त करना) (To obtain)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	लभते	लभेते	लभन्ते
मध्यमः पुरुषः	लभसे	लभेथे	लभध्वे
उत्तमः पुरुषः	लभे	लभावहे	लभामहे

Labh (To obtain)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Labhatē	Labhētē	Labhantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Labhasē	Labhēthē	Labhadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Labhē	Labhāvahē	Labhāmahē

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	लप्स्यते	लप्स्येते	लप्स्यन्ते
मध्यमः पुरुषः	लप्स्यसे	लप्स्येथे	लप्स्यध्वे
उत्तमः पुरुषः	लप्स्ये	लप्स्यावहे	लप्स्यामहे

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Lapsyatē	Lapsyētē	Lapsyantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Lapsyasē	Lapsyēthē	Lapsyadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Lapsyē	Lapsyāvahē	Lapsyāmahē

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	लभताम्	लभेताम्	लभन्ताम्
मध्यमः पुरुषः	लभस्व	लभेथाम्	लभध्वम्
उत्तमः पुरुषः	लभै	लभावहै	लभामहै

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Labhatām	Labhētām	Labhantām
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Labhasva	Labhēthām	Labhadhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Labhai	Labhāvahai	Labhāmahai

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अलभत	अलभेताम्	अलभन्त
मध्यमः पुरुषः	अलभथाः	अलभेथाम्	अलभध्वम्
उत्तमः पुरुषः	अलभे	अलभावहि	अलभामहि

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Alabhata	Alabhētām	Alabhanta
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Alabhathāḥ	Alabhēthām	Alabhadhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Alabhē	Alabhāvahi	Alabhāmahi

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	लभेत	लभेयाताम्	लभेरन्
मध्यमः पुरुषः	लभेथाः	लभेयाथाम्	लभेध्वम्
उत्तमः पुरुषः	लभेय	लभेवहि	लभेमहि

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Labhēta	Labhēyātām	Labhēran
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Labhēthāḥ	Labhēyāthām	Labhēdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Labhēya	Labhēvahi	Labhēmahi

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

रुद् (रोना)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	रोदिति	रुदितः	रुदन्ति
मध्यमः पुरुषः	रोदिषि	रुदिथः	रुदिथ
उत्तमः पुरुषः	रोदिमि	रुदिवः	रुदिमः

Rud (To cry)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Rōditi	Ruditaḥ	Rudanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Rōdiṣi	Rudithaḥ	Ruditha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Rōdimi	Rudivaḥ	Rudimaḥ

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	रोदिष्यति	रोदिष्यतः	रोदिष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	रोदिष्यसि	रोदिष्यथः	रोदिष्यथ
उत्तमः पुरुषः	रोदिष्यामि	रोदिष्यावः	रोदिष्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Tuture Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Rōdiṣyati	Rōdiṣyataḥ	Rōdiṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Rōdiṣyasi	Rōdiṣyathaḥ	Rōdiṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Rōdiṣyāmi	Rōdiṣyāvaḥ	Rōdiṣyāmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	रोदितु	रोदिताम्	रुदन्तु
मध्यमः पुरुषः	रुदिहि	रुदितम्	रुदित
उत्तमः पुरुषः	रोदानि	रोदाव	रोदाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Rōditu	Rōditām	Rudantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Rudihi	Ruditam	Rudita
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Rōdāni	Rōdāva	Rōdāma

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अरोदत् (अरोदीत्)	अरुदिताम्	अरुदन्
मध्यमः पुरुषः	अरोदः (अरोदीः)	अरुदितम्	अरुदित
उत्तमः पुरुषः	अरोदम्	अरुदिव	अरुदिम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Arōdat (Arōdīt)	Aruditām	Arudan
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Arōdaḥ (Arōdīḥ)	Aruditam	Arudita
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Arōdam	Arudiva	Arudima

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	रुद्यात्	रुद्याताम्	रुद्युः
मध्यमः पुरुषः	रुद्याः	रुद्यातम्	रुद्यात
उत्तमः पुरुषः	रुद्याम्	रुद्याव	रुद्याम

Vidhiliṅ (Injuctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Rudyāt	Rudyātām	Rudyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Rudyāḥ	Rudyātam	Rudyāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Rudyām	Rudyāva	Rudyāma

स्वप् (सोना) (To sleep)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	स्वपिति	स्वपितः	स्वपन्ति
मध्यमः पुरुषः	स्वपिषि	स्वपिथः	स्वपिथ
उत्तमः पुरुषः	स्वपिमि	स्वपिवः	स्वपिमः

Svap (To sleep)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivaçanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Svapiti	Svapitaḥ	Svapanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Svapiṣi	Svapithaḥ	Svapitha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Svapimi	Svapivaḥ	Svapimaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	स्वप्स्यति	स्वप्स्यतः	स्वप्स्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	स्वप्स्यसि	स्वप्स्यथः	स्वप्स्यथ
उत्तमः पुरुषः	स्वप्स्यामि	स्वप्स्यावः	स्वप्स्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Svapsyati	Svapsyataḥ	Svapsyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Svapsyasi	Svapsyathaḥ	Svapsyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Svapsyāmi	Svapsyāvaḥ	Svapsyāmaḥ

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	स्वपितु	स्वपिताम्	स्वपन्तु
मध्यमः पुरुषः	स्वपिहि	स्वपितम्	स्वपित
उत्तमः पुरुषः	स्वपानि	स्वपाव	स्वपाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Svapitu	Svapitām	Svapantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Svapihi	Svapitam	Svapita
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Svapāni	Svapāva	Svapāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अस्वपत् (अस्वपीत्)	अस्वपिताम्	अस्वपन्
मध्यमः पुरुषः	अस्वपः (अस्वपीः)	अस्वपितम्	अस्वपित
उत्तमः पुरुषः	अस्वपम्	अस्वपिव	अस्वपिम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Asvapat (Asvapīt)	Asvapitām	Asvapan
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Asvapaḥ (Asvapīḥ)	Asvapitam	Asvapita
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Asvapam	Asvapiva	Asvapima

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	स्वप्यात्	स्वप्याताम्	स्वप्युः
मध्यमः पुरुषः	स्वप्याः	स्वप्यातम्	स्वप्यात
उत्तमः पुरुषः	स्वप्याम्	स्वप्याव	स्वप्याम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Svapyāt	Svapyātām	Svapyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Svapyāḥ	Svapyātam	Svapyāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Svapyām	Svapyāva	Svapyāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

जागृ (जागना) (To wake up)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	जागर्ति	जागृतः	जाग्रति
मध्यमः पुरुषः	जागर्षि	जागृथः	जागृथ
उत्तमः पुरुषः	जागर्मि	जागृवः	जागृमः

Jāgṛ (To wake up)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Jāgarti	Jāgṛtaḥ	Jāgrati
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Jāgarṣi	Jāgṛthaḥ	Jāgṛtha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Jāgarmi	Jāgṛvaḥ	Jāgṛmaḥ

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	जागरिष्यति	जागरिष्यतः	जागरिष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	जागरिष्यसि	जागरिष्यथः	जागरिष्यथ
उत्तमः पुरुषः	जागरिष्यामि	जागरिष्यावः	जागरिष्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Jāgariṣyati	Jāgariṣyataḥ	Jāgariṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Jāgariṣyasi	Jāgariṣyathaḥ	Jāgariṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Jāgariṣyāmi	Jāgariṣyāvaḥ	Jāgariṣyāmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	जागर्तु	जागृताम्	जाग्रतु
मध्यमः पुरुषः	जागृहि	जागृतम्	जागृत
उत्तमः पुरुषः	जागराणि	जागराव	जागराम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ekavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Jāgartu	Jāgṛtām	Jāgratu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Jāgṛhi	Jāgṛtam	Jāgṛta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Jāgarāṇi	Jāgarāva	Jāgarāma

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अजागः	अजागृताम्	अजागरुः
मध्यमः पुरुषः	अजागः	अजागृतम्	अजागृत
उत्तमः पुरुषः	अजागरम्	अजागृव	अजागृम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Ajāgaḥ	Ajāgṛtām	Ajāgaruḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Ajāgaḥ	Ajāgṛtam	Ajāgṛta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Ajāgaram	Ajāgṛva	Ajāgṛma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ्: (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	जागृयात्	जागृयाताम्	जागृयुः
मध्यमः पुरुषः	जागृयाः	जागृयातम्	जागृयात
उत्तमः पुरुषः	जागृयाम्	जागृयाव	जागृयाम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Jāgṛyāt	Jāgṛyātām	Jāgṛyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Jāgṛyāḥ	Jāgṛyātam	Jāgṛyāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Jāgṛyām	Jāgṛyāva	Jāgṛyāma

विद् (जानना) (To know)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	वेत्ति (वेद)	वित्तः (विदतुः)	विदन्ति (विदुः)
मध्यमः पुरुषः	वेत्सि (वेत्थ)	वित्थः (विदथुः)	वित्थ (विद)
उत्तमः पुरुषः	वेद्मि (वेद)	विद्वः (विद्व)	विद्मः (विद्म)

Vid (To know)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Vētti (Vēda)	Vittaḥ (Vidatuḥ)	Vidanti(Viduḥ)
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Vētsi (Vēttha)	Vitthaḥ (Vidathuḥ)	Vittha (Vida)
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Vēdmi (Vēda)	Vidvaḥ (Vidva)	Vidmaḥ(Vidma)

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	वेदिष्यति	वेदिष्यतः	वेदिष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	वेदिष्यसि	वेदिष्यथः	वेदिष्यथ
उत्तमः पुरुषः	वेदिष्यामि	वेदिष्यावः	वेदिष्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Vēdiṣyati	Vēdiṣyataḥ	Vēdiṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Vēdiṣyasi	Vēdiṣyathaḥ	Vēdiṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Vēdiṣyāmi	Vēdiṣyāvaḥ	Vēdiṣyāmaḥ

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	वेत्तु	वित्ताम्	विदन्तु
मध्यमः पुरुषः	विद्धि	वित्तम्	वित्त
उत्तमः पुरुषः	वेदानि	वेदाव	वेदाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Vēttu	Vittām	Vidantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Viddhi	Vittam	Vitta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Vēdāni	Vēdāva	Vēdāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अवेत्–द	अवित्ताम्	अविदुः
मध्यमः पुरुषः	अ्वेत्–अवेः	अवित्तम्	अवित्त
उत्तमः पुरुषः	अवेदम्	अविद्व	अविद्म

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Avēt-Aveda	Avittām	Aviduḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Avēt-Avēḥ	Avittam	Avitta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Avēdam	Avidva	Avidma

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	विद्यात्	विद्याताम्	विद्युः
मध्यमः पुरुषः	विद्याः	विद्यातम्	विद्यात
उत्तमः पुरुषः	विद्याम्	विद्याव	विद्याम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Vidyāt	Vidyātām	Vidyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Vidyāḥ	Vidyātam	Vidyāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Vidyām	Vidyāva	Vidyāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

शास् (शासन करना) (To govern/ to control)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	शास्ति	शिष्टः	शासति
मध्यमः पुरुषः	शास्सि	शिष्ठः	शिष्ठ
उत्तमः पुरुषः	शास्मि	शिष्वः	शिष्मः

Śās (To govern/to control)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Śāsti	Śiṣṭaḥ	Śāsati
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Śāssi	Śiṣṭhaḥ	Śiṣṭha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Śāsmi	Śiṣvaḥ	Śiṣmaḥ

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	शासिष्यति	शासिष्यतः	शासिष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	शासिष्यसि	शासिष्यथः	शासिष्यथ
उत्तमः पुरुषः	शासिष्यामि	शासिष्यावः	शासिष्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Śāsiṣyati	Śāsiṣyataḥ	Śāsiṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Śāsiṣyasi	Śāsiṣyathaḥ	Śāsiṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Śāsiṣyāmi	Śāsiṣyāvaḥ	Śāsiṣyāmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	शास्तु	शिष्टाम्	शासतु
मध्यमः पुरुषः	शाधि	शिष्टम्	शिष्ट
उत्तमः पुरुषः	शासानि	शासाव	शासाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Śāstu	Śiṣṭām	Śāsatu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Śādhi	Śiṣṭam	Śiṣṭa
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Śāsāni	Śāsāva	Śāsāma

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अशात्	अशिष्टाम्	अशासुः
मध्यमः पुरुषः	अशाः (अशात्)	अशिष्टम्	अशिष्ट
उत्तमः पुरुषः	अशासम्	अशिष्व	अशिष्म

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Aśāt	Aśiṣṭām	Aśāsuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Aśāḥ (Aśāt)	Aśiṣṭam	Aśiṣṭa
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Aśāsam	Aśiṣva	Aśiṣma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	शिष्यात्	शिष्याताम्	शिष्युः
मध्यमः पुरुषः	शिष्याः	शिष्यातम्	शिष्यात
उत्तमः पुरुषः	शिष्याम्	शिष्याव	शिष्याम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Śiṣyāt	Śiṣyātām	Śiṣyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Śiṣyāḥ	Śiṣyātam	Śiṣyāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Śiṣyām	Śiṣyāva	Śiṣyāma

ब्रू (वच्) - बोलना (उभयपदी) (To talk, to say)

(परस्मैपद)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	ब्रवीति (आह)	ब्रूतः (आहतुः)	ब्रुवन्ति (आहुः)
मध्यमः पुरुषः	ब्रवीषि (आत्थ)	ब्रूथः (आहथुः)	ब्रूथ
उत्तमः पुरुषः	ब्रवीमि	ब्रूवः	ब्रूमः

Brū (Vac) - (Ubhayapadī) (To talk, to say)

(Parasmaipada)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bravīti (Āha)	Brūtaḥ (Āhatuḥ)	Bruvanti (Āhuḥ)
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bravīṣi (Āttha)	Brūthaḥ (Āhathuḥ)	Brūtha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bravīmi	Brūvaḥ	Brūmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	वक्ष्यति	वक्ष्यतः	वक्ष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	वक्ष्यसि	वक्ष्यथः	वक्ष्यथ
उत्तमः पुरुषः	वक्ष्यामि	वक्ष्यावः	वक्ष्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Vakṣyati	Vakṣyataḥ	Vakṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Vakṣyasi	Vakṣyathaḥ	Vakṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Vakṣyāmi	Vakṣyāvaḥ	Vakṣyāmaḥ

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	ब्रवीतु	ब्रूताम्	ब्रूवन्तु
मध्यमः पुरुषः	ब्रूहि	ब्रूतम्	ब्रूत
उत्तमः पुरुषः	ब्रवाणि	ब्रवाव	ब्रवाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bravītu	Brūtām	Brūvantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Brūhi	Brūtam	Brūta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bravāṇi	Bravāva	Bravāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अब्रवीत्	अब्रूताम्	अब्रुवन्
मध्यमः पुरुषः	अब्रवीः	अब्रूतम्	अब्रूत
उत्तमः पुरुषः	अब्रवम्	अब्रूव	अब्रूम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Abravīt	Abrūtām	Abruvan
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Abravīḥ	Abrūtam	Abrūta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Abravam	Abrūva	Abrūma

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	ब्रूयात्	ब्रूयाताम्	ब्रूयुः
मध्यमः पुरुषः	ब्रूयाः	ब्रूयातम्	ब्रूयात
उत्तमः पुरुषः	ब्रूयाम्	ब्रूयाव	ब्रूयाम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Brūyāt	Brūyātām	Brūyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Brūyāḥ	Brūyātam	Brūyāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Brūyām	Brūyāva	Brūyāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(आत्मनेपद)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	ब्रूते	ब्रुवाते	ब्रुवते
मध्यमः पुरुषः	ब्रूषे	ब्रुवाथे	ब्रूध्वे
उत्तमः पुरुषः	ब्रूवे	ब्रूवहे	ब्रूमहे

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Brūtē	Bruvātē	Bruvatē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Brūṣē	Bruvāthē	Brūdhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bruvē	Brūvahē	Brūmahē

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	वक्ष्यते	वक्ष्येते	वक्ष्यन्ते
मध्यमः पुरुषः	वक्ष्यसे	वक्ष्येथे	वक्ष्यध्वे
उत्तमः पुरुषः	वक्ष्ये	वक्ष्यावहे	वक्ष्यामहे

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Vakṣyatē	Vakṣyētē	Vakṣyantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Vakṣyasē	Vakṣyēthē	Vakṣyadhē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Vakṣyē	Vakṣyēvahē	Vakṣyāmahē

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	ब्रूताम्	ब्रुवाताम्	ब्रुवताम्
मध्यमः पुरुषः	ब्रूष्व	ब्रूवाथाम्	ब्रूध्वम्
उत्तमः पुरुषः	ब्रवै	ब्रवावहै	ब्रवामहै

Lōṭ Lakārah (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Brūtām	Bruvātām	Bruvatam
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Brūṣva	Bruvāthām	Brūdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bravai	Bravāvahai	Bravamahai

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अब्रूत	अब्रुवाताम्	अब्रुवत
मध्यमः पुरुषः	अब्रथाः	अब्रुवाथाम्	अब्रूध्वम्
उत्तमः पुरुषः	अब्रुवि	अब्रूवहि	अब्रूमहि

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Abrūta	Abrūvātām	Abruvata
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Abrūthāḥ	Abruvāthām	Abrūdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Abruvi	Abrūvahi	Abrūmahi

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	ब्रुवीत	ब्रुवीयाताम्	ब्रुवीरन्
मध्यमः पुरुषः	ब्रुवीथाः	ब्रुवीयाथाम्	ब्रुवीध्वम्
उत्तमः पुरुषः	ब्रुवीय	ब्रुवीवहि	ब्रुवीमहि

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bruvīta	Bruvīyātām	Bruvīran
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bruvīthāḥ	Bruvīyāthām	Bruvīdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bruvīya	Bruvīvahi	Bruvīmahi

लुङ् लकारः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अवोचत	अवोचेताम्	अवोचन्त
मध्यमः पुरुषः	अवोचथाः	अवोचेथाम्	अवोचध्वम्
उत्तमः पुरुषः	अवोचे	अवोचावहि	अवोचामहि

Luṅ Lakāraḥ

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Avocata	Avocētām	Avocanta
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Avocathāḥ	Avocēthām	Avocadhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Avocē	Avocāvahi	Avocāmahi

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

स्ना (नहाना) (To take bath)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	स्नाति	स्नातः	स्नान्ति
मध्यमः पुरुषः	स्नासि	स्नाथः	स्नाथ
उत्तमः पुरुषः	स्नामि	स्नावः	स्नामः

Snā (To take bath)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Snāti	Snātaḥ	Snānti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Snāsi	Snāthaḥ	Snātha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Snāmi	Snāvaḥ	Snāmaḥ

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	स्नास्यति	स्नास्यतः	स्नास्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	स्नास्यसि	स्नास्यथः	स्नास्यथ
उत्तमः पुरुषः	स्नास्यामि	स्नास्यावः	स्नास्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Snāsyati	Snāsyataḥ	Snāsyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Snāsyasi	Snāsyathaḥ	Snāsyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Snāsyāmi	Snāsyāvaḥ	Snāsyāmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	स्नातु-स्नातात्	स्नाताम्	स्नान्तु
मध्यमः पुरुषः	स्नाहि-स्नातात्	स्नातम्	स्नात
उत्तमः पुरुषः	स्नानि	स्नाव	स्नाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Snātu-Snātāt	Snātām	Snāntu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Snāhi-Snātāt	Snātam	Snāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Snāni	Snāva	Snāma

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अस्नात्	अस्नाताम्	अस्नुः-अस्नान्
मध्यमः पुरुषः	अस्नाः	अस्नातम्	अस्नात
उत्तमः पुरुषः	अस्नाम्	अस्नाव	अस्नाम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Asnāt	Asnātām	Asnuḥ-Asnān
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Asnāḥ	Asnātam	Asnāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Asnām	Asnāva	Asnāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	स्नायात्	स्नायाताम्	स्नायुः
मध्यमः पुरुषः	स्नायाः	स्नायातम्	स्नायात
उत्तमः पुरुषः	स्नायाम्	स्नायाव	स्नायाम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	Dvivacanam	Bahuvacanam
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Snāyāt	Snāyātātm	Snāyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Snāyāḥ	Snāyātam	Snāyāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Snāyām	Snāyāva	Snāyāma

धा (धारण करना) (To hold)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (परस्मैपदी) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	दधाति	धत्तः	दधति
मध्यमः पुरुषः	दधासि	धत्थः	धत्थ
उत्तमः पुरुषः	दधामि	दध्वः	दध्मः

Dhā (To hold) Parasmaipada

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	Dvivacanam	Bahuvacanam
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Dadhāti	Dhattaḥ	Dadhati
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Dadhāsi	Dhatthaḥ	Dhattha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Dadhāmi	Dadhvaḥ	Dadhmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लट् लकारः (आत्मनेपद)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	धत्ते	दधाते	दधते
मध्यमः पुरुषः	धत्से	दधाथे	धद्ध्वे
उत्तमः पुरुषः	दधे	दध्वहे	दध्महे

Laṭlakāraḥ (Ātmanēpada)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Dhattē	Dadhātē	Dadhatē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Dhatsē	Dadhātē	Dhaddhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Dadhē	Dadhvahē	Dadhmahē

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	धास्यति	धास्यतः	धास्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	धास्यसि	धास्यथः	धास्यथ
उत्तमः पुरुषः	धास्यामि	धास्यावः	धास्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Dhāsyati	Dhāsyataḥ	Dhāsyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Dhāsyasi	Dhāsyathaḥ	Dhāsyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Dhāsyāmi	Dhāsyāvaḥ	Dhāsyāmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(आत्मनेपद)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	धास्यते	धास्येते	धास्यन्ते
मध्यमः पुरुषः	धास्यसे	धास्येथे	धास्यध्वे
उत्तमः पुरुषः	धास्ये	धास्यावहे	धास्यामहे

(Ātmanēpada)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Dhāsyatē	Dhāsyētē	Dhāsyantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Dhāsyasē	Dhāsyēthē	Dhāsyadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Dhāsyē	Dhāsyāvahē	Dhāsyāmahē

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (परस्मैपद)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	दधातु	धत्ताम्	दधतु
मध्यमः पुरुषः	धेहि	धत्तम्	धत्त
उत्तमः पुरुषः	दधानि	दधाव	दधाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood) (Parasmaipada)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Dadhātu	Dhattām	Dadhatu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Dhēhi	Dhattam	Dhatta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Dadhāni	Dadhāva	Dadhāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (आत्मनेपद)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	धत्ताम्	दधाताम्	दधताम्
मध्यमः पुरुषः	धत्स्व	दधाथाम्	धद्ध्वम्
उत्तमः पुरुषः	दधै	दधावहै	दधामहै

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood) (Ātmanēpada)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Dhattām	Dadhātām	Dadhatām
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Dhatsva	Dadhāthām	Dhaddhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Dadhai	Dadhāvahai	Dadhāmahai

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)
(परस्मैपद)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अदधात्	अधत्ताम्	अदधुः
मध्यमः पुरुषः	अदधाः	अधत्तम्	अधत्त
उत्तमः पुरुषः	अदधाम्	अदध्व	अदध्म

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)
(Parasmaipada)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Adadhāt	Adhattām	Adadhuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Adadhāḥ	Adhattam	Adhatta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Adadhām	Adadhva	Adadhma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लङ् लकारः (भूतकाल) (आत्मनेपद)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अधत्त	अदधाताम्	अदधत
मध्यमः पुरुषः	अधत्थाः	अदधाथाम्	अधद्ध्वम्
उत्तमः पुरुषः	अदधि	अदध्वहि	अदध्महि

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)(Ātmanēpada)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Adhatta	Adadhātām	Adadhata
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Adhatthāḥ	Adadhāthām	Adhaddhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Adadhi	Adadhvahi	Adadhmahi

विधिलिङ् (Injunctive Mood)
(परस्मैपद)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	दध्यात्	दध्याताम्	दध्युः
मध्यमः पुरुषः	दध्याः	दध्यातम्	दध्यात
उत्तमः पुरुषः	दध्याम्	दध्याव	दध्याम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)
(Parasmaipada)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Dadhyāt	Dadhyātām	Dadhyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Dadhyāḥ	Dadhyātam	Dadhyāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Dadhyām	Dadhyāva	Dadhyāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (आत्मनेपद)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	दधीत	दधीयाताम्	दधीरन्
मध्यमः पुरुषः	दधीथः	दधीयाथाम्	दधीध्वम्
उत्तमः पुरुषः	दधीय	दधीवहि	दधीमहि

Vidhiliṅ (Injunctive Mood) (Ātmanēpada)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Dadhīta	Dadhīyātām	Dahīran
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Dadhīthaḥ	Dadhīyāthām	Dadhīdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Dadhīya	Dadhīvahi	Dadhīmahi

भी-डरना (To fear)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	बिभेति	बिभीतः	बिभ्यति
मध्यमः पुरुषः	बिभेसि	बिभीथः	बिभीथ
उत्तमः पुरुषः	बिभेमि	बिभीवः	बिभीमः

Bhī (To fear)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bibhēti	Bibhītaḥ	Bibhyati
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bibhēsi	Bibhīthaḥ	Bibhītha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bibhēmi	Bibhīvaḥ	Bibhīmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	भेष्यति	भेष्यतः	भेष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	भेष्यसि	भेष्यथः	भेष्यथ
उत्तमः पुरुषः	भेष्यामि	भेष्यावः	भेष्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhēṣyati	Bhēṣyataḥ	Bhēṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhēṣyasi	Bhēṣyathaḥ	Bhēṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bhēṣyāmi	Bhēṣyāvaḥ	Bhēṣyāmaḥ

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	बिभेतु	बिभिताम्	बिभ्यतु
मध्यमः पुरुषः	बिभिहि	बिभितम्	बिभित
उत्तमः पुरुषः	बिभयानि	बिभयाव	बिभयाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bibhētu	Bibhitām	Bibhyatu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bibhihi	Bibhitam	Bibhita
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bibhayāni	Bibhayāva	Bibhayāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अबिभेत	अबिभीताम्	अबिभयुः
मध्यमः पुरुषः	अबिभेः	अबिभीतम्	अबिभीत
उत्तमः पुरुषः	अबिभयम्	अबिभीव	अबिभीम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Abibhēta	Abibhītām	Abibhayuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Abibhēḥ	Abibhītam	Abibhīta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Ạbibhayam	Abibhīva	Abibhīma

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	बिभीयात्	बिभीयाताम्	बिभीयुः
मध्यमः पुरुषः	बिभीयाः	बिभीयातम्	बिभीयात
उत्तमः पुरुषः	बिभीयाम्	बिभीयाव	बिभीयाम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bibhīyāt	Bibhīyātām	Bibhīyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bibhīyāḥ	Bibhīyātam	Bibhīyāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bibhīyām	Bibhīyāva	Bibhīyāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

नश्-(नष्ट होना) (To be destroyed; To perish)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	नश्यति	नश्यतः	नश्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	नश्यसि	नश्यथः	नश्यथ
उत्तमः पुरुषः	नश्यामि	नश्यावः	नश्यामः

Naś (To be destroyed; To perish)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dviṿacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Naśyati	Naśyataḥ	Nśyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Naśyasi	Naśyathaḥ	Naśyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Naśyāmi	Naśyāvaḥ	Naśyāmaḥ

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	नशिष्यति	नशिष्यतः	नशिष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	नशिष्यसि	नशिष्यथः	नशिष्यथ
उत्तमः पुरुषः	नशिष्यामि	नशिष्यावः	नशिष्यामः

अथवा/or

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	नंक्ष्यति	नंक्ष्यतः	नंक्ष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	नंक्ष्यसि	नंक्ष्यथः	नंक्ष्यथ
उत्तमः पुरुषः	नंक्ष्यामि	नंक्ष्यावः	नंक्ष्यामः

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	Dvivacanam	Bahuvacanam
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Naśiṣyati	Naśiṣyataḥ	Naśiṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Naśiṣyasi	Naśiṣyathaḥ	Naśiṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Naśiṣyāmi	Naśiṣyāvaḥ	Naśiṣyāmaḥ

Or

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	Dvivacanam	Bahuvacanam
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Naṅkṣyati	Naṅkṣyataḥ	Naṅkṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Naṅkṣyasi	Naṅkṣyathaḥ	Naṅkṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Naṅkṣyāmi	Naṅkṣyāvaḥ	Naṅkṣyāmaḥ

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	नश्यतु	नश्यताम्	नश्यन्तु
मध्यमः पुरुषः	नश्य	नश्यतम्	नश्यत
उत्तमः पुरुषः	नश्यानि	नश्याव	नश्याम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	Dvivacanam	Bahuvacanam
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Naśyatu	Naśyatām	Naśyantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Naśya	Naśyatam	Naśyata
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Naśyāni	Naśyāva	Naśyāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अनश्यत्	अनश्यताम्	अनश्यन्
मध्यमः पुरुषः	अनश्यः	अनश्यतम्	अनश्यत
उत्तमः पुरुषः	अनश्यम्	अनश्याव	अनश्याम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Anaśyat	Anaśyatām	Anaśyan
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Anaśyaḥ	Anaśyatam	Anaśyata
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Anaśyam	Anaśyāva	Anaśyāma

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	नश्येत्	नश्येताम्	नश्येयुः
मध्यमः पुरुषः	नश्येः	नश्येतम्	नश्येत
उत्तमः पुरुषः	नश्येयम्	नश्येव	नश्येम

Viddhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Naśyēt	Naśyētām	Naśyēyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Naśyēḥ	Naśyētam	Naśyēta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Naśyēyam	Naśyēva	Naśyēma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

जन् (आत्मनेपद) (उत्पन्न होना) (To be born)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	जायते	जायेते	जायन्ते
मध्यमः पुरुषः	जायसे	जायेथे	जायध्वे
उत्तमः पुरुषः	जाये	जायावहे	जायामहे

Jan (Ātmanēpada) (To be born)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Jāyatē	Jāyētē	Jāyantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Jāyasē	Jāyēthē	Jāyadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Jāyē	Jāyāvahē	Jāyāmahē

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	जनिष्यते	जनिष्येते	जनिष्यन्ते
मध्यमः पुरुषः	जनिष्यसे	जनिष्येथे	जनिष्यध्वे
उत्तमः पुरुषः	जनिष्ये	जनिष्यावहे	जनिष्यामहे

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Janiṣyatē	Janiṣyētē	Janiṣyantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Janiṣyasē	Janiṣyēthē	Janiṣyadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Janiṣyē	Janiṣyāvahē	Janiṣyāmahē

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	जायताम्	जायेताम्	जायन्ताम्
मध्यमः पुरुषः	जायस्व	जायेथाम्	जायध्वम्
उत्तमः पुरुषः	जायै	जायावहै	जायामहै

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Jāyatām	Jāyētām	Jāyantām
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Jāyasva	Jāyēthām	Jāyadhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Jāyai	Jāyāvahai	Jāyāmahai

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अजायत	अजायेताम्	अजायन्त
मध्यमः पुरुषः	अजायथाः	अजायेथाम्	अजायध्वम्
उत्तमः पुरुषः	अजाये	अजायावहि	अजायामहि

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Ajāyata	Ajāyētām	Ajāyanta
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Ajāyathāḥ	Ajāyēthām	Ajāyadhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Ajāyē	Ajāyāvahi	Ajāyāmahi

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	जायेत	जायेयाताम्	जायेरन्
मध्यमः पुरुषः	जायेथाः	जायेयाथाम्	जायेध्वम्
उत्तमः पुरुषः	जायेय	जायेवहि	जायेमहि

Viddhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Jāyēta	Jāyēyātām	Jāyēran
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Jāyēthāḥ	Jāyēyāthām	Jāyēdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Jāyēya	Jāyēvahi	Jāyēmahi

विद् (आत्मनेपद) (होना) (To be)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	विद्यते	विद्येते	विद्यन्ते
मध्यमः पुरुषः	विद्यसे	विद्येथे	विद्यध्वे
उत्तमः पुरुषः	विद्ये	विद्यावद्दे	विद्यामहे

Vid (Ātmanēpada) (To be)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Vidyatē	Vidyētē	Vidyantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Vidyasē	Vidyēthē	Vidyadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Vidyē	Vidyāvahē	Vidyāmahē

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	वेत्स्यते	वेत्स्येते	वेत्स्यन्ते
मध्यमः पुरुषः	वेत्स्यसे	वेत्स्येथे	वेत्स्यध्वे
उत्तमः पुरुषः	वेत्स्ये	वेत्स्यावहे	वेत्स्यामहे

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Vētsyatē	Vētsyētē	Vētsyantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Vētsyasē	Vētsyēthē	Vētsyadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Vētsyē	Vētsyāvahē	Vētsyāmahē

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	विद्यताम्	विद्येताम्	विद्यन्ताम्
मध्यमः पुरुषः	विद्यस्व	विद्येथाम्	विद्यध्वम्
उत्तमः पुरुषः	विद्यै	विद्यावहै	विद्यामहै

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Vidyatām	Vidyētām	Vidyantām
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Vidyasva	Vidyēthām	Vidyadhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Vidyai	Vidyāvahai	Vidyāmahai

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लङ् लकार: (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अविद्यत	अविद्येताम्	अविद्यन्त
मध्यमः पुरुषः	अविद्यथाः	अविद्येथाम्	अविद्यध्वम्
उत्तमः पुरुषः	अविद्ये	अविद्यावहि	अविद्यामहि

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Avidyata	Avidyētām	Avidyanta
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Avidyathāḥ	Avidyēthām	Avidyadhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Avidyē	Avidyāvahi	Avidyāmahi

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	विद्येत	विद्येयाताम्	विद्येरन्
मध्यमः पुरुषः	विद्येथाः	विद्येयाथाम्	विद्येध्वम्
उत्तमः पुरुषः	विद्येय	विद्येवहि	विद्येमहि

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Vidyēta	Vidyēyātām	Vidyēran
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Vidyēthāḥ	Vidyēyāthām	Vidyēdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Vidyēya	Vidyēvahi	Vidyēmahi

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

युध् (आत्मनेपद) (लड़ाई करना) (To fight)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	युध्यते	युध्येते	युध्यन्ते
मध्यमः पुरुषः	युध्यसे	युध्येथे	युध्यध्वे
उत्तमः पुरुषः	युध्ये	युध्यावहे	युध्यामहे

Yudh (Ātmanēpada) (To fight)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Yudhyatē	Yudhyētē	Yudhyantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Yudhyasē	Yudhyēthē	Yudhyadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Yudhyē	Yudhyāvahē	Yudhyāmahē

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	योत्स्यते	योत्स्येते	योत्स्यन्ते
मध्यमः पुरुषः	योत्स्यसे	योत्स्येथे	योत्स्यध्वे
उत्तमः पुरुषः	योत्स्ये	योत्स्यावहे	योत्स्यामहे

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Yōtsyatē	Yōtsyētē	Yōtsyantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Yōtsyasē	Yōtsyēthē	Yōtsyadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Yōtsyē	Yōtsyāvahē	Yōtsyāmahē

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	युध्यताम्	युध्येताम्	युध्यन्ताम्
मध्यमः पुरुषः	युध्यस्व	युध्येथाम्	युध्यध्वम्
उत्तमः पुरुषः	युध्यै	युध्यावहै	युध्यामहै

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Yudhyatām	Yudhyētām	Yudhyantām
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Yudhyasva	Yudhyēthām	Yudhyadhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Yudhyai	Yudhyāvahai	Ydhyāmahai

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अयुध्यत	अयुध्येताम्	अयुध्यन्त
मध्यमः पुरुषः	अयुध्यथाः	अयुध्येथाम्	अयुध्यध्वम्
उत्तमः पुरुषः	अयुध्यै	अयुध्यावहि	अयुध्यामहि

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Ayudhyata	Ayudhyētām	Ayudhyanta
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Ayudhyathāḥ	Ayudhyēthām	Ayudhyadhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Ayudhyai	Ayudhyāvahi	Ayudhyāmahi

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	युध्येत	युध्येयाताम्	युध्येरन्
मध्यमः पुरुषः	युध्येथाः	युध्येयाथाम्	युध्येध्वम्
उत्तमः पुरुषः	युध्येय	युध्येवहि	युध्येमहि

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Yudhyēta	Yudhyēyātām	Yudhyēram
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Yudhyēthāḥ	Yudhyēyāthām	Yudhyēdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Yudhyēya	Yudhyēvahi	Yudhyēmahi

मन् (सोचना, मानना) (आत्मनेपद) (To think, to believe)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
लट् लकारः	मन्यते	मन्येते	मन्यन्ते
लृट् लकारः	मंस्यते	मंस्येते	मंस्यन्ते
लोट् लकारः	मन्यताम्	मन्येताम्	मन्यन्ताम्
लङ् लकारः	अमन्यत	अमन्येताम्	अमन्यन्त
विधिलिङ्	मन्येत	मन्येयाताम्	मन्येरन्

Man (Ātmanēpada) (To think, To believe)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Laṭ Lakāraḥ	Manyatē	Manyētē	Manyantē
Lṛṭ Lakāraḥ	Maṁsyatē	Maṁsyētē	Maṁsyantē
Lōṭ Lakāraḥ	Manyatām	Manyētām	Manyantām
Laṅ Lakāraḥ	Amanyata	Amanyētām	Amanyanta
Vidhiliṅ	Manyēta	Manyēyātām	Manyēran

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

शक् – समर्थ होना (परस्मैपद)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	शक्नोति	शक्नुतः	शक्नुवन्ति
मध्यमः पुरुषः	शक्नोषि	शक्नुथः	शक्नुथ
उत्तमः पुरुषः	शक्नोमि	शक्नुवः	शक्नुमः

Śak (To be able) (Parasmaipada)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Śaknōti	Śaknutaḥ	Śaknuvanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Śaknōṣi	Śaknuthaḥ	Śaknutha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Śaknōmi	Śaknuvaḥ	Śaknumaḥ

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	शक्ष्यति	शक्ष्यतः	शक्ष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	शक्ष्यसि	शक्ष्यथः	शक्ष्यथ
उत्तमः पुरुषः	शक्ष्यामि	शक्ष्यावः	शक्ष्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Śakṣyati	Śakṣyataḥ	Śakṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Śakṣyasi	Śakṣyathaḥ	Śakṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Śakṣyāmi	Śakṣyāvaḥ	Śakṣyāmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	शक्नोतु	शक्नुताम्	शक्नुवन्तु
मध्यमः पुरुषः	शक्नुहि	शक्नुतम्	शक्नुत
उत्तमः पुरुषः	शक्नवानि	शक्नवाव	शक्नवाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Śaknōtu	Śaknutām	Śaknuvantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Śaknuhi	Śaknutam	Śaknuta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Śaknavāni	Śaknavāva	Śaknavāma

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अशक्नोत्	अशक्नुताम्	अशक्नुवन्
मध्यमः पुरुषः	अशक्नोः	अशक्नुतम्	अशक्नुत
उत्तमः पुरुषः	अशक्नवम्	अशक्नुव	अशक्नुम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Aśaknōt	Aśaknutām	Aśaknuvan
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Aśaknōḥ	Aśaknutam	Aśaknuta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Aśaknavam	Aśaknuva	Aśaknuma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctine Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	शक्नुयात्	शक्नुयाताम्	शक्नुयुः
मध्यमः पुरुषः	शक्नुयाः	शक्नुयातम्	शक्नुयात
उत्तमः पुरुषः	शक्नुयाम्	शक्नुयाव	शक्नुयाम

Vidhiliṅ (Injunctine Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Śaknuyāt	Śaknuyātām	Śaknuyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Śaknuyāḥ	Śaknuyātam	Śaknuyāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Śaknuyām	Śaknuyāva	Śaknuyāma

आप् (प्राप्त करना) (To obtain)
लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	आप्नोति	आप्नुतः	आप्नुवन्ति
मध्यमः पुरुषः	आप्नोषि	आप्नुथः	आप्नुथ
उत्तमः पुरुषः	आप्नोमि	आप्नुवः	आप्नुमः

Āp (To obtain)
Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Āpnōti	Āpnutaḥ	Āpnuvanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Āpnōṣi	Āpnuthaḥ	Āpnutha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Āpnōmi	Āpnuvaḥ	Āpnumaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	आप्स्यति	आप्स्यतः	आप्स्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	आप्स्यसि	आप्स्यथः	आप्स्यथ
उत्तमः पुरुषः	आप्स्यामि	आप्स्यावः	आप्स्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Āpsyati	Āpsyataḥ	Āpsyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Āpsyasi	Āpsyathaḥ	Āpsyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Āpsyāmi	Āpsyāvaḥ	Āpsyāmaḥ

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	आप्नोतु	आप्नुताम्	आप्नुवन्तु
मध्यमः पुरुषः	आप्नुहि	आप्नुतम्	आप्नुत
उत्तमः पुरुषः	आप्नवानि	आप्नवाव	आप्नवाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Āpnōtu	Āpnutām	Āpnuvantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Āpnuhi	Āpnutam	Āpnuta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Āpnavāni	Āpnavāva	Āpnavāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	आप्नोत्	आप्नुताम्	आप्नुवन्
मध्यमः पुरुषः	आप्नोः	आप्नुतम्	आप्नुत
उत्तमः पुरुषः	आप्नवम्	आप्नुव	आप्नुम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Āpnōt	Āpnutām	Āpnuvan
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Āpnōḥ	Āpnutam	Āpnuta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Āpnavam	Āpnuva	Āpnuma

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	आप्नुयात्	आप्नुयाताम्	आप्नुयुः
मध्यमः पुरुषः	आप्नुयाः	आप्नुयातम्	आप्नुयात
उत्तमः पुरुषः	आप्नुयाम्	आप्नुयाव	आप्नुयाम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Āpnuyāt	Āpnuyātām	Āpnuyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Āpnuyāḥ	Āpnuyātam	Āpnuyāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Āpnuyām	Āpnuyāva	Āpnuyāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

श्रु (सुनना) (To listen, to hear)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	शृणोति	शृणुतः	शृण्वन्ति
मध्यमः पुरुषः	शृणोषि	शृणुथः	शृणुथ
उत्तमः पुरुषः	शृणोमि	शृणुवः, शृण्वः	शृणुमः, शृण्मः

Śru (To listen, to hear)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Śṛṇōti	Śṛṇutaḥ	Śṛṇvanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Śṛṇōṣi	Śṛṇuthaḥ	Śṛṇutha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Śṛṇōmi	Śṛṇuvaḥ, Śṛṇvaḥ	Śṛṇumaḥ, Śṛṇmaḥ

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	श्रोष्यति	श्रोष्यतः	श्रोष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	श्रोष्यसि	श्रोष्यथः	श्रोष्यथ
उत्तमः पुरुषः	श्रोष्यामि	श्रोष्यावः	श्रोष्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Śrōṣyati	Śrōṣyataḥ	Śrōṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Śrōṣyasi	Śrōṣyathaḥ	Śrōṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Śrōṣyāmi	Śrōṣyāvaḥ	Śrōṣyāmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	शृणोतु	शृणुताम्	शृण्वन्तु
मध्यमः पुरुषः	शृणु	शृणुतम्	शृणुत
उत्तमः पुरुषः	शृणवानि	शृणवाव	शृणवाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperetive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Śṛṇōtu	Śṛṇutām	Śṛṇvantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Śṛṇu	Śṛṇutam	Śṛṇuta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Śṛṇavāni	Śṛṇavāva	Śṛṇavāma

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अशृणोत्	अशृणुताम्	अशृण्वन्
मध्यमः पुरुषः	अशृणोः	अशृणुतम्	अशृणुत
उत्तमः पुरुषः	अशृणवम्	अशृणुव, अशृण्व	अशृणुम, अशृण्म

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Aśṛṇōt	Aśṛṇutām	Aśṛṇvan
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Aśṛṇōḥ	Aśṛṇutam	Aśṛṇuta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Aśṛṇavam	Aśṛṇuva, Aśṛṇva	Aśṛṇuma, Aśṛṇma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	शृणुयात्	शृणुयाताम्	शृणुयुः
मध्यमः पुरुषः	शृणुयाः	शृणुयातम्	शृणुयात
उत्तमः पुरुषः	शृणुयाम्	शृणुयाव	शृणुयाम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	Dvivacanam	Bahuvacanam
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Śṛṇuyāṭ	Śṛṇuyātām	Śṛṇuyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Śṛṇuyāḥ	Śṛṇuyātam	Śṛṇuyāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Śṛṇuyām	Śṛṇuyāva	Śṛṇuyāma

इष् (इच्छा करना) (To desire, To wish)
लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	इच्छति	इच्छतः	इच्छन्ति
मध्यमः पुरुषः	इच्छसि	इच्छथः	इच्छथ
उत्तमः पुरुषः	इच्छामि	इच्छावः	इच्छामः

Iṣ (To desire, To wish)
Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	Dvivacanam	Bahuvacanam
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Icchati	Icchataḥ	Icchanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Icchasi	Icchathaḥ	Icchatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Icchāmi	Icchāvaḥ	Icchāmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	एषिष्यति	एषिष्यतः	एषिष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	एषिष्यसि	एषिष्यथः	एषिष्यथ
उत्तमः पुरुषः	एषिष्यामि	एषिष्यावः	एषिष्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Ēṣiṣyati	Ēṣiṣyataḥ	Ēṣiṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Ēṣiṣyasi	Ēṣiṣyathaḥ	Ēṣiṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Ēṣiṣyāmi	Ēṣiṣyāvaḥ	Ēṣiṣyāmaḥ

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	इच्छतु	इच्छताम्	इच्छन्तु
मध्यमः पुरुषः	इच्छ	इच्छतम्	इच्छत
उत्तमः पुरुषः	इच्छानि	इच्छाव	इच्छाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Icchatu	Icchatām	Icchantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Iccha	Icchatam	Icchata
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Icchāni	Icchāva	Icchāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	ऐच्छत्	ऐच्छताम्	ऐच्छन्
मध्यमः पुरुषः	ऐच्छः	ऐच्छतम्	ऐच्छत
उत्तमः पुरुषः	ऐच्छम्	ऐच्छाव	ऐच्छाम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Aicchat	Aicchatām	Aicchan
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Aicchaḥ	Aicchatam	Aicchata
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Aiccham	Aicchāva	Aicchāma

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	इच्छेत्	इच्छेताम्	इच्छेयुः
मध्यमः पुरुषः	इच्छेः	इच्छेतम्	इच्छेत
उत्तमः पुरुषः	इच्छेयम्	इच्छेव	इच्छेम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Icchēt	Icchētām	Icchēyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Icchēḥ	Icchētam	Icchēta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Icchēyam	Icchēva	Icchēma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

प्रच्छ (पूछना) (To ask)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	पृच्छति	पृच्छतः	पृच्छन्ति
मध्यमः पुरुषः	पृच्छसि	पृच्छथः	पृच्छथ
उत्तमः पुरुषः	पृच्छामि	पृच्छावः	पृच्छामः

Praccha (To ask)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Pṛcchati	Pṛcchataḥ	Pṛcchanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Pṛcchasi	Pṛcchathaḥ	Pṛcchatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Pṛcchāmi	Pṛcchāvaḥ	Pṛcchāmaḥ

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	प्रक्ष्यति	प्रक्ष्यतः	प्रक्ष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	प्रक्ष्यसि	प्रक्ष्यथः	प्रक्ष्यथ
उत्तमः पुरुषः	प्रक्ष्यामि	प्रक्ष्यावः	प्रक्ष्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Prakṣyati	Prakṣyataḥ	Prakṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Prakṣyasi	Prakṣyathaḥ	Prakṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Prakṣyāmi	Prakṣyāvaḥ	Prakṣyāmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	पृच्छतु	पृच्छताम्	पृच्छन्तु
मध्यमः पुरुषः	पृच्छ	पृच्छतम्	पृच्छत
उत्तमः पुरुषः	पृच्छानि	पृच्छाव	पृच्छाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Pṛcchatu	Pṛcchatām	Pṛcchantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Pṛccha	Pṛcchatam	Pṛcchata
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Pṛcchāni	Pṛcchāva	Pṛcchāma

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अपृच्छत्	अपृच्छताम्	अपृच्छन्
मध्यमः पुरुषः	अपृच्छः	अपृच्छतम्	अपृच्छत
उत्तमः पुरुषः	अपृच्छम्	अपृच्छाव	अपृच्छाम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Apṛcchat	Apṛcchatām	Apṛcchan
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Apṛcchaḥ	Apṛcchatam	Apṛcchata
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Apṛccham	Apṛcchāva	Apṛcchāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	पृच्छेत्	पृच्छेताम्	पृच्छेयुः
मध्यमः पुरुषः	पृच्छेः	पृच्छेतम्	पृच्छेत
उत्तमः पुरुषः	पृच्छेयम्	पृच्छेव	पृच्छेम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Pṛcchēt	Pṛcchētām	Pṛcchēyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Pṛcchēḥ	Pṛcchētam	Pṛcchēta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Pṛcchēyam	Pṛcchēva	Pṛcchēma

स्पृश् (छूना) (To Touch)
लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	स्पृशति	स्पृशतः	स्पृशन्ति
मध्यमः पुरुषः	स्पृशसि	स्पृशथः	स्पृशथ
उत्तमः पुरुषः	स्पृशामि	स्पृशावः	स्पृशामः

Spṛś (To Touch)
Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Spṛśati	Spṛśataḥ	Spṛśanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Spṛśasi	Spṛśathaḥ	Spṛśatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Spṛśāmi	Spṛśāvaḥ	Spṛśāmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	स्पर्क्ष्यति	स्पर्क्ष्यतः	स्पर्क्ष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	स्पर्क्ष्यसि	स्पर्क्ष्यथः	स्पर्क्ष्यथ
उत्तमः पुरुषः	स्पर्क्ष्यामि	स्पर्क्ष्यावः	स्पर्क्ष्यामः

अथवा/Or

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	स्प्रक्ष्यति	स्प्रक्ष्यतः	स्प्रक्ष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	स्प्रक्ष्यसि	स्प्रक्ष्यथः	स्प्रक्ष्यथ
उत्तमः पुरुषः	स्प्रक्ष्यामि	स्प्रक्ष्यावः	स्प्रक्ष्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Sparkṣyati	Sparkṣyataḥ	Sparkṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Sparkṣyasi	Sparkṣyathaḥ	Sparkṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Sparkṣyāmi	Sparkṣyāvaḥ	Sparkṣyāmaḥ

Athavā/Or

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Sprakṣyati	Sprakṣyataḥ	Sprakṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Sprakṣyasi	Sprakṣyathaḥ	Sprakṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Sprakṣyāmi	Sprakṣyāvaḥ	Sprakṣyāmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	स्पृशतु	स्पृशताम्	स्पृशन्तु
मध्यमः पुरुषः	स्पृश	स्पृशतम्	स्पृशत
उत्तमः पुरुषः	स्पृशानि	स्पृशाव	स्पृशाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Spṛśatu	Spṛśatām	Spṛśantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Spṛśa	Spṛśatam	Spṛśata
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Spṛśāni	Spṛśāva	Spṛśāma

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अस्पृशत्	अस्पृशताम्	अस्पृशन्
मध्यमः पुरुषः	अस्पृशः	अस्पृशतम्	अस्पृशत
उत्तमः पुरुषः	अस्पृशम्	अस्पृशाव	अस्पृशाम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Aspṛśat	Aspṛśatām	Aspṛśan
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Aspṛśaḥ	Aspṛśatam	Aspṛśata
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Aspṛśam	Aspṛśāva	Aspṛśāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	स्पृशेत्	स्पृशेताम्	स्पृशेयुः
मध्यमः पुरुषः	स्पृशेः	स्पृशेतम्	स्पृशेत
उत्तमः पुरुषः	स्पृशेयम्	स्पृशेव	स्पृशेम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Spṛśēt	Spṛśētām	Spṛśēyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Spṛśēḥ	Spṛśētam	Spṛśēta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Spṛśēyam	Spṛśēva	Spṛśēma

भुज् (उभयपदी) (रक्षा करना) (To Protect) , (भोगना) (To enjoy) , (खाना) (To eat)
(परस्मैपद)
लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	भुनक्ति	भुङ्क्तः	भुञ्जन्ति
मध्यमः पुरुषः	भुनक्षि	भुङ्क्थः	भुङ्क्थ
उत्तमः पुरुषः	भुनज्मि	भुञ्ज्वः	भुञ्ज्मः

Bhuj (Ubhayapadī) (To Protect), (To enjoy) (To eat)
(Parasmaipada)
Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhunakti	Bhuṅktaḥ	Bhuñjanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhunakṣi	Bhuṅkthaḥ	Bhuṅktha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bhunajmi	Bhuñjvaḥ	Bhuñjmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	*द्विवचनम्*	*बहुवचनम्*
प्रथमः पुरुषः	भोक्ष्यति	भोक्ष्यतः	भोक्ष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	भोक्ष्यसि	भोक्ष्यथः	भोक्ष्यथ
उत्तमः पुरुषः	भोक्ष्यामि	भोक्ष्यावः	भोक्ष्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhōkṣyati	Bhōkṣyataḥ	Bhōkṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhōkṣyasi	Bhōkṣyathaḥ	Bhōkṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bhōkṣyāmi	Bhōkṣyāvaḥ	Bhōkṣyāmaḥ

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	*द्विवचनम्*	*बहुवचनम्*
प्रथमः पुरुषः	भुनक्तु	भुङ्क्ताम्	भुञ्जन्तु
मध्यमः पुरुषः	भुङ्ग्धि	भुङ्क्तम्	भुङ्क्त
उत्तमः पुरुषः	भुनजानि	भुनजाव	भुनजाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhunaktu	Bhuṅktām	Bhuñjantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhuṅgdhi	Bhuṅktam	Bhuṅkta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bhunajāni	Bhunajāva	Bhunajāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अभुनक्-ग्	अभुङ्क्ताम्	अभुञ्जन्
मध्यमः पुरुषः	अभुनक्-ग्	अभुङ्क्तम्	अभुङ्क्त
उत्तमः पुरुषः	अभुनजम्	अभुञ्ज्व	अभुञ्ज्म

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Abhunak-g	Abhuṅktām	Abhuñjan
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Abhunak-g	Abhuṅktam	Abhuṅkta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Abhunajam	Abhuñjva	Abhuñjma

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	भुञ्ज्ञात्	भुञ्ज्यातम्	भुञ्ज्युः
मध्यमः पुरुषः	भुञ्ज्याः	भुञ्ज्यातम्	भुञ्ज्यात
उत्तमः पुरुषः	भुञ्ज्याम्	भुञ्ज्याव	भुञ्ज्याम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhuñjāt	Bhuñjyātām	Bhuñjyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhuñjyāḥ	Bhuñjyātam	Bhuñjyāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bhuñjyām	Bhuñjyāva	Bhuñjyāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

भुज् (आत्मनेपद)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	भुङ्क्ते	भुञ्जाते	भुञ्जते
मध्यमः पुरुषः	भुङ्क्षे	भुञ्जाथे	भुङ्ग्ध्वे
उत्तमः पुरुषः	भुञ्जे	भुञ्ज्वहे	भुञ्ज्महे

Bhuj (Ātmanēpada)
Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhuṅktē	Bhuñjātē	Bhuñjatē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhuṅkṣē	Bhuñjāthē	Bhuṅgdhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Ḅhuñjē	Bhuñjvahē	Bhuñjmahē

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	भोक्ष्यते	भोक्ष्येते	भोक्ष्यन्ते
मध्यमः पुरुषः	भोक्ष्यसे	भोक्ष्येथे	भोक्ष्यध्वे
उत्तमः पुरुषः	भोक्ष्ये	भोक्ष्यावहे	भोक्ष्यामहे

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhōkṣyatē	Bhōkṣyētē	Bhōkṣyantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhōkṣyasē	Bhōkṣyēthē	Bhōkṣyadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bhōkṣyē	Bhōkṣyāvahē	Bhōkṣyāmahē

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	भुङ्क्ताम्	भुञ्जाताम्	भुञ्जताम्
मध्यमः पुरुषः	भुङ्क्ष्व	भुञ्जाथाम्	भुङ्ग्ध्वम्
उत्तमः पुरुषः	भुनजै	भुनजावहै	भुनजामहै

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhuṅktām	Bhuñjātām	Bhuñjatām
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhuṅkṣva	Bhuñjāthām	Bhuṅgdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bhunajai	Bhunajāvahai	Bhujanāmahai

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अभुङ्क्त	अभुञ्जाताम्	अभुञ्जत
मध्यमः पुरुषः	अभुङ्क्थाः	अभुञ्जाथाम्	अभुङ्ग्ध्वम्
उत्तमः पुरुषः	अभुञ्जि	अभुञ्ज्वहि	अभुञ्ज्महि

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Abhuṅkta	Abhuñjātām	Abhuñjata
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Abhuṅkthāḥ	Ahuñjāthām	Abhuṅgdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Abhuñji	Abhuñjvahi	Abhuñjmahi

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	भुञ्जीत	भुञ्जीयाताम्	भुञ्जीरन्
मध्यमः पुरुषः	भुञ्जीथाः	भुञ्ज्याथाम्	भुञ्जीध्वम्
उत्तमः पुरुषः	भुञ्जीय	भुञ्जीवहि	भुञ्जीमहि

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhuñjīta	Bhuñjīyātām	Bhuñjīran
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhuñjīthāḥ	Bhuñjyāthām	Bhuñjīdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bhuñjīya	Bhuñjīvahi	Bhuñjīmahi

क्री (उभयपद) (खरीदना) (To buy)
लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)
(परस्मैपद)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	क्रीणाति	क्रीणीतः	क्रीणन्ति
मध्यमः पुरुषः	क्रीणासि	क्रीणीथः	क्रीणीथ
उत्तमः पुरुषः	क्रीणामि	क्रीणीवः	क्रीणीमः

Krī (Ubhayapada) (To buy)
Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)
(Parasmaipada)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇāti	Krīṇītaḥ	Krīṇanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇāsi	Krīṇīthaḥ	Krīṇītha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇāmi	Krīṇīvaḥ	Krīṇīmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	क्रेष्यति	क्रेष्यतः	क्रेष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	क्रेष्यसि	क्रेष्यथः	क्रेष्यथ
उत्तमः पुरुषः	क्रेष्यामि	क्रेष्यावः	क्रेष्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Krēṣyati	Krēṣyataḥ	Krēṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Krēṣyasi	Krēṣyathaḥ	Krēṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Krēṣyāmi	Krēṣyāvaḥ	Krēṣyāmaḥ

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	क्रीणातु	क्रीणीताम्	क्रीणन्तु
मध्यमः पुरुषः	क्रीणीहि	क्रीणीतम्	क्रीणीत
उत्तमः पुरुषः	क्रीणानि	क्रीणाव	क्रीणाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇātu	krīṇītām	Krīṇantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇīhi	Krīṇītam	Krīṇīta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇāni	Krīṇāva	Krīṇāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अक्रीणात्	अक्रीणीताम्	अक्रीणन्
मध्यमः पुरुषः	अक्रीणाः	अक्रीणीतम्	अक्रीणीत
उत्तमः पुरुषः	अक्रीणाम्	अक्रीणीव	अक्रीणीम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Akrīṇāt	Akrīṇītām	Akrīṇan
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Akrīṇāḥ	Akrīṇītam	Akrīṇīta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Akrīṇām	Akrīṇīva	Akrīṇīma

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	क्रीणीयात्	क्रीणीयाताम्	क्रीणीयुः
मध्यमः पुरुषः	क्रीणीयाः	क्रीणीयातम्	क्रीणीयात
उत्तमः पुरुषः	क्रीणीयाम्	क्रीणीयाव	क्रीणीयाम

Viddhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇīyāt	Krīṇīyātām	Krīṇīyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇīyāḥ	Krīṇīyātam	Krīṇīyāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇīyām	Krīṇīyāva	Krīṇīyāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

क्री (आत्मनेपद)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	क्रीणीते	क्रीणाते	क्रीणते
मध्यमः पुरुषः	क्रीणीषे	क्रीणाथे	क्रीणीध्वे
उत्तमः पुरुषः	क्रीणे	क्रीणीवहे	क्रीणीमहे

Krī (Ātmanēpada)
Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇitē	Krīṇātē	Krīṇatē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇīṣē	Krīṇāthē	Krīṇīdhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇē	Krīṇīvahē	Krīṇīmahē

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	क्रेष्यते	क्रेष्येते	क्रेष्यन्ते
मध्यमः पुरुषः	क्रेष्यसे	क्रेष्येथे	क्रेष्यध्वे
उत्तमः पुरुषः	क्रेष्ये	क्रेष्यावहे	क्रेष्यामहे

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Krēṣyatē	Krēṣyētē	Krēṣyantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Krēṣyasē	Krēṣyēthē	Krēṣyadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Krēṣyē	Krēṣyāvahē	Krēṣyāmahē

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	क्रीणीताम्	क्रीणाताम्	क्रीणताम्
मध्यमः पुरुषः	क्रीणीष्व	क्रीणाथाम्	क्रीणीध्वम्
उत्तमः पुरुषः	क्रीणै	क्रीणावहै	क्रीणामहै

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇītām	Krīṇātām	Krīṇatām
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇīṣva	Krīṇāthām	Krīṇīdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇai	Krīṇāvahai	Krīṇāmahai

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अक्रीणीत	अक्रीणाताम्	अक्रीणत
मध्यमः पुरुषः	अक्रीणीथाः	अक्रीणाथाम्	अक्रीणीध्वम्
उत्तमः पुरुषः	अक्रीणि	अक्रीणीवहि	अक्रीणीमहि

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Akrīṇīta	Akrīṇātām	Akrīṇata
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Akrīṇīthāḥ	Akrīṇāthām	Akrīṇīdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Akrīṇi	Akrīṇīvahi	Akrīṇīmahi

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	क्रीणीत	क्रीणीयाताम्	क्रीणीरन्
मध्यमः पुरुषः	क्रीणीथाः	क्रीणीयाथाम्	क्रीणीध्वम्
उत्तमः पुरुषः	क्रीणीय	क्रीणीवहि	क्रीणीमहि

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇīta	Krīṇīyātām	Krīṇīran
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇīthāḥ	Krīṇīyāthām	Krīṇīdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Krīṇīya	Krīṇīvahi	Krīṇīmahi

ज्ञा (उभयपद) (जानना) (To know)
(परस्मैपद)
लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	जानाति	जानीतः	जानन्ति
मध्यमः पुरुषः	जानासि	जानीथः	जानीथ
उत्तमः पुरुषः	जानामि	जानीवः	जानीमः

Jñā (Ubhayapada) (To know)
(Parasmaipada)
Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Jānāti	Jānītaḥ	Jānanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Jānāsi	Jānīthaḥ	Jānītha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Jānāmi	Jānīvaḥ	Jānīmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	ज्ञास्यति	ज्ञास्यतः	ज्ञास्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	ज्ञास्यसि	ज्ञास्यथः	ज्ञास्यथ
उत्तमः पुरुषः	ज्ञास्यामि	ज्ञास्यावः	ज्ञास्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Jñāsyati	Jñāsyataḥ	Jñāsyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Jñāsyasi	Jñāsyathaḥ	Jñāsyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Jñāsyāmi	Jñāsyāvaḥ	Jñāsyāmaḥ

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	जानातु	जानीताम्	जानन्तु
मध्यमः पुरुषः	जानीहि	जानीतम्	जानीत
उत्तमः पुरुषः	जानानि	जानाव	जानाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Jānātu	Jānītām	Jānantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Jānīhi	Jānītam	Jānīta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Jānāni	Jānāva	Jānāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अजानात्	अजानीताम्	अजानन्
मध्यमः पुरुषः	अजानाः	अजानीतम्	अजानीत
उत्तमः पुरुषः	अजानाम्	अजानीव	अजानीम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	Dvivacanam	Bahuvacanam
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Ajānāt	Ajānītām	Ajānan
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Ajānāḥ	Ajānītam	Ajānīta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Ajānām	Ajānīva	Ajānīma

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	जानीयात्	जानीयाताम्	जानीयुः
मध्यमः पुरुषः	जानीयाः	जानीयातम्	जानीयात
उत्तमः पुरुषः	जानीयाम्	जानीयाव	जानीयाम

Vidhiliṅ (injunctive Mood)

	Ēkavacanam	Dvivacanam	Bahuvacanam
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Jānīyāt	Jānīyātām	Jānīyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Jānīyāḥ	Jānīyātam	Jānīyāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Jānīyām	Jānīyāva	Jānīyāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(आत्मनेपद)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	जानीते	जानाते	जानते
मध्यमः पुरुषः	जानीषे	जानाथे	जानीध्वे
उत्तमः पुरुषः	जाने	जानीवहे	जानीमहे

(Ātmanēpada)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Jānītē	Jānātē	Jānatē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Jānīṣē	Jānāthē	Jānīdhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Jānē	Jānīvahē	Jānīmahē

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	ज्ञास्यते	ज्ञास्येते	ज्ञास्यन्ते
मध्यमः पुरुषः	ज्ञास्यसे	ज्ञास्येथे	ज्ञास्यध्वे
उत्तमः पुरुषः	ज्ञास्ये	ज्ञास्यावहे	ज्ञास्यामहे

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Jñāsyatē	Jñāsyētē	Jñāsyantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Jñāsyasē	Jñāsyēthē	Jñāsyadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Jñāsyē	Jñāsyāvahē	Jñāsyāmahē

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	जानीताम्	जानाताम्	जानताम्
मध्यमः पुरुषः	जानीष्व	जानाथाम्	जानीध्वम्
उत्तमः पुरुषः	जानै	जानावहै	जानामहै

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Jānītām	Jānātām	Jānatām
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Jānīṣva	Jānāthām	Jānīdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Jānai	Jānāvahai	Jānāmahai

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अजानीत	अजानाताम्	अजानत
मध्यमः पुरुषः	अजानीथाः	अजानाथाम्	अजानीध्वम्
उत्तमः पुरुषः	अजानि	अजानीवहि	अजानीमहि

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Ajānīta	Ajānātām	Ajānata
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Ajānīthāḥ	Ajānāthām	Ajānīdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Ajāni	Ajānīvahi	Ajānīmahi

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	जानीत	जानीयाताम्	जानीरन्
मध्यमः पुरुषः	जानीथाः	जानीयाथाम्	जानीध्वम्
उत्तमः पुरुषः	जानीय	जानीवहि	जानीमहि

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Jānīta	Jānīyātām	Jānīran
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Jānīthāḥ	Jānīyāthām	Jānīdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Jānīya	Jānīvahi	Jānīmahi

ग्रह (उभयपद) (ग्रहण करना) (To hold, To take)
(परस्मैपद)
लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	गृह्णाति	गृह्णीतः	गृह्णन्ति
मध्यमः पुरुषः	गृह्णासि	गृह्णीथः	गृह्णीथ
उत्तमः पुरुषः	गृह्णामि	गृह्णीवः	गृह्णीमः

Graha (Ubhayapada) (To hold, to take)
(Parasmaipada)
Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhṇāti	Gṛhṇītaḥ	Gṛhṇanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhṇāsi	Gṛhṇīthaḥ	Gṛhṇītha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhṇāmi	Gṛhṇīvaḥ	Gṛhṇīmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	ग्रहीष्यति	ग्रहीष्यतः	ग्रहीष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	ग्रहीष्यसि	ग्रहीष्यथः	ग्रहीष्यथ
उत्तमः पुरुषः	ग्रहीष्यामि	ग्रहीष्यावः	ग्रहीष्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Grahīṣyati	Grahīṣyataḥ	Grahīṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Grahīṣyasi	Grahīṣyathaḥ	Grahīṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Grahīṣyāmi	Grahīṣyāvaḥ	Grahīṣyāmaḥ

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	गृह्णातु	गृह्णीताम्	गृह्णन्तु
मध्यमः पुरुषः	गृहाण	गृह्णीतम्	गृह्णीत
उत्तमः पुरुषः	गृह्णानि	गृह्णाव	गृह्णाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhṇātu	Gṛhṇītām	Gṛhṇantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhāṇa	Gṛhṇītam	Gṛhṇīta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhṇāni	Gṛhṇāva	Gṛhṇāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अगृह्णात्	अगृह्णीताम्	अगृह्णन्
मध्यमः पुरुषः	अगृह्णाः	अगृह्णीतम्	अगृह्णीत
उत्तमः पुरुषः	अगृह्णाम्	अगृह्णीव	अगृह्णीम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Agṛhṇāt	Agṛhṇītām	Agṛhṇan
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Agṛhṇāḥ	Agṛhṇītam	Agṛhṇīta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Agṛhṇām	Agṛhṇīva	Agṛhṇīma

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	गृह्णीयात्	गृह्णीयाताम्	गृह्णीयुः
मध्यमः पुरुषः	गृह्णीथाः	गृह्णीयातम्	गृह्णीयात
उत्तमः पुरुषः	गृह्णीयाम्	गृह्णीयाव	गृह्णीयाम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhṇīyāt	Gṛgnīyātām	Gṛhṇīyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhṇīthāḥ	Gṛhṇīyātam	Gṛhṇīyāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhṇīyām	Gṛhṇīyāva	Gṛhṇīyāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(आत्मनेपद)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	गृह्णीते	गृह्णाते	गृह्णते
मध्यमः पुरुषः	गृह्णीषे	गृह्णाथे	गृह्णीध्वे
उत्तमः पुरुषः	गृह्णे	गृह्णीवहे	गृह्णीमहे

(Ātmanēpada)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhṇītē	Gṛhṇātē	Gṛhṇatē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhṇīṣē	Gṛhṇāthē	Gṛhṇīdhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhṇē	Gṛhṇīvahē	Gṛhṇīmahē

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	ग्रहीष्यते	ग्रहीष्येते	ग्रहीष्यन्ते
मध्यमः पुरुषः	ग्रहीष्यसे	ग्रहीष्येथे	ग्रहीष्यध्वे
उत्तमः पुरुषः	ग्रहीष्ये	ग्रहीष्यावहे	ग्रहीष्यामहे

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Gṛahīṣyatē	Grahīṣyētē	Grahīṣyantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Grahīṣyasē	Grahīṣyēthē	Grahīṣyadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Grahīṣyē	Grahīṣyāvahē	Grahīṣyāmahē

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	गृह्णीताम्	गृह्णाताम्	गृह्णताम्
मध्यमः पुरुषः	गृह्णीष्व	गृह्णाथाम्	गृह्णीध्वम्
उत्तमः पुरुषः	गृह्णै	गृह्णावहै	गृह्णामहै

Lōṭ Lakārah (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhṇītām	Gṛhṇātām	Gṛhṇatām
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhṇīṣva	Gṛhṇāthām	Gṛhṇīdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhṇai	Gṛhṇāvahai	Gṛhṇāmahai

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अगृह्णीत	अगृह्णाताम्	अगृह्णत
मध्यमः पुरुषः	अगृह्णीथाः	अगृह्णाथाम्	अगृह्णीध्वम्
उत्तमः पुरुषः	अगृह्णि	अगृह्णीवहि	अगृह्णीमहि

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Agṛhṇīta	Agṛhṇātām	Agṛhṇata
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Agṛhṇīthāḥ	Agṛhṇāthām	Agṛhṇīdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Agṛhṇi	Agṛhṇīvahi	Agṛhṇīmahi

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	गृह्णीत	गृह्णीयाताम्	गृह्णीरन्
मध्यमः पुरुषः	गृह्णीथाः	गृह्णीयाथाम्	गृह्णीध्वम्
उत्तमः पुरुषः	गृह्णीय	गृह्णीवहि	गृह्णीमहि

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhṇīta	Gṛgṇīyātām	Gṛhṇīran
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhṇīthāḥ	Gṛhṇīyāthām	Gṛhṇīdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Gṛhṇīya	Gṛhṇīvahi	Gṛhṇīmahi

लिट् लकारः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	जगृहे	जगृहाते	जगृहिरे
मध्यमः पुरुषः	जगृहिषे	जगृहाथे	जगृहिध्वे
उत्तमः पुरुषः	जगृहे	जगृहिवहे	जगृहिमहे

Liṭ Lakāraḥ

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Jagṛhe	Jagṛhātē	Jagṛhirē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Jagṛhiṣē	Jagṛhāthē	Jagṛhidhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Jagṛhē	Jagṛhivahē	Jagṛhimahē

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

बन्ध् (बाँधना) (To bind)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	बध्नाति	बध्नीतः	बध्नन्ति
मध्यमः पुरुषः	बध्नासि	बध्नीथः	बध्नीथ
उत्तमः पुरुषः	बध्नामि	बध्नीवः	बध्नीमः

Bandh (To bind)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Badhnāti	Badhnītaḥ	Badhnanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Badhnāsi	Badhnīthaḥ	Badhnītha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Badhnāmi	Badhnīvaḥ	Badhnīmaḥ

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	भन्त्स्यति	भन्त्स्यतः	भन्त्स्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	भन्त्स्यसि	भन्त्स्यथः	भन्त्स्यथ
उत्तमः पुरुषः	भन्त्स्यामि	भन्त्स्यावः	भन्त्स्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhantsyati	Bhantsyataḥ	Bhantsyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhantsyasi	Bhantsyathaḥ	Bhantsyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bhantsyāmi	Bhantsyāvaḥ	Bhantsyāmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

बन्ध्-लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	बध्नातु	बध्नीताम्	बध्नन्तु
मध्यमः पुरुषः	बधान	बध्नीतम्	बध्नीत
उत्तमः पुरुषः	बध्नानि	बध्नाव	बध्नाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Badhnātu	Badhnītām	Badhnantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Badhāna	Badhnītam	Badhnīta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Badhnāni	Badhnāva	Badhnāma

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अबध्नात्	अबध्नीताम्	अबध्नन्
मध्यमः पुरुषः	अबध्नाः	अबध्नीतम्	अबध्नीत
उत्तमः पुरुषः	अबध्नाम्	अबध्नीव	अबध्नीम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Abadhnāt	Ābadhnītam	Abadhnan
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Abadhnāḥ	Abadhnītam	Abadhnīta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Abadhnām	Abadhnīva	Abadhnīma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	बध्नीयात्	बध्नीयाताम्	बध्नीयुः
मध्यमः पुरुषः	बध्नीयाः	बध्नीयातम्	बध्नीयात
उत्तमः पुरुषः	बध्नीयाम्	बध्नीयाव	बध्नीयाम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Badhnīyāt	Badhnīyātām	Badhnīyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Badhnīyāḥ	Badhnīyātam	Badhnīyāta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Badhnīyām	Badhnīyāva	Badhnīyāma

भक्ष् (उभयपद) (खाना) (To eat)

परस्मैपद–लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	भक्षयति	भक्षयतः	भक्षयन्ति
मध्यमः पुरुषः	भक्षयसि	भक्षयथः	भक्षयथ
उत्तमः पुरुषः	भक्षयामि	भक्षयावः	भक्षयामः

Bhakṣ (Ubhayapada)

Parasmaipada—Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayati	Bhakṣayataḥ	Bhakṣayanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayasi	Bhakṣayathaḥ	Bhakṣayatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayāmi	Bhakṣayāvaḥ	Bhakṣayāmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	भक्षयिष्यति	भक्षयिष्यतः	भक्षयिष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	भक्षयिष्यसि	भक्षयिष्यथः	भक्षयिष्यथ
उत्तमः पुरुषः	भक्षयिष्यामि	भक्षयिष्यावः	भक्षयिष्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayiṣyati	Bhakṣayiṣyataḥ	Bhakṣayiṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayiṣyasi	Bhakṣayiṣyathaḥ	Bhakṣayiṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣyiṣyāmi	Bhakṣyiṣyāvaḥ	Bhākṣyiṣyāmaḥ

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	भक्षयतु	भक्षयताम्	भक्षयन्तु
मध्यमः पुरुषः	भक्षय	भक्षयतम्	भक्षयत
उत्तमः पुरुषः	भक्षयाणि	भक्षयाव	भक्षयाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayatu	Bhakṣayatām	Bhakṣayantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣaya	Bhakṣayatam	Bhakṣayata
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayāṇi	Bhakṣayāva	Bhakṣayāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अभक्षयत्	अभक्षयताम्	अभक्षयन्
मध्यमः पुरुषः	अभक्षयः	अभक्षयतम्	अभक्षयत
उत्तमः पुरुषः	अभक्षयम्	`अभक्षयाव	अभक्षयाम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Abhakṣayat	Abhakṣayatām	Abhakṣayan
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Abhakṣayaḥ	Abhakṣayatam	Abhakṣayata
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Abhakṣayam	Abhakṣyāva	Abhakṣayāma

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	भक्षयेत्	भक्षयेताम्	भक्षयेयुः
मध्यमः पुरुषः	भक्षयेः	भक्षयेतम्	भक्षयेत
उत्तमः पुरुषः	भक्षयेयम्	भक्षयेव	भक्षयेम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayēt	Bhakṣayētām	Bhakṣyēyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣyēḥ	Bhakṣayētam	Bhakṣayēta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayēyam	Bhakṣayēva	Bhakṣyēma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

भक्ष् (आत्मनेपद)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	भक्षयते	भक्षयेते	भक्षयन्ते
मध्यमः पुरुषः	भक्षयसे	भक्षयेथे	भक्षयध्वे
उत्तमः पुरुषः	भक्षये	भक्षयावहे	भक्षयामहे

Bhakṣ (Ātmanēpada)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayatē	Bhakṣayētē	Bhakṣayantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayasē	Bhakṣayēthē	Bhakṣayadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayē	Bhakṣayāvahē	Bhakṣayāmahē

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	भक्षयिष्यते	भक्षयिष्येते	भक्षयिष्यन्ते
मध्यमः पुरुषः	भक्षयिष्यसे	भक्षयिष्येथे	भक्षयिष्यध्वे
उत्तमः पुरुषः	भक्षयिष्ये	भक्षयिष्यावहे	भक्षयिष्यामहे

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayiṣyatē	Bhakṣayiṣyētē	Bhakṣayiṣyantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayiṣyasē	Bhakṣayiṣyēthē	Bhakṣayiṣyadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayiṣyē	Bhakṣayiṣyāvahē	Bhakṣayiṣyāmahē

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	भक्षयताम्	भक्षयेताम्	भक्षयन्ताम्
मध्यमः पुरुषः	भक्षयस्व	भक्षयेथाम्	भक्षयध्वम्
उत्तमः पुरुषः	भक्षयै	भक्षयावहै	भक्षयामहै

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayatām	Bhakṣayētām	Bhakṣayantām
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayasva	Bhakṣayēthām	Bhakṣayadhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayai	Bhakṣayāvahai	Bhakṣyāmahai

लङ् लकारः (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अभक्षयत	अभक्षयेताम्	अभक्षयन्त
मध्यमः पुरुषः	अभक्षयथाः	अभक्षयेथाम्	अभक्षयध्वम्
उत्तमः पुरुषः	अभक्षये	अभक्षयावहि	अभक्षयामहि

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Abhakṣayata	Abhakṣayētām	Abhakṣayanta
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Abhakṣayathāḥ	Abhakṣayēthām	Abhakṣayadhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Abhakṣayē	Abhakṣayāvahi	Abhakṣyāmahi

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	भक्षयेत	भक्षयेयाताम्	अभयेरन्
मध्यमः पुरुषः	भक्षयेथाः	भक्षयेयाथाम्	भक्षयेध्वम्
उत्तमः पुरुषः	भक्षयेय	भक्षयेवहि	भक्षयेमहि

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayēta	Bhakṣayēyātām	Bhakṣayēran
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayēthāḥ	Bhakṣyēyāthām	Bhakṣayēdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Bhakṣayēya	Bhakṣayēvahi	Bhakṣayēmahi

चुर् (उभयपद) (चोरी करना) (To steal)
लट् लकारः (वर्तमान काल) (परस्मैपद) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	चोरयति	चोरयतः	चोरयन्ति
मध्यमः पुरुषः	चोरयसि	चोरयथः	चोरयथ
उत्तमः पुरुषः	चोरयामि	चोरयावः	चोरयामः

Cur (Ubhayapada) (To steal)
Laṭ Lakāraḥ (Present Tense) (Parasmaipada)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayati	Cōrayataḥ	Cōrayanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayasi	Cōrayathaḥ	Cōrayatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayāmi	Cōrayāvaḥ	Cōrayāmaḥ

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	चोरयिष्यति	चोरयिष्यतः	चोरयिष्यन्ति
मध्यमः पुरुषः	चोरयिष्यसि	चोरयिष्यथः	चोरयिष्यथ
उत्तमः पुरुषः	चोरयिष्यामि	चोरयिष्यावः	चोरयिष्यामः

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayiṣyati	Cōrayiṣyataḥ	Cōrayiṣyanti
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayiṣyasi	Cōrayiṣyathaḥ	Cōrayiṣyatha
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayiṣyāmi	Cōrayiṣyāvaḥ	Cōrayiṣyāmaḥ

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	चोरयतु	चोरयताम्	चोरयन्तु
मध्यमः पुरुषः	चोरय	चोरयतम्	चोरयत
उत्तमः पुरुषः	चोरयाणि	चोरयाव	चोरयाम

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayatu	Cōrayatām	Cōrayantu
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Cōraya	Cōrayatam	Cōrayata
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayāṇi	Cōrayāva	Cōrayāma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अचोरयत्	अचोरयताम्	अचोरयन्
मध्यमः पुरुषः	अचोरयः	अचोरयतम्	अचोरयत
उत्तमः पुरुषः	अचोरयम्	अचोरयाव	अचोरयाम

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Acōrayat	Acōrayatām	Acōrayan
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Acōrayaḥ	Acōrayatam	Acōrayata
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Acōrayam	Acōrayāva	Acōrayāma

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	चोरयेत्	चोरयेताम्	चोरयेयुः
मध्यमः पुरुषः	चोरयेः	चोरयेतम्	चोरयेत
उत्तमः पुरुषः	चोरयेयम्	चोरयेव	चोरयेम

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayēt	Cōrayētām	Cōrayēyuḥ
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayēḥ	Cōrayētam	Cōrayēta
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayēyam	Cōrayēva	Cōrayēma

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

(आत्मनेपद)

लट् लकारः (वर्तमान काल) (Present Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	चोरयते	चोरयेते	चोरयन्ते
मध्यमः पुरुषः	चोरयसे	चोरयेथे	चोरयध्वे
उत्तमः पुरुषः	चोरये	चोरयावहे	चोरयामहे

(Ātmanēpada)

Laṭ Lakāraḥ (Present Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayatē	Cōrayētē	Cōrayantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayasē	Cōrayēthē	Cōrayadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayē	Cōrayāvahē	Cōrayāmahē

लृट् लकारः (भविष्यत् काल) (Future Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	चोरयिष्यते	चोरयिष्येते	चोरयिष्यन्ते
मध्यमः पुरुषः	चोरयिष्यसे	चोरयिष्येथे	चोरयिष्यध्वे
उत्तमः पुरुषः	चोरयिष्ये	चोरयिष्यावहे	चोरयिष्यामहे

Lṛṭ Lakāraḥ (Future Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayiṣyatē	Cōrayiṣyētē	Cōrayiṣyantē
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayiṣyasē	Cōrayiṣyēthē	Cōrayiṣyadhvē
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayiṣyē	Cōrayiṣyāvahē	Cōrayiṣyāmahē

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

लोट् लकारः (आज्ञार्थक) (Imperative Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	चोरयताम्	चोरयेताम्	चोरयन्ताम्
मध्यमः पुरुषः	चोरयस्व	चोरयेथाम्	चोरयध्वम्
उत्तमः पुरुषः	चोरयै	चोरयावहै	चोरयामहै

Lōṭ Lakāraḥ (Imperative Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayatām	Cōrayētām	Cōrayantām
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayasva	Cōrayēthām	Cōrayadhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayai	Cōrayāvahai	Cōrayāmahai

लङ् लकारः (भूतकाल) (Past Tense)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	अचोरयत	अचोरयेताम्	अचोरयन्त
मध्यमः पुरुषः	अचोरयथाः	अचोरयेथाम्	अचोरयध्वम्
उत्तमः पुरुषः	अचोरये	अचोरयावहि	अचोरयामहि

Laṅ Lakāraḥ (Past Tense)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Acōrayata	Acōrayētām	Acōrayanta
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Acōrayathāḥ	Acōrayēthām	Acōrayadhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Acōrayē	Acōrayāvahi	Acōrayāmahi

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

विधिलिङ् (Injunctive Mood)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमः पुरुषः	चोरयेत	चोरयेयाताम्	चोरयेरन्
मध्यमः पुरुषः	चोरयेथाः	चोरयेयाथाम्	चोरयेध्वम्
उत्तमः पुरुषः	चोरयेय	चोरयेवहि	चोरयेमहि

Vidhiliṅ (Injunctive Mood)

	Ēkavacanam	*Dvivacanam*	*Bahuvacanam*
Prathamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayēta	Cōrayēyātām	Cōrayēran
Madhyamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayēthāḥ	Cōrayēyāthām	Cōrayēdhvam
Uttamaḥ Puruṣaḥ	Cōrayēya	Cōrayēvahi	Cōrayēmahi

कृदन्त-रूपाणि (Kṛdanta-Rūpāṇi) — प्रत्यय (Suffixes)

धातु **Dhātu**	क्त **Kta**	क्तवतु **Ktavatu**	तव्य **Tavya**	शतृ/शानच् **Śatṛ/Śānac**	कर्मवाच्य **Karmavācya**
कृ Kṛ	कृत Kṛta	कृतवत् Kṛtavat	कर्तव्य Kartavya	कुर्वत् Kurvat	क्रिय Kriya
पठ् Paṭh	पठित Paṭhita	पठितवत् Paṭhitavat	पठितव्य Paṭhitavya	पठत् Paṭhat	पठ्य Paṭhya
चल् Cal	चलित Calita	चलितवत् Calitavat	चलितव्य Calitavya	चलत् Calat	चल्य Calya
खेल् Khēl	खेलित Khēlita	खेलितवत् Khēlitavat	खेलितव्य Khēlitavya	खेलत् Khēlat	खेल्य Khēlya
रक्ष् Rakṣ	रक्षित Rakṣita	रक्षितवत् Rakṣitavat	रक्षितव्य Rakṣitavya	रक्षत् Rakṣat	रक्ष्य Rakṣya

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

धातु Dhātu	क्त Kta	क्तवतु Ktavatu	तव्य Tavya	शतृ/शानच् Śatṛ/Śānac	कर्मवाच्य Karmavācya
हस् Has	हसित Hasita	हसितवत् Hasitavat	हसितव्य Hasitavya	हसत् Hasat	हस्य Hasya
पत् Pat	पतित Patita	पतितवत् Patitavat	पतितव्य Patitavya	पतत् Patat	पत्य Patya
खाद् Khād	खादित Khādita	खादितवत् Khāditavat	खादितव्य Khāditavya	खादत् Khādat	खाद्य Khādya
लिख् Likh	लिखित Likhita	लिखितवत् Likhitavat	लिखितव्य Likhitavya	लिखत् Likhat	लिख्य Likhya
वद् Vad	उदित Udita	उदितवत् Uditavat	वदितव्य Vaditavya	वदत् Vadat	उद्य Udya
नम् Nam	नत Nata	नतवत् Natavat	नन्तव्य Nantavya	नमत् Namat	नम्य Namya
दृश् Dṛś	दृष्ट Dṛṣṭa	दृष्टवत् Dṛṣṭavat	द्रष्टव्य Draṣṭavya	पश्यत् Paśyat	दृश्य Dṛśya
पा Pā	पीत Pīta	पीतवत् Pītavat	पातव्य Pātavya	पिबत् Pibat	पीय Pīya
गै Gai	गीत Gīta	गीतवत् Gītavat	गातव्य Gātavya	गायत् Gāyat	गीय Gīya
दा Dā	दत्त Datta	दत्तवत् Dattavat	दातव्य Dātavya	यच्छत् Yacchat	दीय Dīya
नी Nī	नीत Nīta	नीतवत् Nītavat	नेतव्य Nētavya	नयत् Nayat	नीय Nīya
वस् Vas	उषित Uṣita	उषितवत् Uṣitavat	वसितव्य Vasitavya	वसत् Vasat	उष्य Uṣya
स्था Sthā	स्थित Sthita	स्थितवत् Sthitavat	स्थातव्य Sthātavya	तिष्ठत् Tiṣṭhat	स्थीय Sthīya

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

धातु Dhātu	क्त Kta	क्तवतु Ktavatu	तव्य Tavya	शतृ/शानच् Śatṛ/Śānac	कर्मवाच्य Karmavācya
त्यज् Tyaj	त्यक्त Tyakta	त्यक्तवत् Tyaktavat	त्यक्तव्य Tyaktavya	त्यजत् Tyajat	त्यज्य Tyajya
पच् Pac	पक्व Pakva	पक्ववत् Pakvavat	पक्तव्य Paktavya	पचत् Pacat	पच्य Pacya
अर्च Arca	अर्चित Arcita	अर्चितवत् Arcitavat	अर्चितव्य Arcitavya	अर्चत् Arcat	अर्च्य Arcya
प्रच्छ् Pracch	पृष्ट Pṛṣṭa	पृष्टवत् Pṛṣṭavat	प्रष्टव्य Praṣṭavya	पृच्छत् Pṛcchat	पृच्छ्य Pṛcchya
कथ् Kath	कथित Kathita	कथितवत् Kathitavat	कथितव्य Kathitavya	कथयत् Kathayat	कथ्य Kathya
स्मृ Smṛ	स्मृत Smṛta	स्मृतवत् Smṛtavat	स्मर्तव्य Smartavya	स्मरत् Smarat	स्मर्य Smarya
स्पृश् Spṛś	स्पृष्ट Sprsṭa	स्पृष्टवत् Sprstavat	स्प्रष्टव्य Sprastavya	स्पृशत् Spṛśat	स्पृश्य Spṛśya
मुच् Muc	मुक्त Mukta	मुक्तवत् Muktavat	मोक्तव्य Mōktavya	मुञ्चत् Muñcat	मुच्य Mucya
याच् Yāc	याचित Yācita	याचितवत् Yācitavat	याचितव्य Yācitavya	याचमान Yācamāna	याच्य Yācya
पूज् Pūj	पूजित Pūjita	पूजितवत् Pūjitavat	पूजयितव्य Pūjayitavya	पूजयत् Pūjayat	पूज्य Pūjya
क्री Krī	क्रीत Krīta	क्रीतवत् Krītavat	क्रेतव्य Krētavya	क्रीणत् Krīṇat	क्रीय Krīya
क्रीड् Krīḍ	क्रीडित Krīḍita	क्रीडितवत् Krīḍitavat	क्रीडितव्य Krīḍitavya	क्रीडत् Krīḍat	क्रीड्य Krīḍya

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

धातु Dhātu	क्त Kta	क्तवतु Ktavatu	तव्य Tavya	शतृ/शानच् Śatṛ/Śānac	कर्मवाच्य Karmavācya
गम् Gam	गत Gata	गतवत् Gatavat	गन्तव्य Gantavya	गच्छत् Gacchat	गम्य Gamya
लभ् Labh	लब्ध Labdha	लब्धवत् Labdhavat	लब्धव्य Labhadavya	लभमान Labhamāna	लभ्य Labhya
वन्द् Vand	वन्दित Vandita	वन्दितवत् Vanditavat	वन्दितव्य Vanditavya	वन्दमान Vandamāna	वन्द्य Vandya
कम्प् Kamp	कम्पित Kampita	कम्पितवत् Kampitavat	कम्पितव्य Kampitavya	कम्पमान Kampamāna	कम्प्य Kampya
ग्रह् Grah	गृहीत Gṛhīta	गृहीतवत् Gṛhītavat	ग्रहीतव्य Grahītavya	गृह्णन् Gṛhṇan	गृह्य Gṛhya
इष् Iṣ	इष्ट Iṣṭa	इष्टवत् Iṣṭavat	एष्टव्य Eṣṭavya	इच्छत् Icchat	इष्य Iṣya
ज्ञा Jñā	ज्ञात Jñāta	ज्ञातवत् Jñātavat	ज्ञातव्य Jñātavya	जानन् Jānan	ज्ञाय Jñāya
हन् Han	हत Hata	हतवत् Hatavat	हन्तव्य Hantavya	घ्नत् Ghnat	हन्य Hanya
चिन्त् Cint	चिन्तित Cintita	चिन्तितवत् Cintitavat	चिन्तितव्य Cintitvya	चिन्तयत् Cintayat	चिन्त्य Cintya

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

संख्यावाचक शब्द – Numerals

	पुं० (M)	स्त्री० (F)	नपुं० (N)	
1. एक	एकः	एका	एकम्	(एक)
Ēka	Ēkaḥ	Ēkā	Ēkam	(One)
2. द्वि	द्वौ	द्वे	द्वे	(दो)
Dvi	Dvau	Dvē	Dvē	(Two)
3. त्रि	त्रयः	तिस्रः	त्रीणि	(तीन)
Tri	Trayaḥ	Tisraḥ	Trīṇi	(Three)
4. चतुर्	चत्वारः	चतस्रः	चत्वारि	(चार)
Catur	Catvāraḥ	Catasraḥ	Catvāri	(Four)

N.B. पंच (पाँच) से आगे तीनों लिंगों में समान रूप हैं।

Pañca (Five) onward have same form in all Genders.

5. पंच/पञ्च	(Pañca)	पाँच	Five
6. षट्	(Ṣaṭ)	छः	Six
7. सप्त	(Sapta)	सात	Seven
8. अष्ट	(Aṣṭa)	आठ	Eight
9. नव	(Nava)	नौ	Nine
10. दश	(Daśa)	दस	Ten
11. एकादश	(Ekādaśa)	ग्यारह	Eleven
12. द्वादश	(Dvādaśa)	बारह	Twelve
13. त्रयोदश	(Trayōdaśa)	तेरह	Thirteen
14. चर्तुदश	(Caturdaśa)	चौदह	Fourteen
15. पञ्चदश	(Pañcadaśa)	पन्द्रह	Fifteen

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

16. षोडश	(Ṣōḍaśa)	सोलह	Sixteen
17. सप्तदश	(Saptadaśa)	सत्रह	Seventeen
18. अष्यदश	(Aṣṭādaśa)	अट्ठारह	Eighteen
19. नवदश एकोनविंशतिः	(Navadaśa) (Ēkōnaviṁśatiḥ)	उन्नीस	Nineteen
20. विंशतिः	(Viṁśatiḥ)	बीस	Twenty
21. एकविंशतिः	(Ēkaviṁśatiḥ)	इक्कीस	Twenty one
22. द्वाविंशतिः	(Dvāviṁśatiḥ)	बाईस	Twenty two
23. त्रयोविंशतिः	(Trayoviṁśatiḥ)	तेईस	Twenty three
24. चतुर्विंशतिः	(Caturviṁśatiḥ)	चौबीस	Twenty four
25. पञ्चविंशतिः	(Pañcaviṁśatiḥ)	पच्चीस	Twenty five
26. षड्विंशतिः	(Ṣaḍviṁśatiḥ)	छब्बीस	Twenty six
27. सप्तविंशतिः	(Saptaviṁśatiḥ)	सत्ताईस	Twenty seven
28. अष्याविंशतिः	(Aṣṭāviṁśatiḥ)	अट्ठाईस	Twenty eight
29. नवविंशतिः एकोनत्रिंशत्	(Navaviṁśatiḥ) (Ēkōnatriṁśat)	उनतीस	Twenty nine
30. त्रिंशत्	(Triṁśat)	तीस	Thirty
31. एकत्रिंशत्	(Ēkatriṁśat)	इकत्तीस	Thirty one
32. द्वात्रिंशत्	(Dvātriṁśat)	बत्तीस	Thirty two
33. त्रयस्त्रिंशत्	(Trayastriṁśat)	तैंतीस	Thirty three
34. चतुस्त्रिंशत्	(Catustriṁśat)	चौंतीस	Thirty four
35. पञ्चत्रिंशत्	(Pañcatriṁśat)	पैंतीस	Thirty five
36. षट्त्रिंशत्	(Ṣaṭtriṁśat)	छत्तीस	Thirty six
37. सप्तत्रिंशत्	(Saptatriṁśat)	सैंतीस	Thirty seven
38. अष्यत्रिंशत्	(Aṣṭātriṁśat)	अड़तीस	Thirty eight

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

39. नवत्रिंशत् एकोनचत्वारिंशत्	(Navatrimśat) (Ēkōnacatvārimśat)	उनतालीस	Thirty nine
40. चत्वारिंशत्	(Catvārimśat)	चालीस	Fourty
41. एकचत्वारिंशत्	(Ekacatvārimśat)	इकतालीस	Fourty one
42. द्विचत्वारिंशत्	(Dvācatvārimśat)	बयालीस	Fourty two
43. त्रयश्चत्वारिंशत्	(Trayaścatvārimśat)	तितालीस	Fourty three
44. चतुश्चत्वारिंशत्	(Catuścatvārimśat)	चवालीस	Fourty four
45. पञ्चचत्वारिंशत्	(Pañcacatvārimśat)	पैंतालीस	Fourty five
46. षट्चत्वारिंशत्	(Ṣaṭcatvārimśat)	छियालीस	Fourty six
47. सप्तचत्वारिंशत्	(Saptacatvārimśat)	सैंतालीस	Fourty seven
48. अष्टचत्वारिंशत्	(Aṣṭacatvārimśat)	अड़तालीस	Fourty eight
49. नवचत्वारिंशत् एकोनपञ्चाशत्	(Navacatvārimśat) (Ēkōnapañcāśat)	उनचास	Fourty nine
50. पञ्चाशत्	(Pañcāśat)	पचास	Fifty
51. एकपञ्चाशत्	(Ēkapañcāśat)	इक्यावन	Fifty one
52. द्विपञ्चाशत्	(Dvipañcāśat)	बावन	Fifty two
53. त्रिपञ्चाशत्	(Tripañcāśat)	तिर्पन	Fifty three
54. चतुःपञ्चाशत्	(Catuḥpañcāśat)	चौवन	Fifty four
55. पञ्चपञ्चाशत्	(Pañcapañcāśat)	पचपन	Fifty five
56. षट्पञ्चाशत्	(Ṣaṭpañcāśat)	छप्पन	Fifty six
57. सप्तपञ्चाशत्	(Saptapañcāśat)	सत्तावन	Fifty seven
58. अष्टपञ्चाशत्	(Aṣṭapañcāśat)	अट्ठावन	Fifty eight
59. नवपञ्चाशत् एकोनषष्टिः	(Navapañcāśat) (Ēkōnaṣaṣṭiḥ)	उनसठ	Fifty nine
60. षष्टिः	(Ṣaṣṭiḥ)	साठ	Sixty

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

61. एकषष्टिः	(Ēkaṣaṣṭiḥ)	इकसठ	Sixty one
62. द्विषष्टिः	(Dviṣaṣṭiḥ)	बासठ	Sixty two
63. त्रिषष्टिः	(Triṣaṣṭiḥ)	तिर्सठ	Sixty three
64. चतुःषष्टिः	(Catuḥṣaṣṭiḥ)	चौंसठ	Sixty four
65. पञ्चषष्टिः	(Pañcaṣaṣṭiḥ)	पैंसठ	Sixty five
66. षट्षष्टिः	(Ṣaṭṣaṣṭiḥ)	छियासठ	Sixty six
67. सप्तषष्टिः	(Saptaṣaṣṭiḥ)	सड़सठ	Sixty seven
68. अष्टषष्टिः	(Aṣṭaṣaṣṭiḥ)	अड़सठ	Sixty eight
69. नवषष्टिः एकोनसप्ततिः	(Navaṣaṣṭiḥ) (Ēkōnasaptaṭiḥ)	उनहत्तर	Sixty nine
70. सप्ततिः	(Saptatiḥ)	सत्तर	Seventy
71. एकसप्ततिः	(Ēkasaptatiḥ)	इकहत्तर	Seventy one
72. द्विसप्ततिः	(Dvisaptatiḥ)	बहत्तर	Seventy two
73. त्रिसप्ततिः	(Trisaptatiḥ)	तिहत्तर	Seventy three
74. चतुःसप्ततिः	(Catuḥsaptatiḥ)	चौहत्तर	Seventy four
75. पञ्चसप्ततिः	(Pañcasaptatiḥ)	पचहत्तर	Seventy five
76. षट्सप्ततिः	(Ṣaṭsaptatiḥ)	छिहत्तर	Seventy six
77. सप्तसप्ततिः	(Saptasaptatiḥ)	सतहत्तर	Seventy seven
78. अष्टसप्ततिः	(Aṣṭasaptatiḥ)	अठहत्तर	Seventy eight
79. नवसप्ततिः एकोनाशीतिः	(Navasaptatiḥ) (Ēkōnāśītiḥ)	उन्नासि	Seventy nine
80. अशीतिः	(Aśītiḥ)	अस्सि	Eighty
81. एकाशीतिः	(Ēkāśītiḥ)	इक्यासि	Eighty one
82. द्व्यशीतिः	(Dvyaśītiḥ)	बयासि	Eighty two
83. त्र्यशीतिः	(Tryaśītiḥ)	तिरासि	Eighty three

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

84. चतुरशीतिः	(Caturaśītiḥ)	चौरासि	Eighty four
85. पञ्चाशीतिः	(Pañcāśītiḥ)	पचासि	Eighty five
86. षडशीतिः	(Ṣaḍaśītiḥ)	छियासि	Eighty six
87. सप्ताशीतिः	(Saptāśītiḥ)	सत्तासि	Eighty seven
88. अष्टाशीतिः	(Aṣṭāśītiḥ)	अट्ठासि	Eighty eight
89. नवाशीतिः एकोननवतिः	(Navāśītiḥ) (Ēkonanavatiḥ)	नवासि	Eighty nine
90. नवतिः	(Navatiḥ)	नब्बे	Ninety
91. एकनवतिः	(Ēkanavatiḥ)	इक्यानबे	Ninety one
92. द्विनवतिः	(Dvinavatiḥ)	बानबे	Ninety two
93. त्रिनवतिः	(Trinavatiḥ)	तिरानबे	Ninety three
94. चतुर्नवतिः	(Caturnavatiḥ)	चौरानबे	Ninety four
95. पञ्चनवतिः	(Pañcanavatiḥ)	पँचानबे	Ninety five
96. षण्णवतिः	(Ṣaṇṇavatiḥ)	छियानबे	Ninety six
97. सप्तनवतिः	(Saptanavatiḥ)	सत्तानबे	Ninety seven
98. अष्टनवतिः	(Aṣṭanavatiḥ)	अट्ठानबे	Ninety eight
99. नवनवतिः	(Navanavatiḥ)	निन्यानबे	Ninety nine
100. शतम्	(Śatam)	सौ	Hundred
101. एकाधिकं शतम्	(Ēkādhikam Śatam)	एक सौ एक	One hundred and one
200. द्विशतम्	(Dviśatam)	दो सौ	Two hundred
500. पञ्चशतम्	(Pañcaśatam)	पाँच सौ	Five hundred
1000. सहस्रम्	(Sahasram)	एक हजार	One thousand
1.200 द्विशताधिकं सहस्रम्	(Dviśatādhikam Sahasram)	एक हजार दो सौ	One thousand two hundred

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

1¼ सपादम्	(Sapādam)	सवा	One and a quarter
1½ सार्धम्	(Sārdham)	डेढ़	One and a half
1¾ पादोनद्वि	(Pādōnadvi)	पौने दो	One and three quarter
¼ पाद	(Pāda)	चौथाई	Quarter
½ अर्ध	(Ardha)	आधा	Half
¾ पादोन	(Pādōna)	पौने	Three Quarter

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

सुभाषितानि (सूक्तियाँ)

Subhāṣitāni (Wise Sayings)

1. संगच्छध्वं संवदध्वं सं वो मनांसि जानताम्। (ऋग्वेद –X. 191.2)
Saṅgacchadhvaṃ saṃvadadhvaṃ saṃ vo manāṃsi jānatām. (Ṛgveda-X. 191.2)
एक होकर चलो; एक होकर बोलो; तुम्हारा संकल्प एक हो।
May you walk in unison; May you speak in unison; May your thoughts be in unison!

2. मा भ्राता भ्रातरं द्विक्षत्। (अथर्ववेद–iii. 30.3)
Mā bhrātā bhrātaraṃ dvikṣat. (Atharvaveda - iii. 30.3)
भाई भाई से घृणा न करे!
Let not a brother despise his brother!

3. विद्ययाऽमृतमश्नुते। (ईशोपनिषद् – 11)
Vidyayā'mṛtamaśnute. (Īśopaniṣad-11)
आत्मज्ञान से अमरत्व की प्राप्ति होती है।
Self-knowledge leads to Immortality.

4. न स्थातव्यं न गन्तव्यं दुर्जनेन समं क्वचित्। (हितोपदेशः –22)
Na sthātavyaṃ na gantavyaṃ durjanena samaṃ kvacit. (Hitopadeśaḥ- 22)
बुरे लोगों के साथ न बैठना चाहिए न कहीं जाना चाहिए।
One should not stay nor move around with wicked persons.

5. शरीरमाद्यं खलु धर्मसाधनम्। (कुमारसम्भव – V. 33)
Śarīramādyaṃ khalu dharmasādhanam. (Kumārasambhava - V. 33)
पुण्य कर्मों के लिए शरीर ही सर्वोपरि साधन है।
Among the means for righteous acts, the body is foremost.

6. श्रूयतां धर्मसर्वस्वं श्रुत्वा चैवावधार्यताम्।
आत्मनः प्रतिकूलानि परेषां न समाचरेत्।। (व्याख्यानरत्नमाला –138)

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Śrūyatāṃ dharmasarvasvaṃ śrūtvācaivāvadhāryatām.
Ātmanaḥ pratikūlāni pareṣāṃ na samācaret...

(Vyākhyānaratnamālā)

धर्म का सार सुनिए और सुनकर उसका पालन कीजिए !
स्वयं को जो अच्छा न लगे दूसरों के साथ उसका आचरण न करें!!

Listen to the essence of righteousness and after hearing it put it into practice : do not do unto others what you would not wish done unto you!

7. न रत्नमन्विष्यति मृग्यते हि तत्। (कुमारसम्भव - V. 25)

Na ratnamanviṣyati mṛgyate hi tat. (Kumārasambhava - V. 45)

रत्न ढ़ंढता नहीं है (मनुष्य को); वह ढूँढा जाता है (मनुष्य द्वारा)!

Gem seeks not (a man); it is sought after (by man)!

8. न धर्मवृद्धेषु वयः समीक्ष्यते। (कुमारसम्भव-V. 16)

Na dharmavṛddheṣu vayaḥ samīkṣyate. (Kumārasambhava - V. 16)

धर्म जानने वालों की आयु नहीं देखी जाती।

With regard to righteousness, age is no consideration. (Consider not age, but virtue)

9. खादन्न गच्छामि हसन्न जल्पे किं कारणं भोज भवामि मूर्खः? (सुभाषितरत्नभाण्डारः)

Khādanna gacchāmi hasanna jalpe kiṃ kāraṇaṃ bhoja bhavāmi mūrkhaḥ?

(Subhāṣitaratnabhāṇḍāraḥ)

खाता हुआ चलता नहीं हूँ; न हि हँसता हुआ बोलता हूँ; तो फिर हे भोजराजन्! बताओ मैं मूर्ख क्यों कहलाऊँ?

I walk not while eating, nor do I talk while laughing; then, O king Bhoja! Tell me why should I be called a fool?

10. दीर्घसूत्री विनश्यति। (पञ्चतन्त्र)

Dīrghasūtrī vinaśyāti. (Pañcatantra)

कर्त्तव्य को टालने वाला स्वयं का नाश करता है।

Procrastination is the cause of auto-destruction.

11. यः पठति लिखति पश्यति परिपृच्छति पण्डितानुपाश्रयति।
तस्य दिवाकरकिरणैर्नलिनीदलमिव विकास्यते बुद्धिः।। (सुभाषितरत्नमाला)

Yaḥ paṭhati likhati paśyati paripṛcchati paṇḍitānupāśrayati.
Tasya divākarakiraṇairnalinīdalamiva vikāsyate buddhiḥ.. (Subhāṣitaratnamālā)

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

जो व्यक्ति पढ़ता–लिखता रहता है, देखता–पूछता रहता है, तथा विद्वानों का आश्रय लेता रहता है, उसकी बुद्धि उसी तरह विकसित होती है जिस तरह सूर्य की किरणों से कमल खिलता है।

He who keeps reading and writing, observing and enquiring, and has recourse to wise people, his intellect develops in the same way as the lotus flower blooms by the sun's rays.

12. नरस्याभरणं रूपं रूपस्याभरणं गुणः।
गुणस्याभरणं ज्ञानं ज्ञानस्याभरणं क्षमा।। (चाणक्यनीतिसारः – VI. 5)

Narasyābharaṇaṃ rūpaṃ rūpasyābharaṇaṃ guṇaḥ.
Guṇasyābharaṇaṃ jñānaṃ jñānasyābharaṇaṃ kṣamā. (Cāṇakya Nīti Sāraḥ -VI.5)

मनुष्य का आभूषण सौन्दय है ;
सौन्दर्य का आभूषण चरित्र है;
चरित्र का आभूषण ज्ञान है;
ज्ञान का आभूषण क्षमा है।

Man's adornment is beauty;
Beauty's adornment is virtue;
Virtue's adornment is wisdom;
Wisdom's adornment is forgiveness.

13. दुग्धेन दग्धजिह्वः तक्रमपि फूत्कृत्य पिबति। (हितोपदेशः – संधिः – 102)

Dugdhēna Dagdhajihvaḥ Takramapi Phūtkṛtya Pibati. (Hitopadēśaḥ- Sandhiḥ-102)

दूध का जला छाछ को भी फूँक–फूँककर पीता है।

Whose tongue has been scorched by hot milk hesitates to drink even butter-milk.

14. आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः। (नीतिशतकम् – 86)

Ālasyaṃ Hi Manuṣyāṇām Śarīrastho mahān ripuḥ. (Nītiśatakam - 86)

आलस्य मनुष्य का बहुत बड़ा शत्रु है।

Laziness is man's great enemy.

15. विद्या ददाति विनयम्। (हितोपदेशः)

Vidyā Dadāti Vinayam. (Hitopadeśaḥ)

ज्ञान विनयशीलता प्रदान करता है।

Wisdom imparts humility.

16. सर्वः सर्वं न जानाति सर्वज्ञो नास्ति कश्चन। (व्याख्यानरत्नमाला – 2793)

Sarvaḥ sarvaṃ na jānāti sarvajño nāsti kaścana. (Vyākhyānaratnamālā- 2793)

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

सब लोग सब कुछ नहीं जानते।
कोई भी सर्वज्ञ नहीं है।

Everyone khows not everything;
None is omniscient.

17. सर्वं परवशं दुःखं सर्वमात्मवशं सुखम्। (मनुस्मृतिः –IV. 160)

Sarvaṃ paravaśaṃ duḥkhaṃ sarvamātmavaśaṃ sukham. (Manusmṛtiḥ - IV. 160)

पराधीनता दुःखों की जड़ है;
स्वाधीनता सुख की जड़ है।

Dependence is the root of unhappiness;
Independence is the root of happiness.

18. सर्वस्य लोचनं शास्त्रम्। (सुभाषितरत्नमाला)

Sarvasya locanaṃ śāstram. (Subhāṣitaratnamālā)

शास्त्र सब प्रकार के ज्ञान का चक्षु है।

Scripture is the eye of all kinds of knowledge.

19. यस्य नास्ति स्वयं प्रज्ञा शास्त्रं तस्य करोति किम्।
लोचनाभ्यां विहीनस्य दर्पणः किं करिष्यति।। (वृद्ध-चाणक्यः – VIII. 10)

Yasya nāsti svayaṃ prajñā śāstraṃ tasya karoti kim.
Locanābhyāṃ vihīnasya darpaṇaḥ kiṃ kariṣyati.. (Vṛddha-Cāṇakyaḥ - VIII. 10)

जिसकी अपनी कुछ समझ न हो शास्त्र उसकी क्या सहायता करेगा?
अन्धे को दर्पण से क्या लाभ?

Of what use the scriptures to one devoid of intelligence?
Of what use a mirror to a blind person?

20. नास्ति सत्यसमो धर्मो न सत्याद्विद्यते परम्।
न हि तीव्रतरं किञ्चिदनृतादिह विद्यते।। (व्याख्यानमाला)

Nāsti satyasamo dharmo na satyādvidyate param.
Na hi tīvrataraṃ kiñcidanṛtādiha vidyate.. (Vyākhyānamālā)

सत्य के समान कोई धर्म नहीं;
सत्य से बढ़कर कोई तत्त्व नहीं;
असत्य से कष्टप्रद कुछ नहीं है इस लोक में।

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

No virtue is greater than truth;
Nothing surpasses truthfulness (in merit);
In this world nothing is more harmful than falsehood.

21. विद्या विवादाय धनं मदाय शक्तिः परेषां परपीडनाय।
खलस्य साधोर्विपरीतमेतज्ज्ञानाय दानाय च रक्षणाय।। (सुभाषितरत्नभण्डारः)

Vidyā vivādāya dhanaṃ madāya śaktiḥ pareṣāṃ parapīḍanāya;
Khalasya sādhorviparītametajjñānāya dānāya ca rakṣaṇāya..
(Subhāṣitaratnabhaṇḍāraḥ)

दुष्टों की शिक्षा, धन तथा बल क्रमशः विवाद, गर्व तथा दूसरों को कष्ट पहुँचाने के लिए होता है। (जबकि) सज्जनों की शिक्षा, धर्म तथा बल क्रमशः ज्ञान, दान तथा दूसरों की रक्षा करने के लिए होता है।

The wicked person's education, wealth and strength is meant for dispute, arrogance and for harming others;
While the kind person's education, wealth and strength is meant for knowledge, charity and other's protection.

22. सेवितव्यो महावृक्षः फलच्छायासमन्वितः।
यदि दैवात् फलं नास्ति छाया केन निवार्यते।। (चाणक्यनीतिः – 90)

Sevitavyo mahāvṛkṣaḥ phalacchāyāsamanvitaḥ.
(Cāṇakyanītiḥ - 90)
Yadi daivāt phalaṃ nāsti chāyā kena nivāryate..

हमें ऐसे बड़े वृक्ष की शरण में रहना चाहिए जो फलों से लदे हों तथा जो छायादार हों। यदि दुर्भाग्य से उसमें फल न लगे तो उसकी छाया से कौन वञ्चित कर सकता है!

One should always take shelter under a big tree having fruits and shade. Should there not be any fruit by chance, how can one be denied of its shade!

23. सुलभाः पुरुषा राजन् सततं प्रियवादिनः।
अप्रियस्य च पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः।। (वाल्मीकिरामायण–युद्धकाण्ड – 16.21)

Sulabhāḥ puruṣā rājan satataṃ priyavādinaḥ.
Apriyasya ca pathyasya vaktā śrotā ca durlabhaḥ..
(Vālmīkirāmāyaṇa - Yuddhakāṇḍa - 16.21)

मीठी बातें बोलने वाले लोग आसानी से मिल जाएँगे राजन्!
पर कटु लेकिन लाभप्रद बातें बोलने वाले कठिनाई से मिलते हैं।

Oh King! It is easy to get people who talk sweetly;

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

But rare indeed are they who would say things that are unpleasant to hear and yet beneficial!

24. न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते। (भगवद्गीता-IV. 38)

Na hi jñānena sadṛśaṃ pavitramiha vidyate. (Bhagavadgītā- IV. 38)

इस संसार में आत्म-ज्ञान से अधिक पवित्र वस्तु नहीं है।

There is in this world nothing more purifying than (Self) Knowledge.

25. सत्यस्य वचनं साधु; न सत्याद्विद्यते परम्। (महाभारत-शान्ति पर्व - 100.4)

Satyasya vacanaṃ sādhu; na satyādvidyatē param.

(Mahābhārata - Śānti Parva - 100.4)

सत्य (सब मूल्यों में) सर्वोत्कृष्ट है; सत्य से उत्तम कोई चीज़ नहीं है।

Truthfulness is the best (among virtues); there is indeed nothing greater than Truth.

26. श्रद्धावाँल्लभते ज्ञानं तत्परः संयतेन्द्रियः।
ज्ञानं लब्ध्वा परां शान्तिमचिरेणाधिगच्छति।। (भगवद्गीता - IV. 39)

Śraddhāvām̐llabhate jñānaṃ tatparaḥ saṃyatendriyaḥ.
Jñānaṃ labdhvā parāṃ śāntimacireṇādhigacchati.. (Bhagavadgītā -IV. 39)

श्रद्धा से युक्त, सतत अभ्यास करने वाले तथा इन्द्रियों को वश में करने वाले को ही यह (आत्म) ज्ञान प्राप्त होता है। (आत्म) ज्ञान प्राप्त करके वह तत्काल परम शान्ति प्राप्त करता है।

(Self) knowledge is attained by one who has faith, who has total devotion and who has full mastery over the senses. Having attained (Self) knowledge he attains Absolute Peace at once.

27. भवितव्यानां द्वाराणि भवन्ति सर्वत्र। (अभिज्ञानशाकुन्तलम् - 1.15)

Bhavitavyānāṃ dvārāṇi bhavanti sarvatra. (Abhijñānaśākuntalam -1.15)

जिसका होना निश्चित है उसके लिए हर परिस्थिति अनुकूल पड़ जाती है।

What is bound to happen finds posibilities everywhere, every moment.

28. सुखस्यानन्तरं दुःखं दुःखस्यानन्तरं सुखम्। (व्याख्यानरत्नमाला)

Sukhasyānantaraṃ duḥkhaṃ duḥkhasyānantaraṃ sukham.

(Vyākhyānaratnamālā)

सुख के बाद दुःख तथा दुःख के बाद सुख (यह संसार का नियम है)।

After pleasure pain; after pain pleasure.
(This is the order in this world)

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

29. उदये सविता रक्तो रक्तश्चास्तमये तथा।
सम्पत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता।। (सुभाषितरत्नभाण्डागारः)

Udaye savitā rakto raktaścāstamaye tathā.
Sampattau ca vipattau ca mahatāmekarūpatā.. (Subhāṣitaratnabhāṇḍāgāraḥ)

लाल है सूर्य उदय-काल में;
लाल है सूर्य अस्त-माल में;
महान् लोगों का स्वरूप रहता है एक जैसा सदा;
सुख की घड़ी में चाहे दुःख की घड़ी में।

Crimson is the sun at dawn.
Crimson is the sun at dusk.
Great men's predisposition remains the same all the time :
Prosperity be it, or adversity.

30. भिन्नरुचिर्हि लोकः। (रघुवंश - VI. 30)

Bhinnarucirhi lokaḥ. (Rughuvaṃśa -VI. 30)

लोगों की भिन्न-भिन्न रुचि होती है।

People's likings differ from each other.

31. पुस्तकस्था तु या विद्या परहस्तगतं धनम्।
कार्यकाले समुत्पन्ने न सा विद्या न तद्धनम्।। (सुभाषित)

Pustakasthā tu yā vidyā parahastagataṃ dhanam.
Kāryakāle samutpanne na sā vidyā na taddhanam.. (Subhāṣita)

वह विद्या नहीं जो पुस्तक में बन्द हो;
वह धन नहीं जो दूसरों के हाथ में पड़े हो।
आवश्यकता पड़ने पर न वह विद्या काम आती है न वह धन।

That is no knowledge that lies in books;
That is no wealth that lies in other's hand;
At the time of need neither that knowledge,
Nor that wealth is of any help.

32. सर्वे भवन्तु सुखिनः। (सुभाषित)

Sarve bhavantu sukhinaḥ. (Subhāṣita)

सभी लोग सुखी हों!

May all be happy !

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection

CC-0. In Public Domain. Digitization by Agam Nigam. Funding Tattva Heritage Foundation, Kolkatta and IKS-MOE

The Subodha-Saṁskṛtam is an innovative approach to the teaching of Sanskrit with 25 graded lessons aimed at introducing the Sanskrit language to beginners through the medium of English and Hindi. It has credit of presenting the text in both Nāgarī script and Roman script removing thus the fear of having to learn a new script along with the new language. The availability of translation in both English and H. di of the Sanskrit texts side-by-side presents a double advantage to the student : that of learning the language as well as learning related translation skills-an instrument which is becoming increasingly useful to the modern man in the wake of globalisation.

Subodha-Saṁskṛtam is the result of over 20 year of trail with the students of different age groups and takes into consideration specific difficulties faced by teachers having to teach Sanskrit not only as a foreign language, but also as a non-spoken language, that too in a foreign environment. The carefully graded lessons encourage slow but smooth building up of vocabulary and acquisition of knowledge of grammar, avoiding the traditional method of memorisation and rote-learning. Given the long experience of the author in the field of teaching, pedagogical principles have been taken into consideration while planning the lessons, with gradual introduction of the linguistic intricacies of the language and its grammatical rules.

The five last lessons represent an easy access to standard Sanskrit literature, serving as a link to more advanced study. If well handled by the teacher, this book can help develop spoken skill as from the very first day. The Subodha-Saṁskṛtam, if well-assimilated, paves the way for higher studies at university level. The second part of the book consists of selective Sūtras of Pāṇinian grammar followed by tables of declension and conjugation in both Nāgarī and Roman script, making available in one place much useful material.

Dr. P. S. Roodurmun is a Mauritian born scholar of Sanskrit and Indian Philosophy who has dedicated his whole life to the study and teaching of Sanskrit and Hindu Scriptures, especially Vedānta. His teaching experience over the past 40 years at primary, secondary and university levels makes him a unique personality, being able to address himself to students of different age-groups with the same ease and skill separately or collectively. His knowledge of pedagogy and psychology earned through teacher-training and as a student of B.Ed. at Delhi University, coupled with his deep knowledge of Sanskrit language and literature obtained as a student of BA, MA, M.Phil and Ph.D at Delhi University between 1980 and 2000 has enabled him to view the teaching and learning of Sanskrit from a different angle, resulting in this innovative and revolutionary text-book, making the task of both the student and the teacher easy and simple.

Dr. P. S. Roodurmun is serving as the Head of Department of Sanskrit, Indian Philosophy and Hindu Theology (now School of Indological studies) at the Mahatma Gandhi Institute in Mauritius since the past 20 years and has brought out a number of Sanskrit readers for different groups of students, namely Sanskrit Vividhā - Parts I, II, III; Sanskrit Saṁkalanaṁ; Basic Course in Sanskrit, etc. His book, the "Bhāmati and Vivaraṇa Schools of Indian Philosophy - A Critical Approach" is an important contribution to Vedānta literature which has become a reference book among students and researchers the world over. The author is presently working on a philosophical analysis of the Bhagavad Gita and a Beginners' Manual of Sanskrit Grammar. He has also to his credit a number of research papers which include *inter alia* Advaita Concept of Reality; Kauṭilya's Conception of an Organised Society; Sanskrit Sūtra and Metrical Forms of Writing, etc.

Born in 1951 in Mauritius, Dr. P. S. Roodurmun is a bachelor and a follower of H. H. Swami Dayananda Saraswati, the Spiritual Master and Founder of the Arsha Vidya Gurukulam.

Chaukhamba Sanskrit Pratishthan, Delhi

Center for Shaiva Studies, Pondicherry Collection